

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

SEGONA ÈPOCA / NÚMERO

39

JUNY DE 1997

Consell Insular
de Mallorca

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL
NÚMERO 39 / SEGONA ÈPOCA / JUNY DE 1997

**Consell Insular
de Mallorca**

almara

Núm 39

Segona Època, juny de 1997

Edita: Consell Insular de Mallorca

Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel: (971) 76 07 62
Fax: (971) 76 19 52

Portada: Sense títol
Carmen Cañada

Maquetació
i impressió: Esment

Dipòsit legal: PM-128-1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

5 PRESENTACIÓ

6 INSERCIÓ SOCIOLABORAL - SALARI SOCIAL

- 7 *El salari social a Balears: de les evidències als reptes no resolts*
Pere Mascaró i Josep Quevedro
- 25 *El suport transitori comunitari a Menorca*
Elisa Mari Pons
- 31 *Reflexions sobre les necessitats i perspectives de la inserció a les Illes Balears*
Equip de la Fundació Deixalles
- 45 *Programa d'integració realitzat al Servei d'Acolliment i Promoció Sociolaboral*
Pilar Muñoz Segura
- 53 *Presentació del programa d'inserció laboral de la comarca d'Inca*
Margalida Ferriol, Marisán Catalán Armenteros, Maria Comas i
Elena Herrera Gorosito

64 METODOLOGIA

- 65 *10 anys de model sistèmic a Balears: una aproximació històrica i personal*
Carles Panadès Nigorra
- 71 *La sistèmica per sistema*
Bartomeu J. Barceló i Carles Panadès
- 77 *Epistemologia sistèmica i vellesa. Apunts per a la intervenció psicosocial en la vellesa*
Bartomeu J. Barceló i Josefina Santiago

88 MENORS

- 89 *Menors: víctimes o culpables?*
Carles Panadès Nigorra
- 99 *Quan el menor institucionalitzat prepara l'emancipació*
Miquel Caldentey Bisbal

104 TOXICOMANIES

- 105 *Dinàmica social de l'alcohol i l'alcoholisme*
Maria Isabel Gelabert Vich
- 119 *Característiques de la xarxa d'atenció a les drogodependències de Mallorca.*
Algunes reflexions
Fernanda Caro

126 VOLUNTARIAT

- 127 *Noves perspectives de les entitats de voluntariat*
Jorge C. Torres

138 DOCUMENTS TÈCNICS

- 139 *Explicació de les principals modificacions de les bases reguladores del programa STCI Renda Mínima d'Inserció*
Consell Insular de Mallorca. Comissió de Benestar Social.
- 169 *Llistat de programes*

PRESENTACIÓ

Els articles que conformen la revista ALIMARA provenen, com és sabut, del propi Consell de Redacció que decideix de tractar un tema en concret tot demanant a aquells professionals que tenen quelcom a dir-hi la seva col·laboració, o d'iniciatives personals (autors que se'ns adrecen tot demanant-nos la publicació dels seus escrits). En aquest número hem cregut convenient tractar el tema de la Inserció Sociolaboral-Salari Social, un bloc que destaca de la resta.

El punt creiem que és de màxima actualitat, ja que fa 3 anys que el Consell de Mallorca l'acará amb coratge, encarregant als tècnics de la Comissió que edita ALIMARA un informe que fonamentà la futura normativa del Suport Transitori Comunitari/Salari Social i que es plasmà en el decret 36/1995 (publicat al BOCAIB de dia 20 d'abril de 1995). Per altra part, durant aquest segon trimestre de l'any, s'han publicat les noves bases del Consell de Mallorca reformant les anteriors d'acord amb les dades que ha donat l'encara curta, però profitosa, experiència.

Els tres primers articles han estat sol·licitats a tècnics prou coneixedors del tema, comptant, a més, amb la participació del Servei d'Acolliment i Promoció Sociolaboral de l'Ajuntament de Palma i el Programa d'Inserció Laboral de la Comarca d'Inca de l'INTRESS, que han elaborat per iniciativa pròpia els dos darrers que complementen els anteriors.

Per altra part, no desmereix gens el bloc de metodologia que dedicam íntegrament a l'epistemologia sistèmica. El conformen una introducció de Carles Panadès, director del Centre NOOS de Teràpia Familiar Sistèmica; l'entrevista al que podem denominar com un dels pares d'aquest model metodològic al nostre país illenc, Luis Santiago, i un article que entruyella aquest corrent metodològic amb la intervenció psicosocial en la vellesa. Per tant, un luxe tant per als iniciats en aquest model com per als qui no hi estan imbricats.

Cal dir que tant el primer bloc com el segon es podran anar enriquint amb futures aportacions sobre ambdós temes.

Completen aquest número 39 d'ALIMARA el bloc *Menors*, amb articles d'anàlisi de dos tècnics mallorquins experts en aquest sector; *Toxicomanies* amb dos articles: un sobre l'alcohol i l'alcoholisme, i l'altre sobre la xarxa d'atenció a les drogo dependències; i *Voluntariat*, amb un article d'anàlisi sobre el que es coneix com a «Tercer Sector».

Per últim, en el bloc *Documents Tècnics*, oferim als nostres lectors una anàlisi comparativa i explicativa dels canvis de les bases anteriors i les actuals del Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inserció, i els projectes d'inserció sociolaboral subvencionats durant el 1997.

Com deim a la Presentació, els articles que conformen la revista tant poden venir de col·laboracions espontànies, com dels encàrregs demanats per aquesta mateixa redacció.

Del contingut d'aquest bloc cal dir que la redacció, en principi, cregué oportú demanar la col·laboració de Manuel Aguilar i Miguel Laparra, professors de la Universitat de Navarra i experts en Rendes Mínimes —que ajudaren amb la seva experiència en la formació dels professionals que treballen amb el Salari Social a Mallorca— però davant la impossibilitat de poder gaudir d'un article seu analitzant la situació de les Rendes Mínimes a Mallorca, en vàrem desistir, encara que resti oberta la possibilitat d'una futura col·laboració dels esmentats tècnics en un futur número d'ALIMARA.

Com es pot veure, ençata el bloc l'article «El Salari Social a Balears: de les evidències als reptes no resolts», de Pere Mascaró i Josep Quevedo, tècnics d'aquesta Comissió de Benestar Social i que ofereixen, a part de la seva valoració personal, dades concretes sobre com ha anat fins ara a l'Illa de Mallorca el Programa de Rendes Mínimes d'Inserció.

Per altra part, es valorà la necessitat de poder comptar amb la visió del que succeeix a les altres illes germanes; com s'està aplicant allà la política social de les Rendes Mínimes d'Inserció. Per això, demanàrem la col·laboració dels Consells Insulars de Menorca i d'Eivissa-Formentera. Del Consell de Menorca ens ha arribat un article, que reproduïm; en canvi del d'Eivissa-Formentera no en podem presentar cap ja que, per raons alienes a aquesta redacció, no l'hem tengut en els terminis prefixats.

Com que les Rendes Mínimes d'Inserció no són només una prestació econòmica, sinó també un projecte clar d'inserció sociolaboral, i donat que a Mallorca (conjuntament amb Menorca amb el programa MESTRAL) tenim una de les empreses d'economia social més avançades d'Europa, creguérem oportú comptar amb un article de la Fundació Deixalles en el que ens fessin una aproximació de per on va l'actualitat del Tercer Sector. Ens presentaren un article en tres parts diferenciades (o tres articles pròpiament dits) que la redacció ha cregut oportú unir-les i presentar-les com un tot integrat. La primera part, com es pot comprovar, està escrita en primera persona degut a què fou presentada pel seu autor, Antoni Pons, com a ponència a les Jornades de Formació per a les Empreses d'Inserció que se celebraren a Palma el mes de març passat. La segueix, «Una realitat emergent: les Empreses d'Inserció» i tanca l'article, a mode d'annex, la relació d'algunes entitats i altres dades d'economia social.

Per altre costat, també vàrem creure convenient poder disposar de l'opinió dels tècnics més propers a la problemàtica dels possibles usuaris del Salari Social que no són altres que els treballadors socials de les Unitats de Treball Social dels nostres ajuntaments. Degut a què no es podia demanar un article a totes les UTS municipals, es realitzà una entrevista als responsables de les tres UTS de la Part Forana amb el nombre de demandes de Salari Social més elevat, és a dir, Inca, Sóller i Marratxí. Es realitzà l'entrevista però problemes tècnics han fet que s'hagi de repetir; per tant, no la podem presentar en aquest número i esperam que per al proper la tinguem a punt de presentació.

Per últim, sense tenir-ho programat, ens varen presentar la seva col·laboració el Servei d'Acolliment i Promoció Sociolaboral (SAPS) de l'Ajuntament de Palma i l'Equip de l'Institut de Treball Social i Serveis Socials (INTRESS) que ha portat a terme el Programa d'Inserció Laboral de la Comarca d'Inca. Ambdues col·laboracions, per tant, vénen a completar i complementar de forma molt encertada aquest bloc. El primer article, del SAPS de l'Ajuntament de Palma, ens exposa el seu Programa d'Integració (també portat a terme per l'INTRESS) a Ciutat, la que aporta més demandes de Salari Social. El segon ens presenta el programa no com a compilació de resultats obtinguts, sinó com a procés metodològic.

EL SALARI SOCIAL A BALEARS: DE LES EVIDÈNCIES ALS REPTES NO RESOLTS

Pere Mascaró
Economista

Josep Quevedo
Pedagog

*Tècnics del Servei d'Acció Social i
Sanitat del Consell Insular de Mallorca*

ELS ANTECEDENTS

La implantació a Balears d'una figura equivalent a la Renda Mínima d'Inserció ha sofert tot un camí ple d'obstacles que només ha estat possible superar quan ja estava en funcionament a la resta de CC.AA. de l'Estat espanyol. Aquest fet, però, no ha significat que en el cas balear s'hagin obviat —pel fet de tenir l'oportunitat de copiar dels altres— els debats i controvèrsies ja mantingudes a altres indrets i que aquí s'han tornat a reproduir.

La implantació a diversos països europeus de les figures de rendes mínimes o de salaris de garantia s'ha d'inscriure necessàriament en un doble context:

- per una banda, en la constatació que els criteris d'assignació del mercat de treball no eren suficients per garantir l'accés universal a uns recursos econòmics suficients per a la supervivència, i
- per altra, es posava de manifest que el sistema de protecció social desenvolupat a partir de la segona guerra mundial deixava uns forats no coberts per a aquells col·lectius que, fora del mercat de treball, no gaudien dels drets que el treball atorgava en forma de prestacions de desocupació.

Així, les Rendes Mínimes apareixen com a instruments residuals per fer front a situacions residuals. Alguns autors les defineixen com la darrera xarxa de seguretat (Aguilar, Gaviria, Laparra, 1995) abans del buit. No es pot oblidar que les primeres experiències (com és el cas de la RMI francesa) es produeixen des d'una perspectiva d'estabilitat i d'integració social generalitzada, i amb la voluntat de treballar amb la filosofia de la inserció de l'excepcionalitat al marc general. Des de la visió actual podem constatar una clara sobrevaloració de la situació de l'estabilitat en el període que va fins a finals dels anys vuitanta. La consciència de plena integració minimitzava les creixents diferències estructurals entre sectors de població.

La ruptura del marc d'estabilitat dels darrers anys posa de manifest que l'espai institucional d'aquestes figures de Rendes Mínimes estaven pensades més des d'un espai dirigit a pal·liar la precarietat laboral que no a treballar sobre

les situacions d'exclusió, sense afrontar el fet contrastat que l'espai social de l'exclusió no és l'espai social de la precarietat laboral.

L'expansió de les situacions de vulnerabilitat¹ dels anys 90 és el pas previ i el camp adobat al creixement de l'exclusió. Dos són els fets fonamentals que alimenten les situacions de vulnerabilitat i les reconverteixen en fets que ja no es poden considerar com excepcionals:

1. El fort augment de la precarietat de les formes de contractació laboral i la multiplicació de formes d'activitat fragmentària.
2. La fragilització dels suports relacionals que permetien assegurar la inserció al marge del treball, derivats de la creixent aparició de col·lectius dependents i assistits.

Els fets anteriors són, segons R.Castel (1995), els elements que quan s'ajunten a una falta de protecció social normalitzada condueixen al pas de la vulnerabilitat a l'exclusió i a resituar les rendes mínimes no com una prestació preventiva de l'exclusió, sinó com una prestació pal·liativa d'un estat d'exclusió.

Aquesta situació és la que ha alimentat el debat en el cas espanyol en la implantació dels anomenats Salaris Socials i que ha configurat una idea desdibuixada, on el pes pal·liatiu és molt més intens que el preventiu o reintegrador. La idea absolutament reaccionària que els exclosos tenen bona part de la responsabilitat de la seva situació, ha donat lloc en el conjunt de l'estat a la permanent fal·làcia de la Renda d'Inserció com un instrument real d'integració a la situació «normal» del mercat de treball. Les cauteles ideològiques i formals davant el perill d'estar alimentant gent «amb poques ganes de fer feina «i que volen «viure del conte» han condicionat de forma evident les normes reguladores a les diverses CC.AA².

Quan les avaluacions dels diversos programes (a França, o a Madrid, al País Basc, Navarra...) parlen d'un 10-15% de persones beneficiàries que han trobat algun treball «normalitzat» no fan més que posar en evidència les dificultats de la inserció real en un marc de deteriorament generalitzat de l'ocupació.

Pel que fa Balears, l'any 1993 es va encetar formalment el debat i els arguments a favor i en contra varen reproduir, en bona mesura, els mateixos debats que anys abans s'havien produït al parlament de l'Estat. El fantasma de sufragar actituds antisocials («*vagos y maleantes*») imposa moltes reticències i justifica la idea que aquí, a una comunitat rica, el tema no és ni important ni necessari.

Al nostre parer és la proposta sindical de CC.OO. i UGT de setembre de 1993 la que posarà sobre la taula de manera directa el debat sobre la necessitat d'implantació a Balears de la figura del Salari Social³.

En el document «*Propuesta para el establecimiento de un Salario Social en Baleares*» les dues centrals sindicals plantegen la necessitat de fer front a les noves situacions de pobresa i precarietat que els primers anys 90 han afectat tota Europa i que en el cas de Balears s'han traduït en una expansió de l'eventualitat i l'extensió de l'atur de llarga durada.

Des de la perspectiva sindical, la proposta de Salari Social partia d'una sèrie de premisses:

1. L'ocupació és un bé esgotat en una concepció de pèrdua de capacitat del treballador per retenir el seu dret a treballar.

2. Les prestacions socials actuals no permeten cobrir un creixent atur i de llarga durada.
3. L'Estat Social no pot deixar d'atendre un grup social que no disposa dels recursos mínims per a la supervivència.

El «Decretazo» de 1993, amb la conseqüent rebaixa de les prestacions socials a la desocupació, i amb una especial incidència sobre el treball estacional, i la Reforma laboral de maig de 1994 tornen a posar sobre la taula les reflexions sobre l'extensió de les situacions de precarietat a la nostra comunitat i l'oportunitat d'implantar a Balears la figura reclamada, fonamentalment pels sindicats, del Salari Social.

Així, el Ple del Consell Insular de Mallorca de juliol de 1994, constatant la manca de regulació en aquesta matèria per part del Govern Balear, acorda encarregar als Serveis Tècnics de la Comissió d'Acció Social «l'elaboració d'un informe sobre la possible creació del Salari Social o figura similar dins l'àmbit competencial del Consell Insular de Mallorca». Aquesta era, en realitat, la primera passa institucional cap a la posterior creació del Salari Social.

Les conclusions de l'informe tècnic (datat el 10 d'octubre de 1994) planteja la proposta de crear una «prestació transitòria, orientada a la reinserció social i laboral o al manteniment d'un nivell d'inserció acceptable, complementària dels programes d'inserció social i laboral». Es proposava, per tant, com una prestació paral·lela al sistema contributiu que no s'havia de configurar com una mesura aïllada sinó en el marc d'un conjunt d'actuacions públiques d'inserció social i laboral.

Quan a la tardor del 94, en el marc d'una «mesa de diàleg social»⁴, el Govern Balear es compromet amb les forces sindicals a establir alguna regulació sobre una figura equivalent a la del Salari Social, apareix per primera vegada un esborrany del Decret de creació del *Support Transitori Comunitari*, que en la seva primera versió no contemplava la creació d'un sistema de prestacions econòmiques, sinó que es contemplava només el finançament d'iniciatives d'inserció, tot mantenint la filosofia ja expressada en el Parlament Balear que les prestacions econòmiques podien significar la cronificació de la pobresa, argument coincident amb el posicionament anterior de la Ministra d'Afers Socials, Matilde Fernández, per rebutjar la implantació d'una Renda Mínima a nivell d'Estat.

El decret 36/1995, finalment aprovat la primavera de 1995 (BOCAIB núm. 49, de 20-4-95) acceptava part de les demandes sindicals i de les suggerències proposades pel Consell Insular de Mallorca i incorporava la idea de la prestació econòmica periòdica, tot i fent especial esment en el principi de la reciprocitat del beneficiari que necessàriament havia de participar en programes d'activitats socials tendents a la seva inserció.

En desenvolupament d'aquest decret, el Consell Insular de Mallorca posava en marxa definitivament a finals de setembre de 1995 la figura del Suport Transitori Comunitari/Salari Social, amb una dotació inicial conjunta amb el Govern de 113 milions, a partir de l'entrada en vigor d'unes bases reguladores de la prestació a l'àmbit propi de Mallorca.

A les altres illes el format adoptat per a l'aplicació del decret del Govern Balear és diferent sense que s'estableixi, realment cap mecanisme conjunt de valoració i seguiment de la seva aplicació.

QUAN ELS INSTRUMENTS CONDICIONEN LA PARTITURA

Com a resultat dels antecedents anteriors, a Mallorca s'ha configurat un model que pateix d'un conjunt d'incerteses institucionals que han donat lloc a una fragilitat normativa. La manca d'una legislació més desenvolupada per part del Govern Balear, tot just concretada en el decret ja esmentat, ha anat configurant una estructura administrativa que es va construint dia a dia i salvant, no sempre amb bona voluntat, els problemes que van apareixent.

L'opció inicial de inserir el programa salari social en el marc del sistema de serveis socials, i el posterior desenvolupament de funcions centrals sobre l'esquena de la xarxa social d'atenció primària, no ha tengut una reflexió paral·lela sobre quina era la situació d'aquesta xarxa. Els resultats per ara, a poc més d'un any de la seva entrada en vigor, posen de manifest les greus insuficiències i les dificultats que planteja el seu desplegament normalitzat.

- El grau de consolidació de la xarxa de serveis socials d'atenció primària a Mallorca és encara feble i clarament insuficient en relació a les funcions i responsabilitats assignades en el camp de la promoció i inserció social.
- Es constata una manca de tradició de treball en el camp de la inserció laboral, la qual cosa exigeix un esforç professional addicional. Això ha implicat, en molts casos, que la prestació del Salari Social s'hagi configurat com una prestació més en el conjunt d'eines que els treballadors socials tenien al seu abast per resoldre les demandes que els arriba.
- En conseqüència, els perfils dels demandants (com veurem més endavant) s'han adequat a l'oferta general dels centres de serveis socials i no a les característiques i objectius del programa.

L'encorsetament en el sistema de serveis socials ha configurat una certa autonomització del programa Salari Social d'altres programes que des de perspectives distintes treballen en el camp de la inserció laboral, sense aconseguir, almenys fins ara, que des del Treball Social es doni un impuls significatiu als processos d'inserció social i laboral, i una major integració de les diverses intervencions públiques.

El fenomen de l'autonomització anterior s'ha traduït també en que els agents socials —fonamentalment sindicals— que inicialment donaren al principal impuls a la implantació del Salari Social, s'han anat allunyant del seguiment quotidià del programa. No és aliè a aquest fet el que des dels sindicats mai no s'hagi treballat de forma continuada en matèries, com els serveis socials, que històricament corresponen a poblacions no actives (menors, vells, marginats, etc.) i, per tant, desvinculades del món del treball.

El resultat és que el primer any en la vida del programa mostra uns trets que s'allunyen prou de les perspectives marcades inicialment, tant des d'una perspectiva purament quantitativa, com també de la caracterització dels demandants.

Tant el decret del Govern Balear com, posteriorment les Bases reguladores aprovades pel CIM, partien d'una potencialitat de demanda que podia fer clarament insuficients les dotacions pressupostàries previstes. Per tal motiu, la normativa es configurava més restrictiva que el que es demanava des de la proposta sindical, tant en els requisits d'accés com en la quantia i durada de la prestació⁵.

La pràctica ha mostrat com les restriccions imposades han tengut un cert efecte limitatiu de la demanda que finalment s'ha traduït en sol·licituds. Però seria parcial només assignar aquesta limitació als requisits estrictes de la norma. També els instruments i el marc organitzatiu dels serveis socials han imposat una dinàmica dissuasòria i han restringit, de fet, les demandes d'usuaris «no tradicionals» dels serveis socials⁶.

ELS SOL·LICITANTS DE LA PRESTACIÓ ECONÒMICA DURANT 1996. PRINCIPALS TRETS SOCIODEMOGRÀFICS

Durant el primer any de vigència del programa les sol·licituds tramitades han assolit la xifra de 517, la qual cosa representa aproximadament entre el 4 i el 5% del conjunt de demandes que en aquest període han arribat als serveis socials d'atenció primària d Mallorca⁷.

Del conjunt de les 517 sol·licituds, 392 corresponen al municipi de Palma, que signifiquen el 75,8% del total de sol·licituds, percentatge molt superior al corresponent al pes demogràfic de la capital. A la Fig.2. es pot observar el nombre de sol·licituds tramitades pels serveis socials de l'Ajuntament de Palma i per l'entitat col·laboradora Càritas en el terme municipal⁸

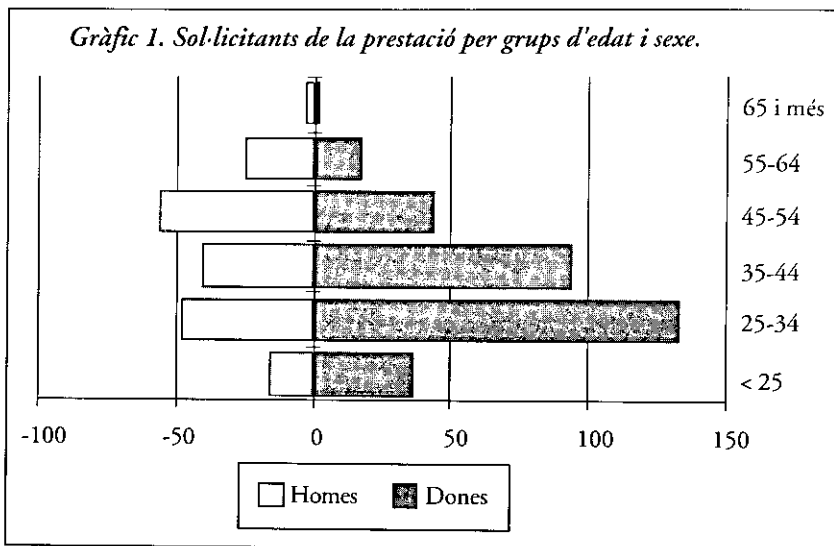
Figura 1. Sol·licituds de la prestació per municipis i comarques (1996).

Municipi	Total sol·licituds	%	Municipi	Total sol·licituds	%
Alaró	2	0,4	Manacor	6	1,2
Artà	1	0,2	Mancor	2	0,4
Bibissalem	1	0,2	Marratxí	15	2,9
Búger	1	0,2	Muro	1	0,2
Calvià	5	1,0	Palma	392	75,8
Campanet	1	0,2	Pollença	1	0,2
Campos	8	1,5	Sa Pobla	3	0,6
Consell	1	0,2	Santa Margalida	1	0,2
Esporles	4	0,8	Santa Maria del Camí	3	0,6
Felanitx	4	0,8	Ses Salines	1	0,2
Inca	43	8,3	Sóller	8	1,5
Lloseta	1	0,2	Son Servera	1	0,2
Llucmajor	11	2,1			
Total	517	100			
Comarca d'Inca	61	11,8			
Comarca de Manacor	12	2,3			
Comarca de Palma	52	10,1			
Palma-Ciutat	392	75,8			

Figura 2. Nombre de sol·licituds a Palma, per entitats instructores.

	Núm. de sol·licituds	%
Ajuntament de Palma	265	67,6
Càritas	127	32,4

Gràfic 1. Sol·licitants de la prestació per grups d'edat i sexe.

En el conjunt de Mallorca, un total de 25 ajuntaments han fet alguna sol·licitud, si bé 11 d'ells n'han feta només una al llarg de tot l'any.

S'ha de fer notar que aquestes dades corresponen al primer any del programa i per tant és prest per treure conclusions fetes amb rigor. Segurament, durant aquests primers dotze mesos, a les reflexions fetes anteriorment sobre els condicionants, han incidit variables molt diverses en els resultats finals, com per exemple, la difusió entre la ciutadania, la informació dels mateixos serveis socials municipals, etc.

Si analitzam la població sol·licitant per edat i sexe (*gràfica 1*) podem constatar que les dones són el col·lectiu més nombrós, i dintre d'aquest, per edats, trobam els grups més representatius entre els 25 i els 44 anys. Per contra, el grup més nombrós en homes és el de 45 a 54 anys. Aquesta feminització de les demandes en els primers trams d'edat, és una característica que també es pot constatar en les memòries d'avaluació d'altres programes de Rendes Mímines arreu de l'Estat.

La hipòtesis sobre la feminització de la pobresa especialment vinculada a la constitució de famílies monoparentals troba en el cas de Mallorca una clara constatació. Així i tot, no podem oblidar, també, un cert biaix administratiu en les dades que s'analitzen, atès que es treballa sobre les dades dels sol·licitants i cauen, en molts casos, sobre la dona la responsabilitat de la gestió administrativa de la sol·licitud.

Per estat civil i sexes (*fig.3*) les diferències més significatives les trobam en els grups de «Separats-Divorciats», atès que un 35% de dones estan en aquesta situació per només un 16% d'homes. En conseqüència, en el grup de dones es constata un important nombre de persones que o bé són fadrines o han sofert processos de trencament de parella (73% entre fadrines, viudes i separades-divorciades). En el cas dels homes, el fet més significatiu és que l'estat civil de fadrí s'acompanya habitualment d'una major edat i un grau important d'aïllament.

Figura 3. Sol·licitants per sexe i estat civil (valors absoluts)

Sexe	Fadrins	Casats	Viudos	Divorciats/		Total
				Separats	No consta	
Homes	74	75	5	31	5	190
Dones	109	80	16	116	6	327
Total	183	155	21	147	11	517

(% per sexes)						
Sexe	Fadrins	Casats	Viudos	Divorciats/		Total
				Separats	No consta	
Homes	39	39	3	16	3	100
Dones	33	24	5	35	2	100
Total	35	30	4	28	2	100

Figura 4. Sol·licitants per edats i lloc de naixement.

	Balears	Fora de Balears	
Menys de 25	39	13	
25 a 34	117	64	
35-44	55	79	
45-54	28	73	
55-64	9	35	
65 i més	0	5	
Total	248	269	517
	48%	52%	

Figura 5. Nombre de membres de les famílies dels sol·licitants.

Núm. membres	Homes		Dones		Total	
	Homes	%	Dones	%	Total	%
1	71	37,4	41	12,5	112	21,7
2	13	6,8	71	21,7	84	16,2
3	31	16,3	89	27,2	120	23,2
4	29	15,3	58	17,7	87	16,8
5	24	12,6	34	10,4	58	11,2
6 o més	22	11,6	34	10,4	56	10,8
Total	190	100	327	100	517	100

La procedència dels sol·licitants es reparteix per grups iguals entre els nascuts a Balears (48%) i els nascuts fora de les illes (52%), tot i que en la seva distribució per edats es posa de manifest una clara distinció. (fig. 4) Els més joves ja han nascut majoritàriament a Balears en una clara proporció. Així, un 62,9 % dels nascuts a Balears tenen menys de 35 anys. En un sentit invers, entre els majors de 45 anys el pes dels sol·licitants que han nascut a una altra comunitat autònoma és molt superior (un 75,3%).

Quant al nombre de membres de les famílies dels sol·licitants (fig. 5) podem observar les següents característiques:

Figura 6. Tipus de família per sexe dels sol·licitants.

Tipus de família	Homes	%	Dones	%	Total	%
No determinat	1	0,5	1	0,3	2	0,4
Persona sola	71	37,4	41	12,5	112	21,7
Parella sola	6	3,2	5	1,5	11	2,1
Parella amb fills	80	42,1	83	25,4	163	31,5
Parella, fills i altres	7	3,7	5	1,5	12	2,3
Monoparental	17	8,9	190	58,1	207	40,0
Llar sense nucli	0	0,0	1	0,3	1	0,2
Altres	8	4,2	1	0,3	9	1,7
Total	190	100	327	100	517	100

- El total de persones que componen les famílies dels sol·licitants és de 1.670.
- El volum mitjà de les famílies sol·licitants és de 3,2 membres, tot i que aquest valor mitjà és poc representatiu del col·lectiu.
- El nombre d'homes sols (37,4%) és considerablement superior al de dones en la mateixa situació (12,5%).
- És molt major el nombre de dones amb famílies de 2 ó 3 components (48,9%), respecte als homes (23,2%).

L'anàlisi de l'estructura familiar dels sol·licitants posa de manifest la importància de dos col·lectius molt significatius des de la perspectiva de serveis socials (*fig. 6*).

- En primer lloc, destaca la monoparentalitat, que en el cas de les dones arriba a assolir el 58,1% de dones sol·licitants.
- Les persones soles que en els cas dels homes representen el 37,4% dels casos (front a només un 12,5% en el cas de les dones).

A diferència, els homes amb parella, amb o sense altres, és del 49%. En el cas de les dones, sols el 28,4% viuen en parella.

En síntesi, de les principals dades demogràfiques podem deduir uns certs perfils tipològics:

- Forta presència de dones sol·licitants, en edats entre 25 i 35 anys, que majoritàriament viuen en un nucli familiar monoparental derivat de situació de mare fadrina o de parella desfeta.
- Significativa presència de persones amb més de 45 anys, amb molta presència d'homes que viuen sols, i nascuts majoritàriament fora de Balears.

A aquestes característiques s'hi han d'afegir les determinants dels requisits d'accés a la prestació:

- Portar més de dos anys de residència a Balears.
- No tenir en la unitat familiar ingressos mensuals superiors a les del programa (41.690 durant 1996 per a una persona sola) com a mitjana dels darrers sis mesos anteriors a la sol·licitud.

De la conjunció de les dues caracteritzacions es fàcil deduir l'elevat grau de deteriorament dels sol·licitants. Es compleixen clarament les hipòtesis abans esmentades de R. Castel que defineixen el pas de la vulnerabilitat a l'exclusió: pobresa econòmica i deteriorament del suport relacional familiar/comunitari.

QUIN MODEL DE PROGRAMA S'HA ANAT PERFILANT?

Dels antecedents que han configurat l'oferta i del perfil que caracteritza la utilització real dels instruments no hi ha dubte que podem parlar d'una definició del model construït, que amb totes les insuficiències no difereix substancialment del que s'ha vengut aplicant a moltes altres CCAA.

Amb el nou Reglament de la Renda⁹, ens estam apropant a un model en el qual el pes del seguiment i de la planificació de la inserció està en els serveis socials d'atenció primària, confirmant la idea que els serveis socials d'atenció primària han de ser els que dissenyin els plans d'inserció, segueixin i controlin l'evolució del procés i finalment n'avaluin els resultats. En conseqüència, l'autonomia en la instrucció dels expedients i en el treball social és ampla, per no dir absoluta.

Quant als processos d'inserció, a la seva metodologia, ens estam apropant a un model en el que la participació dels beneficiaris es converteix en element imprescindible, és a dir, la negociació entre el treballador social i el ciutadà per consensuar un procés i unes mesures és un dels objectius a aconseguir. Tot i aquests fets, no podem oblidar que estam en un model en el que la idea de la contraprestació és absolutament central en la configuració de la prestació.

D'acord amb aquest model, al Consell Insular li correspon un paper més específic de segon nivell que es tradueix en:

- L'estudi de l'expedient de la prestació econòmica i la seva resolució.
- El seguiment de la inserció en termes de col·lectiu beneficiari.
- Procurar els programes d'inserció necessaris per als percectors de salari i la seva família.
- El seguiment i avaluació dels programes d'integració.
- L'assessorament tècnic en matèria de metodologia per a la inserció dels individus i les seves famílies. Avaluació inicial, seguiment i avaluació de resultats.
- L'assessorament en procés administratiu d'instrucció de la prestació econòmica.
- La promoció de la formació dels professional que treballin en el programa.
- Informar periòdicament a tots els implicats (primària dels municipis, equips sectorials, agents socials, programes...) de l'evolució i dels resultats globals del programa. Construcció de tipologies de beneficiaris que permeti relacionar els processos d'exclusió i els itineraris d'inserció.
- Vetllar per la bona coordinació entre els serveis socials i els programes d'inserció (derivació, traspàs d'informació, estratègies comunes de treball, avaluació conjunta, etc.)
- La coordinació de grups de treball que puguin sorgir de la Comissió de Seguiment i Avaluació.

- L'avaluació global del programa, tot comprant amb la resta d'institucions i entitats participants en la gestió.

Caldrà fer una distinció, no tant en el repartiment de funcions sinó en la necessitat de suport tècnic, atès que municipis de més de 20 mil habitants disposen d'equips que els pot permetre desenvolupar el treball d'instrucció i d'inserció autònomament, sense un assessorament tècnic extern. No passa el mateix amb municipis menors que poden necessitar del suport tècnic en la instrucció dels expedients de sol·licituds i en la metodologia de treball per a la inserció.

ELS PROGRAMES D'INSERCIÓ

Durant aquest any s'està realitzant la segona edició de programes d'integració i encara és prest per poder fer una anàlisi rigorosa de resultats. Ara bé, podem començar a treballar en les següents línies fins ara resoltes molt parcialment:

- Determinar, des de la realitat dels programes, les necessitats constatades, és a dir, quins són els programes que hem de disposar en el territori. Aquest fet comporta la inversió de la tendència actual per la qual els ciutadans s'han d'adaptar a l'oferta de programes existents i no al revés. Evidentment, aquest canvi haurà de ser progressiu i partir d'una avaluació acurada del perfil dels sol·licitants i de les seves possibilitats reals d'inserció laboral.
- Major presència de programes de diagnòstic d'inseribilitat i motivació per al treball. Aquests programes poden fer un paper molt destacat en la connexió entre l'atenció social primària i d'altres programes d'inserció. Aquests programes haurien de cobrir tot el territori, de manera que qual-sevol municipi pogués derivar a aquests serveis per obtenir una avaluació inicial dels potencials beneficiaris de la renda.
- Definir la relació i el paper dels serveis i equips sectorials. Analitzar la integració definitiva de serveis d'atenció a toxicomanies o salut mental en la relació amb els programes. Definir el tipus de relació, possibilitats de derivació. Pareix clar que des dels equips específics i especialitzats s'ha de tenir accés directe als programes d'inserció.
- Major connexió amb la xarxa de programes normalitzats. Aquest necessari apropament entre els programes d'integració i d'altres com els SIPes, etc., s'ha de produir per tal de no consolidar dues xarxes paral·leles per a l'accés al treball. Es tracta de planificar una sola xarxa amb múltiple varietat de possibilitats adaptades als individus i situacions. En les reflexions que segueixen sobre el futur, haurem de tornar sobre aquesta qüestió.

EL FUTUR DEL PROGRAMA DE RENDA MÍNIMA A LES ILLES

Després d'aquesta primera experiència de posada en marxa del programa podem començar a apuntar elements de debat per al futur. Aquest és el nostre objectiu, sempre matisant que el debat ha de ser pautat i donar-se amb el temps suficient com per permetre el millor futur del programa sense entrar en dinàmiques d'improvisació.

1. La Renda Mínima: un dret?, una contraprestació?

Aquest és el primer element de debat que proposam. És o no un dret social de tot ciutadà tenir uns ingressos mínims garantits de forma permanent?

No parlam aquí d'uns ingressos que permetin el benestar, en termes de renda mitjana dels ciutadans d'un país a la que tot ciutadà hauria de tenir dret, sols proposam el dret a uns mínims vitals.

La resposta a la pregunta condiciona el model de programa de renda que aplicam. Evidentment, la resposta té components objectius vinculats a la situació econòmica i la despesa pública: altes taxes d'atur disparen el pressupost del programa, la contenció del dèficit comporta reducció de prestacions, etc., però també té connotacions, com veurem, de política social¹⁰.

Les alternatives que s'han anat produint al llarg del debat als distints països, són diverses:

1. Entendre la prestació com una més del sistema de prestacions públiques. Desvincular la prestació de les actuacions d'inserció.
2. Com a postura oposada enteníem la prestació econòmica subjecte a activitats d'inserció en termes de contraprestació. Jo aport una prestació econòmica i tu aportes un treball de caràcter social i comunitari, reintegres a la comunitat el que aquesta et dona.

Des del nostre punt de vista, aquesta segona opció convertiria la Renda Mínima en una prestació pròpia només de col·lectius amb problemàtica social manifesta. Dit d'una altra manera, col·lectius amb dificultats econòmiques derivades de la precarietat laboral, però que no tenen especials dificultats socials quedarien exclosos o, en tot cas, s'hauria de pensar abordatges distints per a ells.

3. La diferenciació de dues prestacions, l'econòmica i la social. La població beneficiària podria participar d'ambdues o sols d'una de les prestacions. El que es pretén amb aquesta darrera via és que es reconegui que, per motius laborals, hi haurà perceptors de la renda i que l'únic que necessiten és superar situacions que els permetin retornar al mercat laboral. En el cas de Mallorca, aquest fet pot afectar majoritàriament aquells que sofreixen l'estacionalitat de l'economia i que actualment queden descoberts dels mecanismes de protecció social de l'INEM.

El recent pre-acord entre sindicats i la Generalitat de Catalunya en el cas del PIRMI posa clarament l'èmfasi en què la Renda es converteixi en una prestació universal a la que han de tenir dret tots els ciutadans que no tinguin mitjans suficients per atendre les necessitats essencials de vida i l.

En la perspectiva del treball social hauríem de concebre la RMI com a eina de prevenció, especialment per a col·lectius que es troben en situació de precarietat laboral i social, per aquells que són més vulnerables. Des d'aquesta lògica, la renda hauria de ser un dret universal i bàsic.

Són moltes, però, les crítiques que qüestionen que la RMI es pugui convertir en un dret universal.

Un risc que es planteja és la cronificació i dependència del salari social per part d'alguns col·lectius. Amb la població que actualment atén el salari, persones usuàries habituals dels serveis socials, encara es fa més evident aquest risc. En

aquest sentit, es pot constatar que els propis programes creen la seva clientela i la fan dependent. Malgrat aquest fenomen pugui ser cert i afectar a una certa proporció de persones, encara no determinada, se'ns planteja un problema que va més enllà: Què fem amb aquest col·lectiu? En cas de separar-los de la renda per incompliments o cronificació, deixam sense un ingrés mínim vital a aquells que menys possibilitats tenen d'obtenir-ho. En definitiva, no fem més que mantenir i augmentar la pobresa i l'exclusió més profunda.

Un cas a part el representen els que fan frau en la prestació i tenen altres ingressos. Per aquests casos hem de tenir els instruments de control que permetin la investigació del frau.

Una altra crítica és plantejar que hi ha persones que viuen en situació de precarietat, contractes per davall de condicions mínimes, etc., persones que a diferència dels rendistes es «cerquen la vida» sense dependència de l'administració. Encara que això és cert, sabem que els processos que duen a l'exclusió incorporen també elements individuals i persones amb la mateixa situació reaccionen de distinta manera. D'altra banda, una persona que està en situació de precarietat en qualsevol moment, per imprevistos de salut o de treball, pot veure's abocat a l'exclusió. Alguns autors (IGLESIAS FERNÁNDEZ, 1994:112) posen de manifest, fins i tot, la funcionalitat de les rendes de garantia en l'estructuració racional del mercat de treball¹².

Una bona estratègia per rompre amb aquests plantejaments que moltes vegades defineixen les persones sense recursos com a «paràsits», «defraudadors» de l'administració, consisteix a obrir vies per a la inserció laboral, tema del que parlarem a continuació. A més, aquesta política d'activació de l'accés al treball té un altre efecte positiu, ja que permet aturar la despesa del programa de rendes mínimes.

D'acord amb J. ESTIVILL (1993: 34), en cas d'adoptar-se un model de contraprestacions, per tal de facilitar la inserció, haurien de donar-se una sèrie de circumstàncies:

- Adequar-se a les capacitats i possibilitats de cada individu.
- Una oferta de recursos i serveis suficients per respondre a la diversitat de la problemàtica.
- Que suposessin assoliments concrets i identificables per a cada individu, adquirint ell mateix un paper protagonista.
- Que li serveixin com impuls/motivació a noves accions.
- Concebre's dintre d'un procés, dissenyat, planificat i consensuat amb el propi protagonista.

2. Mesures positives per a la inserció

Les mesures per a la inserció social i laboral són les que fan possible el doble dret del programa. Les mesures poden ser de distints tipus:

- **La renda com a complement salarial** quan es doni una possible contractació de persones a empreses. Aquesta mesura pot ser específica per a persones amb càrregues familiars. Té l'avantatge de motivar per al treball quan els salaris són molt baixos. Probablement els recursos econò-

mics per a aquestes mesures haurien d'anar a les empreses en forma de subvenció.

- **Programes de recerca activa de treball.** En realitat són programes que es realitzen des de projectes específics però també des dels SIPE, per exemple. Comporten mesures de motivació, acompanyament, recerca...
- **Iniciatives d'economia social:** Les empreses d'inserció. S'ha demostrat que les empreses d'inserció són el millor instrument per a col·lectius de la RMI. Es fa necessari que el Parlament de Balears prengui iniciatives per facilitar la seva existència, al marge de la necessària regulació estatal del tema.
- **Mesures de formació ocupacional,** que respectin els ritmes i característiques dels beneficiaris del programa.

Siguin quines siguin les mesures han de gestionar-se en el futur amb la participació de l'administració laboral. Aquesta proposta ha de ser realitat sobretot si volem entrar en opcions d'economia social. Les empreses d'inserció hauran de regir-se per normativa laboral. D'igual manera, les iniciatives formatives, de qualificació professional han de ser generades des de fons estructurals, ajudes del Fons Social Europeu. En qualsevol cas, aquest enfocament comporta un major protagonisme de sindicats i patronals.

D'aquest enfocament, de la potenciació de mesures positives, tanmateix en sorgeixen alguns nous problemes. Així, per exemple, exigim als beneficiaris l'accés al treball encara que sabem que el mercat de treball ofereix possibilitats en precari i de curta durada. Evidentment, lluitar contra la possible desmotivació i baixes expectatives de les persones que poden aspirar a llocs de treball, sempre de baixa qualificació, no és fàcil amb aquesta conjuntura. Forçar la consecució de treball per mantenir la prestació econòmica, en moltes ocasions sols conduirà a la frustració i el descens de l'autoestima dels beneficiaris.

Una altra qüestió a apuntar és que hi ha persones per les quals el treball no és l'element destacat entre les estratègies de canvi. Ens referim a aquells que pel seu deteriorament personal-familiar necessiten un procés d'inserció en el que el treball serà el final del procés. Aquests casos ens duen a procurar un treball intersectorial amb intervenció de recursos especialitzats.

3. El repte de respondre a la multicausalitat de l'exclusió

És prou conegut i demostrat que la pobresa té origen multicausal i la lluita per a la seva «superació» té també dimensions múltiples.

La manca de vivenda digna i assequible, el retall de prestacions d'atur, la contractació laboral precària, el retall de prestacions sanitàries i educatives, no sols fa necessari sistemes de protecció de mínims sinó que multiplica les dificultats per a la inserció social.

Un tractament integral fa necessari un *Pla de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social* del qual la Renda Mínima pot ser un eix vertebrador. Un Pla d'aquestes característiques necessita de la implicació de totes les administracions i del disseny d'accions específiques per unitats territorials petites (zones, barris...)

4. Repensar determinades restriccions del Reglament de la Renda

El debat sobre determinats aspectes de la RMI que dificulten l'accés de ciutadans s'ha de posar contínuament també sobre la taula. Evidentment, algunes bases de la reglamentació actual actuen com a restricció en el dret a la prestació amb un doble significat, d'una banda afecten a determinats ciutadans, d'altra, la seva anul·lació pot incrementar la despesa pública. Alguns dels temes sobre els que s'ha de reflexionar són:

- El temps d'estada cobrant la prestació o el temps de manca entre prestacions.
- L'empadronament i la residència continuada durant dos anys.
- El decrement o increment de les quanties de l'ajuda.
- El requisit de formació d'una nova llar amb un any i mig d'anticipació.

En aquest sentit, el Decret del Govern Balear és el que ha d'ordenar la situació, previ debat amb els agents socials i les administracions públiques. Els possibles canvis a introduir s'han de basar en l'avaluació dels casos actuals i en la valoració de les disponibilitats econòmiques del programa.

5. La responsabilitat institucional de la RMI. La interdepartamentalitat

Si acceptam que la inserció laboral, l'accés al treball, es converteix en un element essencial dels programes de Renda Mínima, sembla obvi que s'ha de comptar amb l'administració laboral i formativa de caràcter ocupacional per engegar iniciatives en aquest sentit.

Algunes CC.AA. han resolt el tema en la mesura que des de l'administració autònoma es gestionen tant les polítiques d'ocupació, les educatives, sanitàries i socials. Des d'aquesta òptica els programes de rendes mínimes han nascut des d'una concepció interdepartamental, amb divisió de funcions i accions segons l'especialització de cada departament.

Pensem que no cal incidir gaire en la pertinença d'aquest tipus d'organització, sols apuntar que els processos d'inserció són complexos i diversos, necessitant d'enfocaments amples. L'especialització i l'ús de recursos normalitzats és un altre factor a contemplar, de manera que, per exemple, és millor que siguin tècnics de l'àmbit de l'ocupació i els recursos laborals normalitzats els que gestionin en bona part els programes i no que el conjunt quedi tancat a l'àmbit dels serveis socials.

Altres problemes associats a la manca de coordinació són:

- La manca de concatenació de prestacions, per exemple en el cobrament sense interrupcions entre la RMI i les pensions no contributives.
- La impossibilitat d'accés als bancs de dades de l'INEM o INSS, de les prestacions no contributives. Aquest accés informàtic agilitzaria les tramitacions i el control de les distintes prestacions.

En el cas de Balears la dispersió competencial entre les administracions dificulta un enfocament global i coordinat. Pensem que el Govern Balear hauria de prendre la direcció del tema per fer possible l'articulació interinstitucional i el

finançament adequat, tot respectant la distribució competencial que correspon als consells insulars en la gestió del programa en el seu àmbit territorial.

6. Necessitat de revisar la normativa del STC

El Decret 36/1995, de 6 d'abril, de constitució del Suport Transitori Comunitari necessita una revisió en profunditat a la llum de l'evolució dels dos anys de posada en marxa del programa¹³.

Entre les qüestions que mereixen ser revisades a curt termini trobam:

- Creació d'òrgans de participació social. El STC ha de tenir un òrgan de participació social en el programa i ha de procurar la interdepartamentalitat. En el marc d'aquesta participació, s'haurien de crear ponències per a la millora de la inserció laboral, la formació professional, etc. dels perceptors de les mesures.
La mesa de Diàleg Social, mentre no es constitueixi el Consell Econòmic i Social, pot ser l'àmbit en el que es promogui la participació i el debat sobre la Renda Mínima.
- L'experiència ha demostrat que la residència continuada en un municipi de les Balears avui es demostra com un criteri restrictiu d'accés, però no lògic des de l'òptica del treball social. La restricció deixa de tenir sentit quan les rendes mínimes estan regulades a totes les autonomies de l'Estat espanyol.
- Determinar la responsabilitat d'altres administracions de la Comunitat Autònoma.
- Començar a recollir en el seu articulat possibilitats de generació d'economia social i d'inserció real en el mercat laboral.
- Possibilitar a la norma la incorporació a la prestació de persones que sols tenen dificultats econòmiques transitòries, però no problemàtica social associada.

ALGUNES PROPOSTES FINALS

- Posar especial esment en potenciar iniciatives d'inserció de gènere. El fenomen de feminització de la pobresa es fa evident a les dades del programa de 1996 i mostra una tendència creixent l'expansió de les famílies monoparentals.
- Obrir el programa a la participació de les entitats socials. En aquest sentit, les noves bases reguladores possibilitaran la creació de grups de treball. Pensam que els grups de treball han d'actuar amb temes com: Programes d'inserció, adequació de l'oferta; Metodologia de treball per a la inserció; disseny de l'avaluació global del programa; formació; difusió del programa i dels resultats.
- Estendre el programa a tot el territori. Òbviament, el programa tendrà major incidència en les concentracions urbanes; ara bé, caldrà analitzar les diferències territorials, que passa amb territoris similars però en nombre de sol·licituds molt desigual.
- Foment de la col·laboració empresarial i sindical, en el desenvolupament d'iniciatives d'inserció laboral.
- A mig termini, dintre de 1998, iniciar una avaluació rigorosa del programa del Salari; avaluació que ha de comptar amb participació de

tècnics del CIM, dels ajuntaments i avaluadors externs i amb la col·laboració sindical.

- **Elaborar un programa interdepartamental pels menors de 25 anys** en situació de risc social que permeti un conjunt de mesures per a la seva integració. El programa hauria d'incloure mesures de vivenda, educació, salut, oci i treball.
- **Millora del programa i sistema informatiu**, que permeti el coneixement de la inserció laboral real i dels itineraris d'inserció dels beneficiaris.
- **Establir mecanismes de coordinació estable** amb altres àrees externes als serveis socials.

NOTES

1. R.Castel (1995) defineix la vulnerabilitat com un procés en què a la creixent precarietat de l'ocupació s'afegeix una fragilitat dels suports relacionals (familiars i comunitaris).

2. Hem de recordar que a Espanya, a diferència de la majoria de països europeus en els quals existeixen figures semblants a la RMI, el govern de l'estat va rebutjar la creació d'una RMI estatal per considerar-la un instrument que anava contra l'incentiu del treball, i varen ser les CC.AA. les que una darrera l'altra han anat imposant, cadascuna amb la seva especificitat, una figura més o manco equivalent.

3. És de destacar que aquesta terminologia de Salari Social és la que defensaven els sindicats en el conjunt de l'estat i ja és present a la Propuesta Sindical Prioritaria, tot just després de la vaga general del 14-D de 1988. La creació posterior a les CC.AA. de figures d'aquest tipus no han mantingut aquest nom i sí, en canvi, s'ha generalitzat la idea de Rendes Mínimes d'Inserció.

4. Que no ha tengut continuïtat posterior per poder-ne fer el seguiment.

5. Tots els documents sindicals treballaven sobre la hipòtesi d'una quantia mínima equivalent al 75% del Salari Mínim Interprofessional.

6. No podem obviar que al nostre país el que podem anomenar «cultura INEM», molt estesa entre les persones amb una vida laboral que combina treball i atur, té poca vinculació amb la «cultura serveis socials» molts més restringida a situacions de greu deteriorament econòmic i social.

7. En aquest article es comenten algunes dades bàsiques del fitxer de demandes de 1996. En qualsevol cas, per a més informació al Servei d'Acció Social s'ha elaborat una explotació estadística més extensa sobre les sol·licituds.

8. És un fet destacable la constatació d'una gran similitud entre els perfils de les demandes de l'Ajuntament de Palma i les de Caritas, sense que sigui possible establir hipòtesis, ara per ara, sobre complementarietats en els perfils o en la distribució territorial per barris.

9. Quan redactem aquestes línies el nou Reglament de la Renda Mínima, del CIM, està en fase de tramitació per a la seva aprovació i publicació definitiva.

10. A partir de la constatació de la pràctica impossibilitat de tornar a les etapes de la plena ocupació, el debat sobre si la integració social és un problema de distribució de la renda o de redistribució del treball és un tema central de la política social europea de caràcter progressista que no es resigna a la injusta situació actual.

11. Pre-acord sobre la Renda Mínima d'Inserció, signat pels Departaments de Treball i Benestar Social de la Generalitat de Catalunya i pels sindicats CC.OO. (CONC) i UGT de Catalunya. Barcelona, 12 de desembre de 1996.

12. L'argument de José Iglesias Fernández plateja que la seguretat mínima pot facilitar una acceptació social de la mobilitat i flexibilitat laboral, una reorganització del sistema de relacions socials i, fins i tot, un menor temor a la desocupació, problema dominant per a tots els treballadors.

13. A mig termini, és clar que la maduració del programa de Rendes Mínimes ha de significar l'elaboració i aprovació d'una Llei del Parlament Balear que reculli les iniciatives que l'experiència i avaluació obligui.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILAR, M, GAVIRIA, M. y LAPARRA, M. (1995) *La caña y el pez. Estudio sobre los Salarios sociales en las Comunidades Autónomas*. Fundación FOESSA.
- CASTEL, Robert (1995): «De la exclusión como estado a la vulnerabilidad como proceso» *ARCHIPIÉLAGO*, núm. 21, pàgs. 27-36.
- COLL, Francesc (1996): «Catalunya: una resposta integral davant el repte de la pobresa i l'exclusió social.» *FÒRUM* núm. 5, pàgs. 31-35.
- ESTIVILL, Jordi i altres (1993): *La inserción, a debate*. Gasteiz: Departament de Treball i Seguretat Social del Govern Basc.
- GOMEZ i SERRA, Miguel (1994): *Els llindars de pobresa a Catalunya: concepte, descripció, quantificació i territorialització*. Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.
- GOVERN BASC (1996): *Plan Integral de Lucha contra la Pobreza en Euskadi (Balance 1994)*. Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.
- IGLESIAS FERNANDEZ, José (1994): «Del reparto de trabajo al reparto de la renta» *UTOPIAS*, núm. 160-161, pàgs. 105-122.
- SANZO GONZÁLEZ, Luís (1996): «Tendencias e innovaciones en el diseño de programas de garantía de ingresos mínimos». Donostia, junio de 1996. Doc. mecanografiat.

EL SUPORT TRANSITORI COMUNITARI A MENORCA

Elisa Mari Pons
*Treballadora social
del Consell Insular de Menorca*

La necessitat d'establir en tots els països de la Unió Europea un ingrés mínim garantit, com element fonamental en les polítiques de lluita contra la pobresa i l'exclusió, ha estat objecte durant els darrers anys de diverses decisions i recomanacions del Parlament Europeu, del Comité Econòmic i Social de la CEE i del Consell de Ministres de la CEE (avui UE).

En aquests documents apareix l'imperatiu de contemplar aquest ingrés mínim com un factor d'inserció social dels ciutadans més desfavorits. És a dir, no una simple garantia de rendes, sinó la necessitat ineludible de vincular l'ingrés mínim a mesures tendents a la inserció social, de manera prioritària a través de l'ocupació laboral (per a aquelles persones a les quals la salut, l'edat i la situació familiar els permeti fer-ho) o a través d'altres mesures d'integració econòmica i social per a la resta de les situacions on la integració laboral no sigui possible.

A la nostra Comunitat Autònoma s'ha de dir que el 1995 ha estat l'any de la creació del salari social, anomenat aquí **Suport Transitori Comunitari (STC)**, amb la publicació al BOCAIB núm. 49, del 20 d'abril de 1995, del Decret 36/1995, de 6 d'abril, pel qual es constitueix l'STC.

Aquest decret, en la seva disposició final primera, específica que els consells insulars podran, en el seu àmbit geogràfic i de competència corresponent, dictar les disposicions que considerin oportunes per regular l'organització i el funcionament propis en desenvolupament d'aquest Decret.

D'acord amb això, el Consell Insular de Menorca, en el ple de dia 30 de novembre de 1995 va acordar d'aprovar definitivament les Bases per a l'aplicació del suport transitori comunitari, on es recullen els objectius, els requisits, la quantia, les obligacions, l'extinció, la composició de la Comissió Tècnica d'Avaluació i Seguiment, les competències de l'esmentada comissió, el finançament i els programes d'integració de l'STC.

A grans trets, podem dir que l'STC consisteix en una ajuda mensual, variable segons les característiques i el nombre de fills de cada família, durant un període concret de temps en que la família ha de realitzar una contraprestació, que pot ser de caire laboral, de formació, d'inserció laboral, etc.

L'STC es duu a terme de forma coordinada amb atenció primària i amb les entitats col·laboradores encarregades de fer la contraprestació. Les sol·licituds s'han de presentar als SS.SS. dels municipis que, una volta emplenades, les remetran al CIM on la Comissió Tècnica d'Avaluació i Seguiment proposarà la quantia del suport i la contraprestació. Aquesta comissió estarà presidida per la consellera delegada i formada per un representant de la Conselleria de Sanitat i Acció Social, que actuarà com a coordinador, la treballadora social del CIM els treballadors socials dels municipis segons el cas que es tracti i un representant de cada entitat col·laboradora.

Aquesta Comissió Tècnica d'Avaluació i Seguiment es va constituir el 28 de desembre de 1995 i l'STC es va començar a aplicar definitivament el mes de febrer de 1996.

Com a resum del que es va fer durant 1996 es presenten a continuació una sèrie de quadres estadístics on es reflecteixen els aspectes següents:

- El nombre d'expedients concedits especificats per mesos i pels municipis d'on vénen tramitats (amb nombres absoluts i relatius).
- El nombre d'expedients especificats en tramitats, denegats, concedits, renovats i tancats. Amb nombres absoluts i relatius i especificats per mesos.
- Les quantitats econòmiques destinades a les sol·licituds concedides i les sol·licitades renovades especificades pels mesos de l'any.
- Les dades sociodemogràfiques més significatives com són: nombre d'homes i dones sol·licitants, la mitjana d'edat de les persones sol·licitants i quants sol·licitants són menors de 25 anys amb càrregues familiars.

Expedients de STC especificat per mesos i municipis.

	Maó	Sant Lluís	Es Castell	Alaior	Es Mercadal	Miçjorn	Ferrerries	Ciutadella	Total	%
Gener	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Febrer	13	0	1	0	0	0	0	3	17	17'90
Març	10	0	3	3	0	0	0	1	17	17'90
Abril	8	0	0	0	0	0	0	1	9	9'47
Maig	6	0	0	2	0	0	0	2	10	10'57
Juny	2	0	0	0	0	0	0	0	2	2'10
Juliol	7	0	0	0	0	0	0	1	8	8'43
Agost	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Setembre	4	1	2	0	0	0	0	0	7	7'36
Octubre	4	0	1	2	0	0	0	1	8	8'43
Novembre	11	0	0	2	0	0	0	1	14	14'73
Desembre	2	0	0	1	0	0	0	0	3	3'15
Total	67	1	7	10	0	0	0	10	95	
%	70'53	1'05	7'36	10'53	0	0	0	10'53		

Tramitació d'STC especificats per mesos

	<i>Expedients Tramitats</i>	<i>Expedients Denegats</i>	<i>Expedients Concedits</i>	<i>Expedients Renovats</i>	<i>Expedients Tancats</i>	<i>Expedients Tramitats</i>	<i>Expedients Denegats</i>	<i>Expedients Concedits</i>
Gener	0	0	0	0	0	0'-	0'-	0'-
Febrer	17	3	14	0	0	17,9'-	3,1'-	14,7'-
Març	17	1	16	0	0	17,9'-	1,1'-	16,8'-
Abril	9	1	8	0	0	9,5'-	1,1'-	8,4'-
Maig	10	0	10	0	0	10,5'-	0'-	10,5'-
Juny	2	0	2	18	0	2,1'-	0'-	2,1'-
Juliol	8	2	6	16	0	8,4'-	2,1'-	6,3'-
Agost	0	0	0	0	0	0'-	0'-	0'-
Setembre	7	1	6	1	1	7,4'-	1,1'-	6,3'-
Octubre	8	0	8	12	1	8,4'-	0'-	8,4'-
Novembre	14	2	12	9	3	14,8'-	2,1'-	12,6'-
Desembre	3	1	2	2	0	3,1'-	1,1'-	2,1'-
Total	95	11	84	58	5	100'-	11,87'-	88,3'-

Nombre d'expedients d'STC i quanties especificades per mesos

	<i>Expedients concedits</i>	<i>Quantitats concedides</i>	<i>Expedients renovats</i>	<i>Quantitats renovades</i>	<i>Totals quantitats STC</i>
Gener	0	0	0	0	0
Febrer	14	1.600.182	0	0	1.600.182
Març	16	1.639.473	0	0	1.639.473
Abril	8	843.087	0	0	843.087
Maig	10	1.097.964	0	0	1.097.964
Juny	2	277.140	18	2.030.355	2.307.495
Juliol	6	694.680	16	1.872.264	2.566.944
Agost	0	0	0	0	0
Setembre	6	736.680	1	146.070	882.750
Octubre	8	1.091.161	12	133.092	2.421.253
Novembre	12	1.088.586	9	796.466	1.885.046
Desembre	2	90.380	2	87.860	178.270
Total	84	9.159.327	58	6.263.107	15.422.434

Quadre de dades sociodemogràfiques dels perceptors de l'STC.

	<i>Dones</i>	<i>Homes</i>	<i>Mitjana edat</i>	<i>Menors 25 anys</i>
Gener	0	0	0	0
Febrer	5	9	46'5	0
Març	9	7	42'7	0
Abril	8	0	37'8	1
Maig	4	6	40'3	1
Juny	2	0	33	0
Juliol	6	0	39'5	1
Agost	0	0	0	0
Setembre	4	2	39'1	0
Octubre	3	5	45'5	0
Novembre	4	8	41'1	1
Desembre	2	0	45'3	0
Total	47	37	41'08	4
%	55'9	44'1		

RELACIÓ DE LES CONTRAPRESTACIONS QUE S'HAN DUIT A TERME DURANT L'ANY 1996, PER PROGRAMES

Programa ocupacional a través de la Fundació Mestral:

- Taller restauració de mobles
 - Fusteria. 5
 - Decoració. 1
 - Reparació i pintura. 2
- 8
- Taller d'electrodomèstics
 - Electricitat 1
 - Reparació 5
 - Neteja. 2
 - Pintura 4
- 12
- Taller de reciclatge de roba 22
- Transport 3
- Recuperació de tòners. 1
- 46

Programes de formació i promoció personal

- Curs d'alfabetització 4
- Curs de residus sòlids urbans 15
- Curs d'ecoturisme. 6
- Curs com cercar feina 21
- Mòdul d'economia social 21
- Itineraris laborals 16
- Treball de grup 30
- AMUR. 4
- Escola d'adults (curs de cuina) 10
- Activitats de voluntariat 2
- Centre de Dia de Milà 1
- 109

TOTAL CONTRAPRESTACIÓ 155

Persones que no han fet la contraprestació . . . 4

PROGRAMES PER A LA REALITZACIÓ DE LA CONTRAPRESTACIÓ DE L'STC

Tots els perceptors de l'STC han de fer una contraprestació que, en el cas de Menorca, es realitza mitjançant un conveni de col·laboració amb Càritas perquè organitzin i duguin a terme una sèrie de programes, que poden ser de caire laboral, de formació, de promoció personal, etc...

Hem d'assenyalar que el/la sol·licitant no és sempre la persona que fa la contraprestació, pot fer-la un o més membres de la unitat familiar. És per això

que el nombre de contraprestacions realitzades (155) és superior al nombre d'STC concedits (84), ja que moltes unitats familiars han fet més d'una contraprestació al llarg del temps de percepció de l'STC en fer-la més d'un membre de la família.

També hi ha hagut excepcions en els casos de persones que per problemes de salut o d'edat avançada no han pogut realitzar cap contraprestació (4).

Per últim hem de dir que del total de perceptors de l'STC durant l'any 96 (84), un total de 18 persones han trobat un lloc de feina, la qual cosa suposa un 21,4% de reinserció laboral.

De les 84 persones que durant l'any 96 van percebre l'STC, el dia 31/12/96 el seguiren rebent 55 persones. Per tant, de les 29 persones que durant l'any 96 han deixat el programa, 18 ho han fet a causa de la seva reinserció laboral i 11 per finalització del temps de percepció, per renúncia a l'STC o per canvis en la situació economicosocial que han produït la denegació o el tancament de l'STC.

VALORACIÓ

Quant a la valoració, hem de dir que pensam que és molt positiva, no tan sols pel percentatge de persones reinserides laboralment, sinó també pel procés de maduració personal que han fet molts dels perceptors de l'STC, mitjançant les diverses activitats que s'han duit a terme i que han possibilitat un contacte diari entre un col·lectiu de gent i entre aquest col·lectiu i els professionals de Càritas, que han fet una tasca d'aprofundiment en la problemàtica social de cadascun d'ells i un seguiment, pràcticament setmanal d'aquesta evolució integral.

Per acabar voldríem afegir que per a l'any 97 les propostes de millora van dirigides, en primer lloc, a aconseguir una major fluïdesa en tota la tramitació i una correcta aplicació de les bases, especificant totes les possibles situacions que ens podem trobar, ja que las bases són de caire general i durant l'any 1996 totes les persones implicades i que conformen la Comissió Tècnica d'Avaluació i Seguiment han anat aportant reflexions i idees per poder millorar el funcionament i l'aplicació de l'STC. Per tant, consideram important que, de cara a l'any 1997 es tinguin en compte una sèrie d'aspectes que millorin les bases aprovades l'any passat.

En segon lloc i en relació a les contraprestacions que duen a terme els perceptors de l'STC, durant l'any 96 hem pogut observar que seria primordial que durant l'any 97 aquesta oferta s'ampliàs amb la realització de cursos dirigits a les persones amb un nivell cultural més baix i amb necessitats bàsiques a nivell d'organització, prevenció i hàbits domèstics. Per tant, creim necessària la realització de tres tipus de cursos principalment:

- Cursos d'alfabetització.
- Cursos d'economia domèstica.
- Cursos de planificació familiar.

REFLEXIONS SOBRE LES NECESSITATS I PERSPECTIVES DE LA INSERCIÓ A LES ILLES BALEARS

Equip de la Fundació Deixalles

L'article que segueix va ser exposat, com a ponència, a les Jornades de Formació per a les Empreses d'Inserció que es realitzaren a Palma el mes març d'enguany.

El títol (presumptuós en si mateix i que té un cert matís futurista) hauria de rebaixar-lo ran del sòl i definir, en la mesura en què fos possible, quins són els aspectes generals jurídics de les empreses d'inserció, sense oblidar els aspectes econòmics, ni tampoc socials.

Intentaria definir aquests aspectes en una primera part per, des d'aquestes bases, situar-nos en una possible projecció de les empreses d'inserció a Mallorca.

ADVERTIMENTS

Abans de passar a la primera part, voldria fer dos breus advertiments. El primer, que les Empreses d'Inserció no són la panacea de la problemàtica social: no hi ha virtuts terapèutiques, ni metodologies de formació, ni inserció per l'econòmic, ni figures jurídiques favorables, en una societat i dins una òptica general on el que predomina són les dinàmiques de mercat en les quals uns hi són inclosos i, per desgràcia de cada vegada més, altres en són exclosos, augmentant, així, les possibilitats que la marginació augmenti.

El segon advertiment és que la inserció és un criteri de major o menor rendibilitat, però sempre es mou en uns certs criteris de selecció, al marge de les voluntats que s'apliquen. Els projectes es veuen obligats a uns certs resultats, el que ens dona la conseqüència que les empreses d'inserció no es poden entendre com a projectes globalitzadors de resolució del conjunt de la marginació.

Apuntats aquests dos criteris, pas a enumerar els aspectes econòmics, jurídics i socials de les Empreses d'Inserció.

ASPECTES ECONÒMICS. Criteris generals

- I. Una empresa d'inserció és una unitat d'actuació dins el mercat, amb avantatges i desavantatges que enumeraré, però que en els fons actua-interactua dins el mercat.

D'aquesta interactuació es desprenen algunes qüestions que, en la meua opinió, cal considerar en qualsevol projecte d'Empresa d'Inserció:

- II. Necessitam definir un o uns objectius de producció i cercar la seva especialització, tant en quantitat com en qualitat.
- III. Han de cercar una marca, un màrqueting i establir una estratègia, la qual ha de basar-se en allò social i en allò productiu.
- IV. Obeeixen a polítiques de desenvolupament local, de qualitat de vida, de temàtica ambiental, de serveis a la comunitat.
- V. Han de concretar, a partir de les seves activitats, acords amb l'Administració que siguin susceptibles d'un treball productiu, però a la vegada, de pont per a la inserció.

Dins aquests criteris s'ha de valorar i, per què no dir-ho, quantificar els avantatges i desavantatges de les Empreses d'Inserció:

Els avantatges ens vénen:

Dels possibles convenis amb les Administracions i dels futurs avantatges fiscals, així com dels resultats d'inserció. Una empresa social, no és una empresa que es mogui per resultats econòmics: és una voluntat col·lectiva de persones que actuen dins el mercat, però des d'òptiques socials tot i que es vegin ubicades en les dinàmiques d'aquest mercat. És necessari quantificar cada un del aspectes esmentats.

Els desavantatges provenen:

Dels nivells de producció o operativitat de qualitat que aconseguiran. Lògicament, si no aconseguim un bon nivell, l'empresa se'n ressent.

Els dos aspectes han de ser una constant d'exigència dins de l'Empresa d'Inserció (aspectes extensibles a monitors del projecte i a persones beneficiàries de l'Empresa d'Inserció). Dic això pel necessari canvi de *xip*: una Empresa d'Inserció és, a més d'un procés terapèutic, una unitat productiva en la qual allò terapèutic es desenvolupa des de pautes de compartiments productius i els equips de seguiment han de participar d'aquesta filosofia.

De la capacitat de generar màrqueting social i productiu.

Les Empreses d'Inserció tenen un dels seus desavantatges en la competitivitat del mercat. Aquest desavantatge serà major o menor en relació a la capacitat de generar simpatia en determinats sectors socials d'allò de positiu que tenguí el projecte, ja sigui social o ambiental; però, a la vegada, aquesta simpatia té efectes mercantils, és a dir, els preus, la qualitat, etc., no poden ser menors que els del mercat, principalment el de la qualitat.

Un darrer desavantatge és que les Empreses d'Inserció són unitats productives que es veuen abocades a dos problemes bàsics:

- VI. La seva falta de capacitat inversora i, a la vegada, la poca fiabilitat que els nostres projectes tenen davant la Banca.
- VII. La seva capacitat d'exigència innovadora. Es dona una lògica tendència a trobar els jaciments de producció per a la inserció en aspectes o espais poc treballats pel mercat o rebutjats per aquest; en noves iniciatives econòmiques d'entre les quals han pres una importància considerable el tractament dels residus sòlids urbans (RSU), els serveis a la comunitat, l'agricultura ecològica, la restauració d'edificis, etc.

ASPECTES JURÍDICS

Com sabem, les Empreses d'Inserció no són una realitat jurídica. Els aspectes fonamentals que exigim part d'algunes xarxes, es concreten en la necessitat d'un seguit d'avantatges fiscals i, a la vegada, d'obligacions per als propis centres que assumeixin aquesta denominació.

Existeix una proposta de llei, les línies generals de la qual són assumides pels grups polítics que conformen l'arc parlamentari català, que pretén passar el projecte al Parlament de l'Estat.

Però s'ha de dir que això no ha estat tan fàcil, ja que en determinats estaments de l'Administració central veuen certes «dificultats» per engegar aquesta possible llei de les Empreses d'Inserció, tot i que sí vegin la necessitat d'estendre tota una sèrie d'avantatges fiscals a empreses, fundacions, cooperatives, etc. que incloguin en la seva activitat persones procedents de les Rendes Mímines.

Dos són els arguments bàsics de la seva posició:

VIII. La del mercat: no hi ha espai per a noves activitats.

IX. El problema que les Empreses d'Inserció es converteixin en ghettos o en compartiments estanc.

Com veis, la discussió està servida, la qual cosa ens exigirà una línia de convenciment per part dels centres que optam per aquest tipus d'empresa.

Els principals aspectes que contempla la Proposta de Llei referent a les Empreses d'Inserció són les següents:

X. Contracte laborable temporal anomenat «**contracte de retorn a la feina**», firmat pel treballador a inserir, el representant de l'empresa i el de l'administració pública, on s'especifica el temps de duració, el tipus de formació, les accions terapèutiques, els pactes, etc.

XI. La plantilla de l'empresa ha d'estar formada per un mínim del 45% de persones provinents de l'exclusió social i laboral.

Sobre la participació:

XII. Un registre públic on s'inscriuin les Empreses d'Inserció.

XIII. Participació en els òrgans i consells consultius econòmico-socials, empresarials i de medi ambient de les administracions públiques europees, estatals, autonòmiques i locals.

Quant al tractament fiscal:

XIV. Exempció de les quotes a la Seguretat Social i de l'IVA.

XV. Tractament específic sobre l'IRPF, IAE, Impost de Societats i altres taxes municipals.

XVI. Regulació específica de l'Impost de Transmissions Patrimonials i dels beneficis empresarials.

Quant a la contractació de serveis i obres per part de l'administració pública:

XVII. Contractació restringida o a través de convenis.

Sobre el finançament, l'Administració ha de propiciar i arbitrar:

- XVIII. Subvencions a fons perdut per a la inserció i l'acompanyament de les persones en el seu itinerari d'inserció, ja que s'ha de tenir en compte que el benefici industrial sol ser mínim, que els promotors no solen tenir patrimoni propi i perquè hi hagi qualitat i competitivitat en l'execució de l'obra o servei, cal que els beneficiaris vagin acompanyats d'educadors i monitors.
- XIX. Línies de crèdit tou o altres útils financers (bons solidaris, banca al servei de l'Economia social). Per cert que en aquest punt financer hi ha una lluita a lliurar amb els Bancs i les Caixes: aquests es gasten anualment uns 80.000 milions de pessetes en el que és la seva infraestructura cultural-social i els seus actes respectius. Creim tenir dret a demanar una igualtat entre els processos o dinàmiques i una exposició.

ASPECTES SOCIALS

La divisió d'aquests aspectes no significa una desvinculació dels econòmics exposats, sobretot de dos d'ells: el màrqueting o imatge i el de la contractació amb les Administracions. Tots dos connecten amb els necessaris aspectes socials de les Empreses d'Inserció.

Però especificant més els aspectes socials de les Empreses d'Inserció, en voldria destacar els que consider fonamentals.

- XX. Una clara vocació per construir teixit social. Una Empresa d'Inserció no és un cercle tancat: necessita obrir-se a l'exterior, connectar-se amb altres realitats; necessita formar xarxa local amb l'Administració, les organitzacions empresarials, les forces socials. No resol problemes aïllats ni expressament productius: resol problemes socials en una dinàmica de mercat i producció.
- XXI. Han de mantenir una clara opció de desenvolupament local, de servei a la comunitat i des d'aquesta òptica ha de ser capaç de generar «simpatia» entre el voluntariat, entre els clients, per al suport concret al seu projecte, ja sigui a través del seu producte (venda), o a través de la participació activa des de l'exterior.
- XXII. Necessita presentar-se com un projecte solidari, com a premissa de captació de suport, ja sigui per la seva activitat social, ja sigui per l'ambiental o bé per les dues. Conjuntament amb això, una claredat en els seus criteris d'entitat sense ànim de lucre.

Des d'aquestes òptiques de definicions referents a les Empreses d'Inserció, entràriem en el que consider les seves perspectives a Balears, fent-ho de forma general.

En primer lloc, el fet que la nostra Comunitat hagi estat la darrera en la regulació del Salari Social o Renda Mínima, no ha estat un factor positiu, ja que ha dificultat que els projectes i programes d'inserció han hagut de córrer (en la seva majoria) al mateix temps i al ritme que marcava la normativa del Salari Social, establint amb això una dependència de la «Normativa» en relació a les necessitats individuals dels processos d'inserció.

Crec que, des dels centres i des de les Administracions, s'haurien de desenvolupar unes línies de feina i d'actuació d'acord amb uns mínims de viabilitat que permetin la continuïtat econòmica dels tallers com estructures intermèdies de mercat més allà dels períodes de temps en què són contemplades les Rendes Mínimes.

El que propòs, en definitiva, és compassar el Salari Social a processos d'inserció en els que els centres-Administració adequin un funcionament de relació en el qual el Salari Social s'adequa als processos d'inserció individualitzat.

Aquí és necessari recalcar tota la part econòmica que en el primer apartat d'aquesta exposició he desenvolupat, el que simplificaria com una preocupació col·lectiva (centres, Administració) per donar continuïtat permanent (en un període de dos anys) tant al Salari Social com a la permanència dels tallers i que aquests tinguessin un objectiu clar d'inserció. És a dir, entrar de forma progressiva en la pràctica real de les Empreses d'Inserció des de l'òptica del mercat, des d'òptiques d'actuació de continuïtat tant pel que fa al Salari Social, com a l'activitat econòmica o productiva que aquestes han de desenvolupar.

Per altra banda, i conseqüència d'això, a mig termini els centres i les Administracions dedicades o que pretenen assumir una actuació d'inserció per l'econòmic, hauríem de plantejar-nos una sèrie d'estratègies comunes que definesc de manera general:

En primer lloc, s'ha de desenvolupar una discussió referent als Acords entre l'Administració i Centres referent a possibles convenis a establir i la relació d'aquests amb processos d'inserció.

Dos exemples concrets poden servir de referència: el projecte Mirall i sobretot l'Urban.

Aquests possibles convenis haurien de contemplar l'actuació de la inserció per l'econòmic com les empreses o els empresaris que desenvolupin aquestes iniciatives i haurien de ser plataformes d'inserció laboral (formació, seguiment, pràctica, és a dir, de qualificació social i laboral com a penyora per a la inserció).

En segon lloc, s'hauria d'obrir un petit debat públic referent a les Empreses d'Inserció, als útils financers que a Europa els hi donen vida.

Aquestes Jornades haurien de configurar alguns apartats, en la meva opinió, un tant imprescindibles:

- XXIII. Coneixement d'experiències jurídiques de les Empreses d'Inserció. La llei francesa o/i el Cooperativisme italià, podrien ser dos bons exemples.
- XXIV. Experiències estatals i europees referents a les Empreses d'Inserció.
- XXV. Les diferents experiències (2,3) financeres que serveixen de punt de referència i de suport a les Empreses d'Inserció.
- XXVI. La necessitat d'obrir una reflexió referent a les necessitats de les Empreses d'Inserció a Balears i els instruments necessaris socials, administratius, jurídics, etc., que ho facin possible.

En tercer lloc, seria partidari de llançar des d'aquestes jornades europees, la constitució d'un petit *partenariat* local, centres d'inserció, Administració, empreses, universitats, com a fòrum per a la inserció.

Aquest *partenariat* local hauria de donar-li vida pròpia, és a dir, hauria de ser un òrgan consultiu, participatiu i generador d'idees, així com de possibles activitats econòmiques a desenvolupar. Però en la meua opinió això seria insuficient si no s'articulen elements operatius que facin possible dinamitzar l'organisme a través de propostes concretes. Crec que les Empreses d'Inserció haurien de respondre a criteris de desenvolupament local i desenvolupament sostenible; si aquest es el criteri, és necessari instrumentalitzar les seves possibilitats, el que crec que donaria lloc a:

- XXVII. Estudiar els aspectes factibles de desenvolupament econòmic local. El camp. El medi ambient. Indústries en reestructuració (calçat). Serveis a la Comunitat. Crec que en aquest terreny no estarà de més la formació d'un petit equip, encapçalat per la UIB, que obrís un petit espai de reflexió sobre aquest tema.
- XXVIII. Constituir un petit equip (a mig termini) que desenvolupi estudis de viabilitat, des del social, l'ecològic i l'econòmic de possibles iniciatives econòmiques innovadores de caràcter social.
- XXIX. Cercar a través del *partenariat* local el cofinançament dels projectes, així com el conjunt de suports necessaris. Caldrà que s'articulin propostes concretes al *partenariat*, tant d'Empreses d'Inserció com de col·locació per compte d'altri.

Pens que, de forma sintetitzades, les línies generals estarien en:

- XXX. Una bona unitat dels centres o iniciatives d'inserció. Ens hauríem de convertir en un petit *lobby* local, en una petita xarxa de pressió.
- XXXI. Una cobertura social que doni suport a les iniciatives socials, des de l'Administració a empreses (el que he denominat com a *partenariat*).
- XXXII. Els instruments tècnics que serveixin de desenvolupament local econòmic, des d'una òptica d'inserció. Equip d'estudis que, a part de l'assenyalat, fos una forma d'ajudar a l'avaluació dels processos d'inserció.

No crec que fos descabellat pensar que des d'alguns centres i a partir d'un cert temps de continuïtat de les reunions que tenim establertes, donàssim voltes al cap per presentar un projecte a alguna iniciativa europea de les característiques anomenades a través de l'exposició ja plantejada i a la que pos punt i final.

UNA REALITAT EMERGENT: LES EMPRESES D'INSERCIÓ

Contextualitzar les Empreses d'Inserció avui és fer-ho dins un món canviant en el que es creuen diverses situacions. És difícil enumerar-les totes, com també ho és analitzar o estudiar amb certa precisió els fenòmens, idees i pràctiques que tenen característiques emergents, encara que no per això irreal, de nous conceptes i idees estretament vinculades a la resolució d'alguns dels conflictes més imperiosos que la nostra societat genera.

Amb la necessària prudència que tot això comporta, avui és difícil entendre el naixement i sorgiment de les Empreses d'Inserció, així com l'interès cap a elles per part de distints estaments de la societat tant civil com de la pròpia Administració, sense situar a aquestes iniciatives en la seva relació/vinculació amb diverses modificacions que es van desenvolupant en la nostra societat. D'elles n'hauríem de destacar la crisi econòmica que, sense qüestionar determinats creixements en el PIB, no és capaç d'assumir les altes quotes d'atur. Al llarg dels darrers 20 anys han crescut de forma alarmant, llevat en determinades conjuntures. Segons l'EPA (Enquesta de Població Activa) en el primer trimestre de 1996 l'atur estimat sobrepassava els tres milions i mig. És a dir, que de cada 100 ciutadans espanyols amb edat i ganes de treballar, casi 23 no tenen feina. A això hi hem de sumar que en aquesta mateixa data sols 1.458.480 cobraven la prestació per atur o subsidi. I a tot això s'hi ha d'afegir la progressiva feina a temps parcial amb el corresponent elevat índex de temporalitat (el 35% dels treballadors tenen un contracte temporal). La llista podria continuar fins als salaris inferiors (el 40% en aquest tipus de contractacions) al fet de la discriminació per condició de sexe, el cas de més baix salari en dones amb les mateixes condicions professionals que els homes, etc.

En definitiva, un dels pilars o creences d'una societat amb treball per a tots es va esvaïnt d'una forma palpable, creant situacions de desarrelament social en les que fins avui havien estat un eix fonamental en la construcció de tot ésser social: el treball com una forma d'identitat, de pertinença a una determinada col·lectivitat.

Per una altra banda, «l'Estat del Benestar» (que en el nostre en particular mai no ha obtingut quotes comparables a altres latituds europees), s'ha caracteritzat per una particular crisi en la reducció de les despeses socials. Però al marge d'això, ens interessa mostrar la seva capacitat de potenciar polítiques actives de feina que siguin pal·liadores de la greu crisi social que l'atur provoca. Opin que mereix un brevíssim recordatori el tema de les escasses polítiques actives de treball, que en els darrers 15 anys ha quedat casi exclusivament centrat en la possibilitat de capitalització de les prestacions per atur per part de la persona amb dret a prestacions contributives, o en el fet que l'Estat va tardar casi 10 anys a regular les iniciatives que sorgiren per part dels treballadores, les denominades Societats Anònimes Laborals.

Les simbiosis dels aspectes assenyalats que copegen amb més força els sectors menys protegits de la societat i, a la vegada, introdueix nous sectors socials en el circuit de la marginació (joves en la recerca de la seva primera feina, treballadors que han sofert processos de reestructuració industrial, majors de 45 anys que han perdut la seva feina...) han fet que els centres d'atenció comencin a rebre una nova clientela sense deixar d'atendre l'anterior. La pobresa deixa de ser patrimoni de problemàtiques individuals, dependències diverses, incultura o falta de preparació tècnica, minusvàlues psíquiques, físiques o sensorials, per convertir-se en un fenomen social d'aparició de quotes de desarrelament social per manca de feina. La unitat familiar, autèntic mitigador de la pobresa individual d'una persona, es veu incapaç, en moltes ocasions, de complir l'anomenada funció integradora: no és una persona de la família la que està a l'atur, sinó que en poden ser dues o tres.

El Salari Social o les rendes mínimes d'inserció apareixen com elements amortidors de les situacions més greus, però no resolen la gravetat dels problemes, ni tampoc (per desgràcia en massa ocasions) apareixen com a polítiques explícites del que signifiquen els processos d'inserció. Encara que també s'ha de reconèixer que és, precisament aquesta, aplicació de les rendes mínimes la que ens du a una millor reflexió quant a la inserció per l'econòmic, tant en l'àmbit d'algunes administracions, com en els propis centres que treballen amb persones beneficiàries d'aquestes rendes.

En aquest context general, desenvolupat anteriorment, apareixen uns certs canvis en la societat civil que, expressats de manera emergent, es reflexen (abans de les pròpies rendes mínimes o salari social) com a polítiques actives en la constitució d'iniciatives per a la inserció.

Cal destacar, en aquest sentit dels canvis de la societat civil, les preocupacions medioambientals, però per damunt d'elles, la necessitat d'actuacions pròpies en el camp de l'econòmic, no deixant que el proper desenvolupament de les forces productives sigui generador de les dinàmiques del mercat. Es realitza un nou discurs o una nova lectura, des de l'ecològic i des de l'econòmic en el que determinats grups ecologistes, humanistes, cristians, es constitueixen en pensament i pràctiques de «contracultura» on l'economia, la producció, es veu envoltada per criteris de solidaritat humana (amb els més desfavorits) contra el consumisme (reutilització, reciclatge) la utilització de l'economia com a factor d'inserció o de lluita contra l'atur (la inserció per l'econòmic).

Són reflexions que el temps ha fet madurar i que continuen necessitant d'això, però d'una forma o un altra sorgeixen diferents iniciatives no essent una casualitat que moltes d'elles estigui basades en la recollida, selecció i reciclatge dels RSU com el factor més paradigmàtic per constituir processos d'inserció per l'econòmic, precisament d'allò que la nostra societat i la nostra economia ja han donat per acabat: *el fems*.

No torna a ser casualitat que la majoria d'experiències d'inserció vinculades avui a AERESS (Associació Espanyola de Recuperadors Economia Social i Solidària) i dels centres vinculats a aquesta xarxa es puguin considerar com a autèntics pioners en la feina de la inserció per l'econòmic, accentuant-se en la seva actuació una clara vocació social i mediambiental. A la vegada, aquests centres substitueixen en els conceptes i idees les meres proteccions passives, per polítiques actives de feina, oferint a les persones amb dificultats socials la possibilitat de participar en una activitat productiva real adaptada a les seves capacitats específiques.

Al llarg de la seva experiència, i des de fa 4 o 5 anys, les empreses d'inserció, les anomenades i altres, han cercat i cerquen punts de referència en altres latituds europees, com poden ser les experiències de França o les cooperatives italianes tipus B. Cal dir que aquestes referències i connexions es desenvolupen fins i tot abans que l'Estat francès o l'Itàlia legalitzin la cobertura de l'actuació de les empreses d'inserció. És un dels resultats d'una societat civil que cerca solucions i punts de referència d'actuacions que ajudin a combatre la degradació social, la pobresa i la marginació creixent en la vella Europa.

Els motius i el desenvolupament de les empreses d'inserció en el territori espanyol obeeixen de forma generalitzada a aquesta contextualització, però no

totes tenen les característiques unificades, existint entre elles elements comuns i diferenciats. Entre els primers en destacaria:

- Obeeixen majoritàriament a iniciatives sorgides des de la societat civil i no tant d'una política activa de feina creada des de les administracions.
- Es defineix com a nova Economia Social pel finançament amb el Cooperativisme, per les seves clares opcions d'inserció de desfavorits i per la seva vocació mediambiental.
- Han desenvolupat, moltes d'elles, un gran esforç de gestió empresarial innovador en integrar en un únic sistema gestió social, ambiental i empresarial.

Quant a les seves diferències generals hi trobam:

- Les seves diferents formes organitzatives empresarials: Fundacions, Cooperatives, Societats Anònimes Laborals, Associacions... el que suposa que tenint uns mateixos objectius, les seves obligacions amb Hisenda, la Seguretat Social, etc., no són les mateixes per a totes, creant-se, així, un buit legal en la seva actuació, tot necessitant d'un marc jurídic que doni coherència i operativitat al que són resultats d'una mateixa actuació.
- Una altra de les diferències destacables de les empreses d'inserció, són els diferents nivells de relació amb les administracions quant a convenis, col·laboracions, etc. Algunes d'elles no han assumit o no han posat en pràctica el que és un aspecte fonamental de la inserció, com es el fet de la necessitat que l'Administració es vegi implicada en uns problemes socials que de forma progressiva afecten a determinades quotes de la societat civil.

ANNEX: ALGUNES ENTITATS

AERESS, una federació d'iniciatives socials amb esperit d'interlocució

AERESS (Associació Espanyola de Recuperadors d'Economia Social i Solidària) aglutina diferents iniciatives d'autoocupació, tallers ocupacionals, empreses d'inserció i formació, que tenen en comú realitzar un treball dirigit a la promoció sociolaboral de persones amb dificultats socials, conjugant aquest aspecte amb una feina de recuperació, selecció i tractament de residus sòlids urbans, i l'educació mediambiental.

Alguns d'aquests col·lectius vàrem començar a treballar a finals del anys 70 i tenim una trajectòria consolidada i reconeguda socialment en els seus territoris com a conseqüència de la seva viabilitat i de la seva utilitat pública.

Mitjançant els contactes entre grups a «Amants del fems» (encontres bàsicament tècnics dirigits a fomentar el tractament adequat dels residus que genera la nostra societat i que vàrem començar a celebrar a principi del 80) es va madurant la idea de crear una estructura d'interrelació i coordinació formal. El procés de creació de l'associació va ser lent i reflexionat, el suficient perquè els diferents col·lectius poguessin conèixer els aspectes que els uneixen i els punts que els diferencien. Finalment, l'associació es va legalitzar el 21 d'octubre de 1994.

Entre els principals objectius de l'associació en podem destacar:

- Impulsar el reconeixement jurídic de l'empresa d'economia social i solidària en la legislació laboral.
- Impulsar el reconeixement jurídic de la funció ecològica que desenvolupam els grups recuperadors.
- Reivindicar l'espai productiu de la recollida i recuperació del residus sòlids urbans.
- Incidir en el reconeixement administratiu del servei social que desenvolupen els grups.
- Desenvolupar un gabinet de formació en el camp de la inserció sociolaboral i un altre referit a qüestions medioambientals. Aquests gabinets servirien per donar suport a la feina dels grups de l'Associació i també d'aquells col·lectius que es plantegin la possibilitat de crear un grup nou.
- Crear un gabinet tècnic jurídic-fiscal per donar suport als diferents grups.

Les dades:

- Més de 350 llocs de feina estables.
- 27.813.000. quilos de material recollits entre paper, vidre, metalls, roba, mobles, electrodomèstics i altres.
- 850.000.000. de pressupost anual.

Els col·lectius que integren AERESS:

Balears:

- Fundació Mestral Maó
- Fundació Deixalles Ciutat de Mallorca

Canàries:

- Ataretaco Taco La laguna

Castilla la Mancha:

- R que R Albacete

Catalunya:

- Engrunes-Miques Esplugues del Llobregat
- El Sac Gironella
- Recollim Hospitalet de Llobregat
- Andròmines Montcada i Reixac
- Traperos de Emaús Sabadell
- Volem feina Solsona
- Can Revifa Terrassa

Eukalherria:

- Traperos de Emaús Bizkaia
- RecikletaBizkaia
- Traperos de Emaús Gipuzkoa
- Traperos de Emaús Nafarroa

Múrcia:

Traperos de Emaús Puente Tocinos

País Valencià:

El Cuc València

El Rastrell València

Tots Units Vila-Reial

Rioja:

Chavicar Logroño

Associació «Gaztelán»

Associació sense ànim de lucre que sorgeix a Navarra per respondre al problema de l'atur i de la marginació social.

Treballa amb aquelles persones que tenen especial dificultat per incorporar-se al mercat laboral en aquesta àrea geogràfica: expresidiaris, dones, minusvàlids, etc.

La seva feina se centra en 4 àrees : informació, formació, orientació en la recerca de feina i promoció de projectes de feina.

Actualment *Gaztelán* gestiona 5 projectes propis integrant-los com a empreses socials solidàries: Alberg de Beire, agents comunitaris de salut, granja de llebres, assessoria laboral i comptable, i Oraintxe ciclomissatgeria.

Coordinadora contra l'atur de Torrelavega

Neix el 1982 a partir d'un grup d'aturats i ocupats que es junten per afrontar l'elevada taxa d'atur de la zona.

Es pretén donar una resposta a la desocupació des del protagonisme dels mateixos aturats.

La Coordinadora creu que la solució dels problemes econòmics i laborals es troba en la formació i organització del poble. Es persegueix un canvi en la forma de pensar i viure de les persones, acompanyat d'un canvi del sistema de les relacions laborals existents.

El finançament dels projectes es fa a través d'un Fons de Solidaritat amb l'aportació gratuïta de moltes persones i a través dels beneficis obtinguts de les pròpies experiències.

Entre les diverses actuacions per fomentar la feina es troben:

- curs de formació i feina
- escola infantil «Isla Verde»
- autoservei *Coorcopar* (exclusivament al servei dels aturats)
- servei de *Catering*.

L'Administració ajuda a la Coordinadora cedint-li alguns terrenys o instal·lacions per al desenvolupament de les experiències esmentades.

Un dels projectes de futur és la posada en marxa d'una nau per al tractament dels RSU.

Fundació «Traperos de Emaús» de Pamplona

El moviment de *Traperos de Emaús* sorgí a França a finals de la Segona Guerra Mundial per combatre els problemes de pobresa i la manca d'habitatges.

Aquesta idea s'ha anat estenent pels diferents continents formant l'*Asociación Emaús Internacional* (ONG).

Traperos de Emaús de Pamplona començà el 1972 com un «camp de treball» per a joves amb problemes d'exclusió. L'any 1979, finalitzat aquest, es consolidà la «Comunidad de Emaús» formada per persones amb problemes d'alcohol i transeünts. Es recollien mobles, roba, etc.

Tres anys després es realitzen les primeres recollides selectives de fems amb l'ajuda de grups ecologistes i tècnics.

Les problemàtiques del grup van canviant: toxicòmans, dones amb problemes de relació, etc. No sols els ofereixen una retribució econòmica, sinó quelcom més profund: una qualitat de vida i la dignificació de la persona.

Entre 1986 i 1989 es va signar el primer contracte de serveis amb la Mancomunitat de Pamplona per a la recollida de les deixalles voluminoses. Aquest fet va obligar a una major estructuració de l'organització: ja no es treballa exclusivament amb problemes de marginació, sinó també amb aquelles persones que tenen dificultats per accedir al mercat de treball. Amb el temps se signen altres contractes de serveis amb altres Mancomunitats, el que permet que sigui possible oferir contractes laborals a tots els membres de *traperos*. Avui en dia compten amb una nau de 2.000 m² per a la separació i manipulació dels objectes i material recollits. El col·lectiu està format per 86 persones, funcionen a nivell assembleari, tenen un pressupost de 176 milions de pessetes i en destinen el 2% a ajuda al tercer món a través de projectes de col·laboració. Són una referència necessària a la hora d'estudiar les iniciatives d'inserció per l'econòmic mitjançant el reciclatge.

Fundació Engrunes

La Fundació *Engrunes* té com a objectiu acollir i fer possible la recuperació i la capacitat de persones amb especials mancances, amb la finalitat d'aconseguir la seva integració social i inserció laboral.

Un grup que cerca que el més desfavorits trobin el seu lloc a la societat. Dedicuen el seu treball a cercar, juntament amb les persones que tenen problemes importants de marginació, la seva reintegració amb el propòsit de resultar tots ciutadans reconeguts i valorats. D'aquesta voluntat en va néixer l'any 1982 la Fundació.

La seva activitat està relacionada amb la recuperació de material per reciclar i serveis a la comunitat de l'àrea metropolitana de Barcelona. L'any 1995 hi passaren 154 persones. En el mateix any tenien un pressupost de 127 milions. El seu itinerari d'inserció contempla les fases d'acollida, motivació prelaboral i laboral. Un dels seus instruments d'inserció més important és la cooperativa *MIQUES* que té com a objectiu acollir i integrar laboralment persones excloses del mercat laboral i que podrien tenir un lloc de treball però els costa molt de trobar-lo.

Fundació Deixalles

La Fundació *Deixalles* és un centre d'inserció laboral promogut per Caritas i Commovem. El seu objectiu fonamental és la integració laboral de persones amb diferent problemàtica social.

Els eixos de la fundació són:

-
- Combinar reciclatge amb reinserció sociolaboral.
 - Oferir uns serveis econòmicament sostenibles, respectuosos amb el medi ambient i generadors de llocs de feina.
 - Trobar mitjans per a una formació adequada en aspectes de gestió medioambiental, de noves fórmules de reinserció laboral, d'economia solidària sempre al servei dels més desfavorits de la nostra societat.

Deixalles té un conveni per a la recollida selectiva amb el Consell Insular de Mallorca que afecta la Part Forana. Participa en dos projectes europeus: Horizon i ADAPT. En l'actualitat té dos centres, un ubicat a la vall de Sóller i un altre a Ciutat.

Enguany, i a través del Gabinet d'Inserció Laboral —cofinançat pel Govern Balear i l'Ajuntament de Palma— s'han promogut dues empreses solidàries: una de missatgeria i una altra dedicada a la construcció.

PROGRAMA D'INTEGRACIÓ REALITZAT AL SERVEI D'ACOLLIMENT I PROMOCIÓ SOCIOLABORAL

Pilar Muñoz Segura
Coordinadora del programa

1. INTRODUCCIÓ

El Servei d'Acolliment i Promoció Sociolaboral (SAPS) és un servei integrat dins l'àmbit del Departament d'Acció Social de l'Ajuntament de Palma i gestionat (desde 1993) per l'Institut de Treball Social i Serveis Socials (INTRESS). En ell es desenvolupen quatre programes:

- Programa d'Informació
- Programa d'Acolliment i Convivència
- Programa de Promoció Social
- Programa de Promoció Laboral

Està ubicat al carrer Joan Maragall núm. 31, de Palma. L'edifici consta de 3 pisos, és de construcció antiga i necessita la realització de tasques constants de manteniment.

Donat l'estat en què es trobava l'edifici i a les finalitats del servei, durant els anys 1993/94/95 es desenvolupa un taller de manteniment i millora de l'edifici que contemplava tasques d'obra, referit i pintura de les parets, i adobs de portes i finestres.

Aquest taller anava dirigit als propis usuaris del Servei i a alguns externs. Els objectius eren:

- fomentar hàbits de feina,
- adquirir uns coneixements bàsics de la tasca,
- afavorir la integració laboral i
- facilitar uns petits ingressos econòmics per cobrir les necessitats bàsiques dels participants.

Amb la posada en marxa del STC/SS l'any 1995, l'INTRESS, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Palma, va decidir de presentar un Programa d'Integració al CIM, ja que permetria plantejar objectius amb els participants a més llarg termini, donar cabuda a un major nombre de persones i millorar la infraestructura de l'edifici amb un manteniment més constant.

2. DESCRIPCIÓ GENERAL DEL PROGRAMA

S'han realitzat dos mòduls, un de pintura i l'altre de fusteria.

2.1. Objectius

El Programa ha tingut com objectiu general crear accions formatives, informatives i ocupacionals destinades a treballar, conjuntament amb els serveis d'atenció primària, els processos d'inserció laboral dels beneficiaris.

Com objectius específics a treballar es plantejaren:

- Donar coneixements bàsics dels oficis de fusteria i pintura.
- Treballar i potenciar les habilitats personals a nivell individual i grupal cap a un procés de millora respecte a la seva situació inicial.
- Fomentar hàbits d'organització del treball.
- Potenciar les capacitats dels participants.
- Reforçar els processos terapèutics que es duen a terme des dels diferents centres o serveis específics.

Aquets objectius s'han treballat de forma individualitzada i respectant el procés de cada un dels participants.

2.2. Característiques de la població destinatària del Programa

Persones en situació d'atur, sense recursos, amb un baix nivell de formació i dificultats per incorporar-se al món del treball.

2.3 Equip del Programa

L'equip ha estat format per:

- Coordinador: Pilar Muñoz Segura, per a tasques de seguiment i control del funcionament.
- Psicòleg: Antònia Miralles Zanoguera, per a tasques de suport als professionals que hi intervenen.
- Monitor: Manuel Ferrando Leal, per al desenvolupament de tasques formatives i de taller.
- Tècnic Laboral: Rosa Mª Rosselló Navarro, per treballar habilitats socials i d'inserció laboral.
- Auxiliar Informador: Alejandro Segura Castelló, per a tasques administratives.

3. DADES QUANTITATIVES

3.1. Participants en el Programa

3.1.1. Perceptors del Salari Social

	<i>Participants</i>	<i>Percentatge</i>
Sí	14	87,50%
No	2	12,50%
Total	16	

La majoria són demandants del salari social, fet que s'ha de relacionar amb la motivació davant l'inici del taller.

3.1.2. Persones que han iniciat/finalitzat el programa

	<i>Iniciem el Programa</i>	<i>Finalitzem el Programa</i>
Perceptors STC/SS	14	10
No perceptors STC/SS	2	2
Total	16	12

3.1.3. Participants a cada mòdul

	<i>Fusteria</i>	<i>Pintura</i>
Perceptors STC/SS	8	12
No perceptors STC/SS	2	2
Total	10	14

3.1.4. Participants mes a mes en el programa

<i>Mes</i>	<i>No Perceptors STC/SS</i>	<i>Perceptors STC/SS</i>	<i>TOTAL</i>
Febrer	0	3	3
Març	1	6	7
Abril	2	8	10
Maig	2	10	12
Juny	2	11	13
Juliol	2	12	14
Agost	2	10	12
Setembre	2	10	12

3.1.5. Motiu de la finalització del programa

	<i>Perceptors STC/SS</i>	<i>No perceptors STC/SS</i>
Per finalització del programa	10	2
Per abandó del participant	1	0
Per incorporació al món laboral	3	0
Total	14	2

3.1.6. Incorporació al taller

<i>Mes</i>	<i>Nombre</i>	<i>Percentatge</i>
Febrer	3	18,75
Març	4	25,00
Abril	3	18,75
Maig	3	18,75
Juny	1	16,66
Juliol	2	12,50

La incorporació de les persones al taller ha estat progressiva durant tot el procés, la qual cosa ha facilitat la seva bona dinàmica i un bon funcionament.

3.2. Descripció del perfil dels participants en el programa

3.2.1. Edat i sexe

Edats	Participants	Percentatge
< 18 anys	1	6,25
18-25	5	31,25%
26-34	4	25,00%
35-40	0	0,00%
41-56	6	37,50%

El percentatge més elevat correpon a les persones d'edats compreses entre els 18 i 34 anys, seguit pels majors de 40 anys (dificultats a nivell laboral per l'edat i ser aturats de llarga durada).

Pel que fa al sexe, el 100% han estat homes.

3.2.2. Lloc de naixement

Els percentatges més alts són:

- 43,75% a Palma,
- 37,5% a la península i el
- 18,75% de Portugal.

La majoria són nats a Palma. Els qui no han nascut a Palma (56,25%) porten més de 5 anys residint a l'illa.

3.2.3. Estat civil

El percentatge més alt es dona en els casats 37,5%; en segon lloc els fadrins, 31,25%, seguit de les parelles de fet 18,75% i separats 12,5%

3.2.4. Nivell d'estudis

	Nombre	Percentatge
Analfabet	2	12,50
Primaris	10	62,50
Graduat escolar	3	18,75
COU	1	6,25

La majoria de persones tenen estudis primaris i per aquest motiu s'ha treballat, durant tot el taller, el tema de la formació.

3.2.5. Categoria professional

El 75% no tenen una professió qualificada respecte al 25% que sí la tenen.

Els treballs predominants encaixen bàsicament en el peonatge en general (construcció, càrrega i descàrrega, economia submergida, xatarra, venda ambulants)

3.2.6. Situació laboral

El percentatge més alt correspon a aturats de llarga durada, més de 5 anys, 81,25%. En segon lloc, un 18,75% no ha treballat mai.

3.2.7. Situació de salut

El 12,5% tenen alguna minusvàlua física, coincidint el mateix percentatge en persones que pateixen alguna malaltia física crònica.

El factor predominant segueixen essent les addiccions, a destacar:

Alcohòlic rehabilitat:	6,25%
Toxicòman abstinent:	6,25%
Toxicòman en tractament amb Metadona: . .	6,25%
Bebedor excessiu regular:	6,25%

De totes les dades extretes es dedueix que el 37,5% ha tengut o té un problema de salut.

3.2.8. Minories ètniques

El percentatge més alt correspon al grup de població de minories ètniques, 50%.

3.2.9. Servei de procedència

Ciutat Antiga:	56,25%
Llevant Nord:	12,50%
Nord:	12,50%
Litoral de Llevant: . .	6,25%
Caritas:	6,25%

Majoritàriament procedeixen del C.M.SS.SS. d'Atenció Primària, essent Ciutat Antiga el sector que més persones ha enviat. Aquesta diferència tant significativa respecte als altres sectors pot esser a causa de les característiques de la zona i dels seus habitants.

3.2.10. Professional de referència

Professional	Participants	Percentatge
T. Social	13	81,25%
Educador	2	12,50%
T.S./Educador	1	6,25%

Els casos en què el professional de referència no és un treballador social, coincideixen amb els no demandants del salari social o salari transitori comunitari.

3.2.11. Temps de contacte de l'usuari amb el servei de referència

Edats	Participants	Percentatge
Menys 1 any	13	81,25%
2 a 4 anys	1	6,25%
5 anys	2	12,50%

Coincideix el temps de contacte amb el servei de referència amb l'aparició del salari social, exceptuant dues persones que per la seva edat (majors de 45 anys) i característiques personals han adquirit dependència institucional.

3.2.12. Assistència a tallers, cursos de formació programes de recerca de treball.

	<i>Participants</i>	<i>Percentatge</i>
Si	9	56,25%
No	7	43,75%

La majoria, encara que no de forma significativa, ha acudit alguna vegada a cursos de formació, bàsicament d'aprenentatge d'algun ofici.

3.3. Desenvolupament del programa

3.3.1. Fases, activitats i tècniques del programa

Podem diferenciar 5 fases en el desenvolupament del programa:

- 1ª) Inici de tres persones i la seva cohesió amb l'equip d'intervenció.
- 2ª) Incorporació progressiva de persones al programa dins un grup cohesionat i facilitador.
- 3ª) Cohesió de tot el grup i motivació per a la tasca. Molt bona coordinació amb els serveis derivants.
- 4ª) Pròrroga del programa. Curt període de desmotivació i acomodació dels participants.
- 5ª) Motivació dels participants per a la finalització de la tasca iniciada i satisfacció pels resultats. S'ha realitzat un acompanyament individualitzat amb un dels participants per a una entrevista de feina i el contacte directe amb l'empresa contractista.

Des de la participació de les persones en el taller s'ha conegut la situació personal i familiar de cada un dels participants. Aquesta informació ha permès una major intervenció dels professionals que han participat en el programa. S'ha traspassat la informació a cada un dels Treballadors Socials responsables de cada cas per aprofundir en la seva intervenció.

Pel desenvolupament del programa i per la dinàmica establerta pels professionals que han intervingut, s'han utilitzat indistintament tècniques individuals i grupals.

La capacitat per mantenir la motivació dels participants, la de plantejar i dur a terme objectius individualitzats molt adequats, la coordinació establerta entre els diferents professionals, durant tot el procés ha proporcionat:

- Un alt nivell d'assistència i aprenentatge.
- La millora en relació a la situació inicial de cada un dels participants.
- El sentiment de pertànyer a un grup per part de tots els participants, malgrat les diferències que s'han donat entre els membres (edat, identificació sexual, pertinença a cultures molt distintes).
- Bona coordinació.

Per altra banda, la dificultat de mantenir alguns criteris normatius i la implicació de tants professionals en la valoració de l'admissió dels participants en el programa, ha suposat:

- Permissivitat excessiva a l'hora de fumar durant el desenvolupament del taller i ús de dependències no autoritzades.

— La supressió de la figura de l'Assistent Social a la reunió de valoració d'admissió de casos.

Si bé el monitor, durant el desenvolupament del Programa, ha donat suport a cada un dels participants, tant a nivell personal com laboral, no ha quedat registrat el nombre d'intervencions realitzades. El que sí s'ha registrat han estat les activitats formatives com:

- Sortida a la Cartoixa de Valldemossa per a l'estudi de la història del moble.
- Sortida al Taller de FOREM de fusteria i restauració.
- Sortida grafiti Gesa per a l'estudi dels colors.
- Sortida SIOPJ per a xerrada formativa sobre funcionament de Cooperatives.
- Sortida partit de futbol al Parc del Polígon de Llevant.
- Sortida platja Ca'n Pere Antoni. Xerrada i exercicis psicomotricitat.

S'han donat 58 actuacions personals (tutories) i 23 actuacions (laborals) d'altres professionals (psicòleg i tècnic laboral).

3.3.2. *Relacions externes*

Si bé en un principi hi hagué dificultats amb alguns Centres d'Atenció Primària, aquestes s'han vist superades per una major implicació i coneixement del programa. Això ha estat facilitat per les reunions mantingudes al SAPS amb els professionals de referència.

S'han mantingut reunions mensuals amb el responsable del CIM per al seguiment del projecte. No hi ha hagut dificultats.

També s'han mantingut reunions amb el responsable del Programa Laboral de l'Ajuntament de Palma per a intercanvi d'informació. Cal destacar-ne la bona col·laboració.

Amb altres serveis i institucions s'han mantingut contactes per informar del funcionament del programa i de les seves característiques.

S'han realitzat activitats amb els participants al Programa en el barri, municipi i comarca.

3.4. Resultats

3.4.1. *Nombre de persones que han aconseguit la integració laboral.*

	<i>Plena</i>	<i>Precaritzada</i>
Perceptors STC/SS	2	1
No perceptors STC/SS	0	0
Total	2	1

3.4.2. *Millora en la situació d'integració social dels participants respecte a l'anterior situació.*

En relació als objectius plantejats individualment, en cada un dels participants al taller, podem afirmar que en tots els casos s'ha donat una millora respecte a la situació inicial. Fent especial incidència en els ítems de:

-
- millora de la seva vivenda,(per l'aprenentatge del taller i utilització de les eines pel seu us personal),
 - higiene personal,
 - salut.

4. AVALUACIÓ QUALITATIVA

4.1. Problemes d'inassistència i/o absentisme

Els problemes d'absentisme s'han donat majoritàriament per problemes de salut, encara que en certes ocasions s'ha emprat aquest motiu per absentar-se del taller algun temps més del necessari per resoldre el problema.

4.2. Problemes d'expulsions

No s'ha donat cap expulsió durant el desenvolupament del taller.

4.3. Problemes d'abandó o autoexclusió

Sols s'ha donat un cas d'abandonament del taller en data 6/08/96. La problemàtica que presentava era d'alcoholisme i es mantenia actiu.

5. CONTINUÏTAT DEL PROGRAMA. FASE II.

Donats els resultats obtinguts en aquest programa, tant pel que fa al procés dels participants com a les millores obtingudes al servei (infraestructura), el juliol de 1996 l'INTRESS, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Palma, ha presentat una segona fase amb data d'inici el 20 de novembre de 1996 i que finalitza el juliol de 1997, on es plantejaren suggerències o millores en el funcionament del programa.

Els ítems principals de la nova proposta foren:

- Evitar duplicitat de funcions.
- Potenciar la figura del monitor i les seves funcions.
- Potenciar la coordinació directa amb el professional del servei derivant mitjançant la figura del psicòleg.
- Ampliació de la durada del Programa per poder treballar objectius més amplis de cara a la inserció sociolaboral dels participants.

PRESENTACIÓ DEL PROGRAMA D'INSERCIÓ LABORAL DE LA COMARCA D'INCA

Margalida Ferriol, *educadora laboral*
Marisán Catalán Armenteros, *psicòloga*
Maria Comas, *aux. informadora*
Elena Herrera Gorosito, *coordinadora*

1. INTRODUCCIÓ

Les actuacions dirigides a la inserció laboral i professional de les persones que reben la prestació de la Renda Mínima d'Inserció (abans denominada STC/SS) tenen una història recent al nostre país i es poden qualificar d'incipients a la nostra comunitat autònoma.

La situació d'atur i problemàtiques afegides que presenten la majoria de persones que accedeixen al RMI, configuren una realitat que ens hem de plantejar des de diferents òptiques i no sols des de la problemàtica i/o necessitats d'inserció laboral.

És per aquesta raó que els itineraris d'inserció són els elements clau del desenvolupament i l'inici d'un procés d'inserció social i professional.

La graduació de les diferents etapes que les persones han de seguir per poder accedir a l'àmbit del treball normalitzat és un factor decisiu per poder comprovar el grau de progrés que va assumint la persona quant a l'autonomia personal i és, en aquest sentit, on la individualització de la intervenció a l'hora del disseny de l'itinerari es constitueix com el primer pas que condicionarà la resta de la nostra intervenció.

L'article que presentam a continuació desenvolupa les accions i metodologia en el Programa d'Inserció Laboral de la Comarca d'Inca.

2. ÀMBIT TERRITORIAL

L'àmbit territorial del nostre programa abasta els municipis que formen la Mancomunitat del Raiguer i municipis limítrofes com són: Sa Pobla, Santa Margalida, Muro, Pollença, Alcúdia i alguns municipis de la Mancomunitat del Pla.

3. MARC GENERAL DE LA INTERVENCIÓ

El marc general de la nostra intervenció es basa en una visió integral i per això utilitzam el **model teòric d'intervenció comunitària**, ja que té en compte els diferents sistemes que interactuen dins la comunitat, i també la finalitat del desenvolupament d'accions des de diversos fronts amb un únic objectiu, la **integració social i econòmica de la persona**, possibilitant les condicions necessà-

ries perquè pugui entrar, adaptar-se (entenen aquesta adaptació com una acció recíproca del lloc de treball adaptat a la persona i viceversa) i mantenir un lloc de treball dins l'entorn d'un mercat competitiu mitjançant el suport d'un equip professional i el model de treball individual analitzant i determinant:

- Les possibles causes que han motivat l'exclusió o interrupció (per problemes específics) de la vida laboral.
- El microentorn del que forma part.
- Les possibilitats d'inserció que té la persona mitjançant la realització del **Balanç de Competències**.

3.1. Balanç de Competències

El Balanç de Competències és una eina bàsica que s'utilitza i a partir del qual s'estructura tota la nostra intervenció.

El concepte de **Balanç de Competències** es refereix a totes i cada una de les característiques que configuren la **biografia laboral i personal dels/les beneficiaris/àries** que arriben al programa.

Quan parlem de característiques de nivell personal ens referim a l'observació de:

- Actituds, perfil, motivació, preferències, etc,

Quant al nivell laboral i professional:

- Activitats, aptituds que la persona té, sap, pot i ha practicat (formalment i informal) i està disposada a realitzar.

Hem de dir que en aquest espai no sols s'analitza la biografia personal, sinó també la situació del mercat laboral, així com la totalitat de la informació. A continuació s'analitzen les possibilitats reals que té la persona de seguir itineraris per a la inserció laboral.

Aquest espai des d'on es realitza el Balanç de Competències és un espai de *feed-back* continu on el/la beneficiari/ària expressa les seves necessitats que es contrasten amb les observacions i necessitats que ha detectat el professional.

4. LA INTERVENCIÓ

4.1. L'itinerari

El nostre programa utilitza com eix principal de l'acció el desenvolupament d'itineraris individuals per a la inserció laboral.

Cada persona, al llarg de la seva vida, va traçant conscientment o inconscient un itinerari o camí personal que conforma la manera que té cada un de relacionar-se amb la realitat que l'envolta: les relacions personals, professionals, les experiències socials, laborals, opinions, etc.

Aquesta manera de posicionar-se davant el seu entorn és el que determinarà les relacions personals, el nivell d'autonomia i la situació laboral en la qual es troba.

En el moment actual, amb una situació del mercat laboral precària, molt segmentada i on les exigències de preparació són molt importants, no disposar

d'un itinerari suficientment ric dificulta considerablement la inserció laboral i social.

La situació que ens trobam és que, algunes persones que arriben al programa, tenen aquests itineraris realitzats, unes altres no els tenen i la resta l'estan construint. El que és important per a la nostra intervenció, amb tots els casos, és «Com s'ha configurat» o «Com els anirem dissenyant».

4.2. L'equip

La intervenció amb la persona basada en una concepció global ha de contemplar un equip humà amb funcions professionals interdisciplinars per poder dur a terme, amb un màxim de garanties d'èxit, la intervenció i la realització dels objectius.

És per aquesta raó que el nostre equip està format per: treballadores socials, psicòloga i auxiliar administrativa.

Una de les treballadores socials assumeix la funció de realitzar la primera acollida intervenint en la fase del Balanç de Competència, sortint-ne per entrar més tard en el moment de fer la devolució del/la beneficiari/ària, pactant i traçant l'itinerari i pla personalitzat de manera conjunta amb la persona, assumint, també, la funció de coordinació, seguiment del programa i seguiment del beneficiaris/àries. És responsable, a més, de les articulacions externes i totes aquelles activitats necessàries que impliquin coordinació.

L'altra treballadora social assumeix funcions d'educadora-monitora laboral, integrant a les seves funcions la implantació de part de l'itinerari d'inserció laboral, seguiment individualitzat de cada un/a dels/de les beneficiaris/àries, realitzant, a més, funcions formatives amb programes. Un és el programa pre-laboral i l'altre el programa de recerca activa, programa de la borsa de treball i programa de la captació d'empresaris (quadre I).

L'altra professional és la psicòloga, amb funcions d'elaboracions d'una fase de diagnòstic, a més de les funcions de responsable del programa de creixement personal. També són funcions assumides per ella la del seguiment i avaluació de les persones beneficiàries a nivell individual i grupal.

L'altre membre de l'equip és l'auxiliar informadora que assumeix les funcions pròpies d'administració, a més de les funcions d'atendre les demandes dels beneficiaris/àries, canalitza i realitza les funcions pròpies d'una auxiliar administrativa.

5. OBJECTIUS

Els objectius que té el programa d'Inserció Laboral de la Comarca d'Inca (PILCI) són:

5.1. General

Aconseguir la inserció laboral de les persones que són derivades al Programa, ja sigui mitjançant contractació per compte d'altri o a través de mesures d'economia social.

5.2. Específics

- Mobilitzar recursos públics o privats del territori en estreta col·laboració amb els Serveis Socials d'atenció primària.

- Aconseguir millorar els dèficits personals, treballar les habilitats socials i el creixement personal.
- Aconseguir la superació d'actituds negatives de dependència, passivitat, manca de constància, desconfiança i desmotivació que presenten les persones amb dificultats socials.
- Aconseguir comportaments normalitzadors que afavoresquin la inserció sociolaboral mobilitzant les capacitats personals.
- Aconseguir la implicació de les administracions públiques i els agents socials.

6. METODOLOGIA

Els elements metodològics que conformen el nostre programa es basen en:

6.1. Pla Individualitzat

Aquest és el que ens dona a conèixer les necessitats que té la persona i és l'instrument que ens permet negociar i establir les actuacions que realitzarem amb el/la beneficiari/ària. En aquest procés, les persones implicades són tant el/la beneficiari/ària com els professionals del nostre programa, els Serveis Socials i recursos en els recorrem.

6.2. Estratègies

Les estratègies que estam utilitzant per a la implantació dels itineraris s'estructuren tenint en compte les activitats que realitzen els/les beneficiaris/àries. Generalment utilitzam les formatives, les de creixement personal i les d'inserció per via econòmica.

6.3. Coordinació amb Serveis Socials d'Atenció Primària

Entre els elements metodològics destaca la relació que el programa manté amb els Serveis Socials dels municipis a l'hora de la derivació, seguiment i coordinació dels casos.

6.4. Implantació i execució del Pla Individual

És la posada en marxa de cada una de les fases que conformen els itineraris que dissenyam.

6.5. Avaluació

L'avaluació dels usuaris del programa la realitzam de manera continuada a cada una de les fases.

7. ESTRUCTURA DEL PROGRAMA

El programa està estructurat metodològicament per fases o subfases:

1. Estudi i diagnòstic
2. Disseny del pla individualitzat
3. Execució del pla
4. Formació
5. Creixement personal
6. Prelaboral
7. Recerca Activa

8. Inserció Laboral

9. Seguiment

Hem d'especificar que el punt de partida de la nostra intervenció en ocasions no segueix estrictament aquest itinerari, sinó que l'aplicació i disseny depèn de les necessitats que s'observen en la persona. Pot donar-se el cas que aquesta passi per les 5 etapes, o que en alguns casos passi de la 1^a a la 4^a (Quadre I).

7.1. Fases

7.1.1 Primera Fase. Estudi Diagnòstic

L'objectiu d'aquesta fase és investigar la biografia laboral/personal del beneficiari/ària, és a dir, accedir i aconseguir informació rellevant i precisa sobre la persona, analitzant les característiques i potencialitats que té per poder dissenyar posteriorment cada una de les accions del procés d'inserció. Per aquesta fase hi passen tots els beneficiaris/àries que arriben al programa.

Aquesta fase té especial importància per a la consecució de les següents fases, el marc des d'on es realitza el **Balanç de Competència**. Es desenvolupa mitjançant una sèrie d'entrevistes (actualment la ratio es troba en 4 entrevistes d'1 hora i mitja).

Constitueix el primer pas a l'hora d'afrontar el procés d'inserció, ja que a més de l'estudi i diagnòstic, es dissenya, pauta i concreta per la nostra part la proposta del Pla Individualitzat que farem a la persona.

Professionals que hi intervenen:

En aquesta fase els professionals que hi intervenen són la treballadora social i la psicòloga.

7.1.2. Segona Fase. Disseny d'Itinerari

Una vegada realitzada la investigació i el diagnòstic amb tots els elements recollits, es realitza conjuntament amb el/la beneficiari/ària el disseny de l'itinerari individual que hem de seguir.

Aquesta fase té molta importància dins el procés d'inserció, ja que és el moment on la persona juntament amb el professional pacta les activitats que es comprometen a realitzar.

En aquesta fase es poden donar situacions on l'equip detecti que la persona no és inserible de moment, ja sigui perquè té problemes de salut, toxicomanies, o es detecta que la persona no compleix els mínims que es necessiten per incorporar-se al procés d'inserció.

Aquests mínims es poden resumir en la disposició, voluntat o actitud que presenta el/la beneficiari/ària per:

- Cercar treball o formar-se per trobar-ne.
- Treballar individualment i en grup.
- Establir un compromís i assumir els pactes.
- Assumir les pautes normalitzadores del funcionament del programa.
- Analitzar les capacitats personals i professionals.

L'experiència ens ha demostrat que si aquests mínims no existeixen, la intervenció per treballar el procés d'inserció laboral està abocat al fracàs, el que

fa necessari que en certes ocasions des de l'equip es treballin abans de dissenyar l'itinerari.

Com hem dit abans, hem de posar en marxa mecanismes adequats als mínims que es requereixen. Per això, el nostre programa ha desenvolupat un programa basat en mòduls.

En aquesta fase és molt important per a l'equip tenir en compte el posicionament de la persona, segons el grau de flexibilitat o rigidesa, a nivell de consciència que té de la seva situació, fins a quin punt coneixen, entenen i assu-meixen tot allò que se'ls proposa treballar.

El professional que intervé en aquesta fase és la Treballadora Social.

7.1.3. Tercera fase. Execució/Implantació de l'itinerari

En aquesta fase començam amb la posta en marxa i desenvolupament de les activitats que conformen el Pla Individual i l'itinerari d'Inserció Laboral. És la fase on la persona adquireix i perfecciona una sèrie de coneixements i habilitats, ja siguin personals o formatives.

Anteriorment hem assenyalat que l'itinerari es pauta conjuntament beneficiari/professional.

En el Pla Individual es fixen les activitats que hem de realitzar, les estratègies més apropiades que ajudin a la persona a poder canviar la seva situació, assenyalant objectius, finalització de seqüències de cada etapa i l'avaluació continuada.

En aquesta fase s'inicien també les actuacions encaminades a la mobilització de recursos necessaris per a la implantació de l'itinerari; per això, el programa compta no sols amb recursos externs (com són educació d'adults, cursos de formació ocupacional, activitats voluntàries o de oci, etc.), sinó que ha dissenyat programes d'activitats pròpies com a instruments a utilitzar per facilitar l'itinerari de l'usuari cap a la inserció laboral, emmarcada dins la inserció social (Quadre II).

Aquestes actuacions es donen a diferents nivells perquè la persona pugui generar per si mateixa i desenvolupar les actituds necessàries per a la inserció i aconseguir d'aquesta forma les aptituds que es requereixen per realitzar satisfactòriament una determinada ocupació i sigui capaç de construir un itinerari propi.

Pel que fa als recursos existeixen unes vies d'inserció habituals que passen per processos socialitzadors normalitzadors, establerts socialment com per exemple: el sistema escolar amb les seves diferents etapes, estructurat per donar resposta a les exigències del món econòmic/laboral competitiu.

En els darrers anys s'han implantat altres models per substituir les deficiències del sistema educatiu, que si bé no prepara adequadament les persones per al treball, sí les posa en condicions per poder-hi accedir.

Les noves innovacions tecnològiques fan insuficients aquesta formació i han trencat els mecanismes tradicionals d'inserció a la vida laboral dels joves i a l'estabilitat en el treball dels adults.

Si a això hi afegim la situació de crisi econòmica en la que estam immersos, veurem que aquests recursos formatius (nou sistema educatiu, aparició de la formació ocupacional, etc.) són insuficients si tenim en compte que hi ha sectors

de població que han quedar fora del sistema per no tenir accés a aquests cicles formatius i, per tant, es troben separats de l'activitat econòmica, acusant greus dificultats per inserir-se de nou.

Aquesta situació ens ha duit a posar en marxa una sèrie d'actuacions per on es poden iniciar els itineraris, tenint en compte el perfil de les persones «excloses» perceptores de la RMI perquè dins les possibilitats pugui reincorporar-se a la vida social activa.

Aquests recursos parteixen de la concepció que el/la beneficiari/ària no estan preparats per competir en igualtat de condicions i que, a més, presenten una situació de desànim davant la recerca que fa necessària la intervenció individualitzada i molt de suport durant la nostra intervenció.

7.1.4 Quarta Fase Seguiment i Avaluació

Seguiment

El seguiment i l'avaluació del procés de la persona s'inicia en el mateix moment en què la persona és derivada al nostre programa on es comencen una sèrie d'activitats i continua quan el derivam cap a altres recursos, o quan està inserit desenvolupant una activitat professional.

En el nostre programa el seguiment no el realitza un sol professional, sinó que es realitza de forma interdisciplinària, i també amb tots aquells professionals que d'una manera o altre intervenen en un moment donat de l'itinerari.

Avaluació

Pel que fa a l'avaluació, es realitza de forma continuada durant tot el procés de la persona. Per això, s'ha dissenyat un sistema de registre de recollida d'informació com són: les fitxes de registre de motivació, els plans individuals, avaluació de la motivació, disseny d'itineraris, etc. En aquest procés també hi prepart el beneficiari/ària.

Hem d'assenyalar que a l'hora d'avaluar el procés d'una persona no només es té en compte el resultat final de la inserció, pel que fa a l'objectiu d'aconseguir la inserció a través d'un lloc de feina, sinó que per a l'equip són tant o més importants els canvis i millora de dèficits i actituds detectats en l'inici de la nostra intervenció. En molts casos són més valorables quan es tracta d'una persona en situació de precarietat i dificultat amb problemàtiques importants.

A continuació detallam alguns dels indicadors d'avaluació que utilitzam:

- Nivell de satisfacció dels beneficiaris
- Nivell d'integració
 - Amb el tècnic
 - Amb el grup
 - Amb l'empresa
- Nivell de motivació
- Procés d'aprenentatge
 - Laboral
 - Formatius
 - Socialitzadors
- Perspectives

8. METODOLOGIA D'INTERVENCIÓ

8.1. La derivació

El primer pas per al model d'intervenció és l'establiment d'un circuit a través del qual ens arribin les persones beneficiàries del programa.

S'inicia amb els Serveis Socials d'Atenció Primària dels Municipis de la Comarca, que són el canal d'entrada per als perceptors de RIM.

El sistema de derivació que hem establert s'inicia amb un primer contacte amb la treballadora social per comentar i realitzar una breu anàlisi de les característiques, problemàtiques, perfil de la persona a derivar i poder pautar així els continguts dels informes socials que són l'instrument amb el que tenen entrada al nostre programa.

El Treballador Social ens deriva el cas i és una figura molt important per al nostre equip per completar la visió globalitzadora de la intervenció i el procés general de la persona.

Quan parlem de derivació no podem aïllar les diferents intervencions que realitzen a través d'altres equips específics amb una mateixa persona, ja que en moltes ocasions la pràctica fa necessari treballar amb equips com els d'infància i família, el de drogodependència, el servei d'immigrants i els d'educació d'adults, on cada una de la seva especialitat realitza l'abordatge del problema. (Quadre III)

8.2. L'orientació

L'orientació té un paper molt important durant tot el procés d'intervenció, ja que la presa de decisions sobre quan i com ha de formar-se la persona en l'actualitat s'ha vist modificada per les transformacions tecnològiques, econòmiques i socials, fent que aquestes decisions no es concretin exclusivament en un període de l'existència de l'individu, sinó que, en la situació actual, tendeixen a realitzar-se al llarg de la vida activa.

A l'hora de treballar l'orientació es contemplan plantejaments tals com:

- Integrar en el procés la **informació** sobre tendències del mercat laboral, formació característica de les professions i dels llocs de treball. L'assessorament tan individual com grupal i l'educació per a la presa de decisions, l'observació, la iniciativa, són aspectes que es troben en la nostra intervenció diària.
- També és necessari contemplar les diferents prioritats de la persona, com el moment vital en el que es troba, ja que la pràctica ens ha demostrat que d'això en dependrà el que decidesci fer i com ho ha de fer.

D'aquesta manera, el que intentam fer és potenciar la pròpia autonomia de l'individu.

8.3. L'acompanyament individual

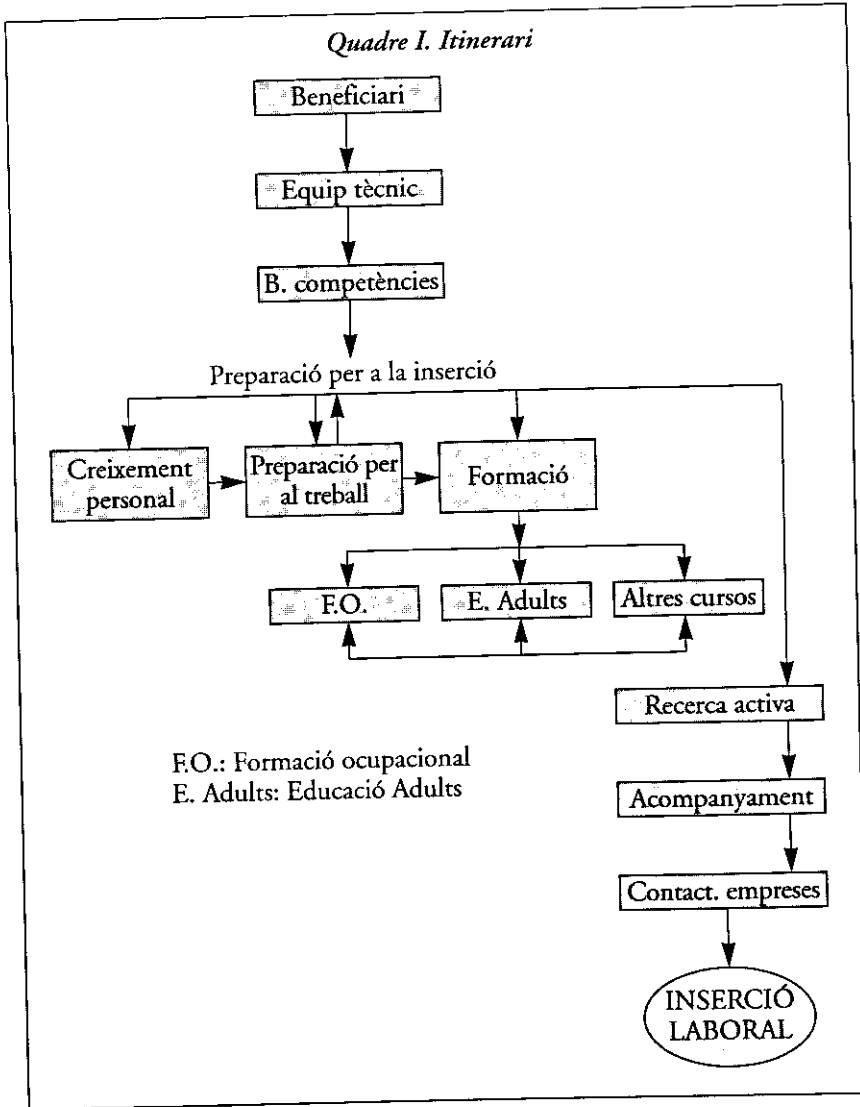
A l'inici de l'article dèiem que la nostra intervenció està basada en la individualització dels itineraris d'inserció laboral. Aquest aspecte del seguiment es fonamenta en la relació individualitzada que es manté amb els beneficiaris/es sobre el seu propi procés de com ho està vivint. Amb aquest *feedback* el profes-

sional pot intervenir treballant/modificant aquells aspectes conflictius o reforçant elements afavoridors del procés.

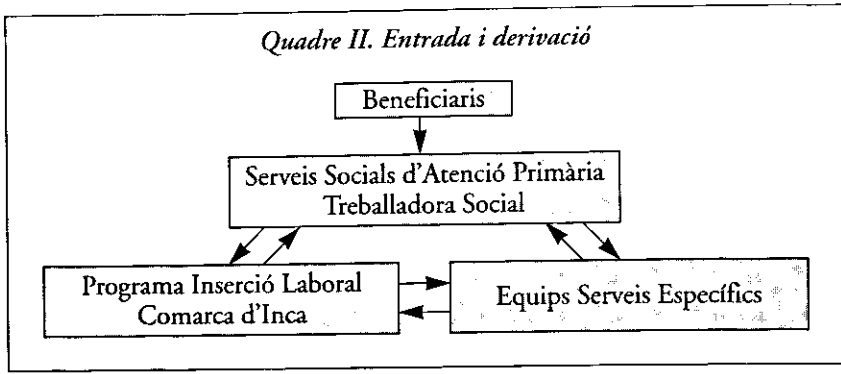
8.4. Relació amb altres programes

Seguint els criteris d'intervenció globalitzada, el seguiment que fa referència a la relació que establím amb qui ha derivat la persona, entra també dins l'àmbit de l'acompanyament, ja que el Treballador Social reuneix la informació dels diferents processos que està realitzant la persona.

D'aquesta manera, l'àmbit que implica les activitats laborals que realitza el nostre programa interactuen interdependentment amb aquelles altres on es troba l'evolució global del cas a partir d'una problemàtica específica.

INSERCIÓ SOCIOLABORAL - SALARI SOCIAL

Quadre III. Estructura de les distintes accions del P.I.L.C.I.

<i>Programa de creixement personal</i>	<i>Programa de preparació pel treball</i>	<i>Programa de recerca activa</i>
<p>Objectius: Motivació, desenvolupament de capacitats, estratègies per millorar las relacions interpersonals, augment de l'autoestima i expectatives d'èxit.</p> <p>Àrees que es Treballen: H.H S.S bàsiques</p> <ul style="list-style-type: none"> — H.H alternatives a l'agressió, — H.H relacionats en l'expressió de sentiments. — H.H relacionats amb la resolució de conflictes. — H.H relacionats amb la resolució de problemes. <p>Metodologia: Les àrees esmentades es treballen en grup fent un seguiment individual amb cada un dels usuaris.</p> <p>Duració: Es tracta d'un programa obert i la duració anirà d'acord amb els avanços que realitzin els beneficiaris.</p>	<p>Objectius: Dotar a las persones de les eines necessàries perquè afrontin i millorin el seu aprofitament davant el mercat laboral.</p> <p>Àrees que es treballen:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Autoanàlisi — Informació del mercat laboral — Eines necessàries per a la recerca — Tècniques: <ul style="list-style-type: none"> — Currículum — Carta de presentació — Agenda — Entrevistes <p>Metodologia:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Treball individual — Treball grupal — Realització de Role-Playing — Visualització de vídeos amb entrevistes. 	<p>Objectius: Dissenyar les estratègies per aconseguir un lloc de treball.</p> <p>Àrees que es treballen:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Identificació de recursos laborals — Prospecció i selecció — Presentació d'autocandidatures <p>Metodologia: Recerca sistemàtica en grups a través de:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Ofertes de premsa — Ofertes INEM — Contactes amb empreses — Borses de treball

INSERCIÓ LABORAL

La introducció a aquest bloc gairebé hi sobra, ja que l'article que l'ençata, «10 anys de model sistèmic a Balears. Una aproximació històrica i personal», de Carles Panadès, fa una brillant introducció històrica d'aquest model metodològic al nostre país, Mallorca, des d'uns inicis incerts (el setembre de 1984 gràcies a un curset organitzat per l'Escola de Treball Social), fins al dia d'avui quan en els cursos de Luis de Santiago hi han assistit un total de 283 professionals.

Com es pot comprovar, segueixen a aquest article introductori l'entrevista realitzada, precisament, a Luis de Santiago feta per Bartomeu Barceló i el mateix Carles Panadès. L'entrevistat, tal com es pot llegir, ha estat un dels introductors del model sistèmic a Mallorca. Per últim, tanca el bloc l'article «Epistemologia sistèmica i vellesa. Apunts per a la intervenció psicosocial en la vellesa», també de Bartomeu Barceló, acompanyat aquí per Josefina Santiago, en el qual es presenta l'aplicació del model sistèmic al treball psicosocial amb la vellesa.

Cal dir, per últim, que aquesta redacció —i per extensió la Comissió de Benestar Social del Consell de Mallorca— tot i que reconeix l'agraïment de Panadès per incorporar articles sobre aquest corrent metodològic, creu necessari explicitar que la revista no tan sols està oberta a aquest corrent o a d'altres, sinó que encoratja tots els professionals (sigui quin sigui el seu) que tenen alguna cosa a aportar, a què col·laborin amb la revista. Per això, ara i aquí, torna a oferir les seves planes a iniciatives semblants i esperam que aquest bloc sobre l'epistemologia sistèmica es vagi enriquint amb aportacions de professionals que apliquen el model sistèmic a altres camps de l'actuació psicosocial.

10 ANYS DE MODEL SISTÈMIC A BALEARS: UNA APROXIMACIÓ HISTÒRICA I PERSONAL

Carles Panadès Nigorra
Psicòleg i Terapeuta Familiar
Director del Centre NOOS de Teràpia Familiar Sistèmica

L'interès pel model sistèmic i la teràpia familiar s'ha desenvolupat a Balears de manera ràpida i intensa durant els darrers anys, i actualment ha passat a formar part, com a principal marc teòric d'anàlisi i eina d'intervenció terapèutica o psicosocial, del llenguatge quotidià d'un grup cada vegada més nombros de professionals. L'epistemologia sistèmica ha passat a constituir un referent important no sols per a aquells professionals que es dediquen a la teràpia familiar de forma especialitzada, sinó per a molts d'altres que, tot i identificar-se amb altres models teòrics, l'assoleixen de manera complementària en el desenvolupament del seu treball a diferents contextos assistencials: serveis socials, salut mental, educació, justícia, etc.

Sembla ser, pel que hem pogut constatar en converses amb els diferents companys i companyes que s'han anat formant dins el camp sistèmic a les nostres Illes, que s'ha arribat a un grau de maduresa capaç de generar les condicions adequades per a la creació d'un espai associatiu. Aquest espai, segurament, permetrà vehicular la comunicació de les diferents experiències personals en la pràctica sistèmica i obrir nous horitzons cap al *Paradigma de la Complexitat*¹. Cal agrair a la revista ALIMARA que s'hagi fet ressò d'aquesta maduresa i que, aprofitant l'avinentsa del 10è aniversari de l'inici dels cursos de formació sistèmica a Mallorca, hagi obert les seves planes per donar a conèixer part d'aquesta curta però intensa i profitosa evolució. Aquest article pretén aportar, des d'una mirada històrica, introductòria i necessàriament molt personal, algunes de les claus relacionades amb el procés de formació que han facilitat aquest creixent interès.

Fa gairebé 13 anys, el més de setembre de 1984, em va trucar na Pepa Cardona, professora de l'Escola de Treball Social i tinguérem el següent diàleg:

— Carles, feim un seminari d'una setmana amb la psiquiatra Paloma Lago² sobre el «model sistèmic».

— Model què...??

— Sistèmic!, de la «teoria de sistemes»... té a veure amb la teràpia familiar...

— Bé, reserva'm una plaça i veurem de què va³.

Sempre li he agraït a Pepa aquella trucada. Va ser per a mi un primer contacte impactant: el descobriment de la família com un «*sistema de relacions interdependents en equilibri constant (homeostasi) i dirigit per regles de canvi i continuïtat*»; el descobriment del símptoma i la patologia psiquiàtrica com un «*missatge relacional, una comunicació coherent i directament explicable i comprensible —per tant, modificable— en el context d'aquest sistema de relacions familiars a on es produïa*». El mateix marc teòric servia, ens explicava Paloma amb exemples, per a l'anàlisi d'institucions, serveis, empreses o comunitats. Fou com si de cop i volta i a manera de potent zoom, s'ampliàs el camp d'anàlisi i, per tant, les possibilitats d'intervenció: de l'individu a la família o grup de relació significatiu; d'allò intrapsíquic a allò relacional. A més a més, es parlava de patologies «pesades», s'obria l'expectativa d'intervenir en psicosi, anorèxia, toxicomania, famílies multiproblemàtiques, etc. Es feia difícil no »retre's» a una proposta tan «seductora», accessible i plena de possibilitats⁴.

Uns mesos després (abril de 1985), l'Escola de Treball Social va tornar dur Paloma Lago per a un segon seminari de tres dies. A partir d'aquell moment, la primera «llavor sistèmica» havia arrelat i fórem bastants els professionals que, des d'aleshores, ens plantejàrem la necessitat i el desig de regar-la i fer-la créixer.

Gairebé un any després d'aquell primer contacte amb el model sistèmic, ja havíem llegit els primers llibres de teràpia familiar traduïts al castellà (Haley, Minuchin, Andolfi, etc.) i l'interès per la teràpia familiar anava creixent. Foren uns temps d'important i intensa mobilització professional; s'estava posant en marxa a Palma la nova *Xarxa d'Atenció Social Primària*, amb els seus cinc equips multiprofessionals i *l'Equip de Drogues*. Es crearen llocs de treball amb noves funcions i rols professionals, i la gent anava àvida de coneixements tècnics i teòrics que li permetessin afrontar amb més garanties aquests reptes. El mes d'agost del 86, ens incorporàrem als Equips els primers cinc psicòlegs socials. Cap dels models teòrics coneguts, com la Psicoanàlisi, el Conductisme (encara sense el seu posterior vessant «cognitiu») i la Psicologia Humanista (Gestalt, Psicomotricitat Relacional, Anàlisi Transaccional, Bioenergètica) no s'adaptaven tan bé com el model Sistèmic a les necessitats que teníem d'estructurar una resposta assistencial coherent i aplicable al context públic i de serveis socials⁵.

En aquest context de gran motivació, entusiasme i bullícia professional, va sortir la idea de contactar amb diferents escoles de Barcelona per veure la possibilitat d'organitzar una formació en Teràpia Familiar un poc més ambiciosa, que permetés continuar regant aquella «llavor sistèmica» arrelada.

Fou Carmen Orte⁶ qui, orientada per Jaume Garau (aleshores cap de l'Equip Tècnic dels Serveis Socials Municipals), va concretar i coordinar aquest desig amb la *Escuela KINE de Formació en Teràpia Familiar Sistèmica*. Luis de Santiago⁷, director de KINE, psicòleg i terapeuta familiar, es convertiria amb el temps en un dels puntals fonamentals del desenvolupament sistèmic a Balears. Luis ha treballat sempre de terapeuta en el marc de la seva consulta privada a Barcelona; des del punt de vista de les «Escoles de Teràpia Familiar» ha seguit més la línia americana (Haley, Minuchin, Watzlawick, Shazer).

El mes d'octubre del 1986 es va constituir el primer Grup de Formació en Teràpia Familiar Sistèmica, de dos cursos anuals (86-87 i 87-88) i un cap de setmana al mes, impartit per Luis de Santiago. Fou la primera promoció de 14

estudiants del model sistèmic a Balears. La majoria (psicòlegs i treballadors socials), érem professionals de diferents àmbits dels Serveis Socials. Gràcies a dues alumnes del curs, **Marian Feliu** i **Xelo Vañó** (assistenta social i psicòloga respectivament de la Llar de la Infància), el curs es va fer als locals de l'antiga Llar de la Joventut.

La idea de continuar promocionant l'organització de nous cursos de formació amb Luis de Santiago, va partir del *Centre NOOS de Teràpia Familiar*, on ens havíem associat a principis del 1987, **Susana Antich**, **Elena Herrera** i jo mateix, i començàvem a fer les primeres teràpies familiars amb un equip de coteràpia, utilitzant vídeo i circuit tancat de TV. Mesos després, es va incorporar **Carlos Malleu**⁸ a l'equip de terapeutes del Centre. Així doncs, vàrem proposar a Luis de Santiago l'inici d'un nou curs i va començar la ja llarga col·laboració entre KINE i NOOS⁹.

Entre 1989 i 1997, cada any han continuat formant-se grups de 20 alumnes (alguns anys s'ha fet necessari iniciar dos grups de 1er curs) i continuen fent-se actualment els dos cursos de què consta la formació bàsica i el tercer curs, d'aprofundiment i supervisió terapèutica. També amb Luis de Santiago i amb l'impuls i la coordinació de Marian Feliu, actualment assistenta social de l'Hospital Psiquiàtric, un grup de professionals d'aquest hospital han tingut l'oportunitat de formar-se aquests darrers tres anys.

L'interès que han despertat els cursos, animats per la claredat metodològica i la gran capacitat de transmissió pedagògica de Luis de Santiago¹⁰, es pot considerar extraordinària i, possiblement, a cap lloc de l'Estat s'ha produït una expansió, en nombres relatius, tan ample del model sistèmic com a Balears. Al quadre següent poden observar-se el nombre i la professió dels alumnes que han assistit als cursos de Luis de Santiago.

<i>Professió</i>	<i>Nre</i>
Psicòlegs	120
Assistents socials	114
Pedagogs	12
Psiquiatres	8
Altres	29
Total	283

Un altre puntal fonamental en la introducció del model sistèmic a Balears fou, des del meu punt de vista, **Serafin Carballo**, que va formar part de la primera promoció de terapeutes familiars formats a l'Estat espanyol quan, a principis dels anys 80, retornaren a Espanya psiquiatres que durant la dictadura havien emigrat a diferents països europeus. Carmen Rojero i Teresa Suárez, autores d'un dels primers llibres sistèmics publicats en espanyol, foren, quan arribaren de Suïssa, les mestres i després les col·laboradores de Serafin, a qui proposaren que s'incorporàs al seu *Centro para el Estudio Sistémico de la Familia*, on s'han format generacions de terapeutes familiars de Madrid i d'altres províncies. Des del punt de vista de les «Escoles», sintonitzaven especialment amb l'*Escola de Milà* (Selvini, Pratta, Boscolo, Chechin).

Serafin ha exercit, tant a Madrid com a Palma, de terapeuta familiar en consulta privada, però sempre ha dimensionat molt més el seu treball com a

terapeuta, gran expert en el disseny, l'organització i l'articulació de serveis, i com a assessor institucional, en el marc de la Xarxa Assistencial Pública: Salut Mental i Serveis Socials (especialment el sector d'Infància i Família). Va arribar a Palma fa poc més de 10 anys, el novembre de 1986, amb la intenció de fruit d'un any sabàtic i acompanyant la seva dona, destinada a Palma per motius de treball. No li va durar gaire el descans perquè, per iniciativa de **Marian Feliu** (aleshores assistenta social de la Llar de la Infància i supervisora de l'Escola de Treball Social), tot d'una va començar a impartir formació i supervisió sistemàtica a diferents grups d'estudiants i professionals. Durant una sèrie d'anys i des del seu *Centre de Estudis e Investigació en Terapia Relacional Sistemica* va impartir (amb la col·laboració continuada d'**Olga Guerra** i posteriorment de **Carne Oliva** i **Asunción Pescador**¹¹) cursos bianuals de Formació Sistemica a més de quaranta professionals mallorquins.

Però, al meu entendre, la contribució més destacada de Serafín Carballo s'ha mogut, com he assenyalat abans, en l'àmbit de les institucions i els serveis públics: com a director i motor, des de juny de 1988 fins ara, de *l'Equip d'Infància i Família del Consell Insular de Mallorca* (primer PPI i després SIF); com a professor de Psicopatologia Infanto-Juvenil de la *Facultat de Ciències de l'Educació de la UIB*; i com a membre important i actiu en les diferents «Comissions Consultives» que han treballat i en les successives propostes de disseny i racionalització de la xarxa assistencial comunitària (Plans de Salut Mental —General i d'Infància—; Pla d'Atenció al Menor del CIM, Pla Quadriennal de Serveis Socials, Pla d'Atenció a la Infància en Risc del Govern). Des de tots aquests àmbits, Serafín ha contribuït de manera definitiva a què molts d'estudiants i professionals —també alguns caps i polítics— tinguin una visió més sistemica i relacional de la realitat assistencial.

Olga Guerra, per la seva part, pot ser considerada la veritable introductora del model sistemica a Eivissa. Durant gairebé quatre anys (91-94), va impartir formació sistemica i supervisió a un grup d'11 professionals experimentats de l'illa pitiusa. Companya de Serafín Carballo des dels seus inicis «sistèmics» a Madrid amb Teresa Suárez i Carmen Rojero, Olga és psicòloga i terapeuta de *l'Equip d'Infància i Família* des del juliol de 1988 i professora de Psicologia del Desenvolupament de la *Facultat de Ciències de l'Educació de l'UIB* des del 1993. A Mallorca, a part de la col·laboració com a terapeuta, supervisora i professora en el centre privat amb Serafín Carballo, també ha impartit cursos a l'ICE per a mestres i a altres institucions.

A Menorca, pel que jo sé, no s'ha impartit una formació reglada i continuada de dos o tres anys de durada; sí que s'han organitzat alguns seminaris puntuals d'un parell de dies. Hi ha professionals menorquins que han assistit als cursos de formació de Palma.

En l'àmbit dels Serveis Socials de Palma, és important destacar la contribució que, de la mà de **Trinidad Coll** (directora del Servei Municipal de Drogues i alumna d'aquella primera promoció del 86-87), ha fet el psiquiatre i terapeuta familiar de *l'Escola de Roma Maurizio Coletti*. Durant gairebé tres anys, Coletti va supervisar el treball de l'Equip del Servei de Drogues i, de manera més puntual, va impartir formació als professionals dels Equips d'Atenció Social Primària, especialment sobre intervenció en famílies multipro-

blemàtiques. Sobre aquest mateix tema, Coletti va supervisar puntualment l'Equip d'Infància i Família.

En aquesta breu ressenya històrica, cal esmentar els dos seminaris de cap de setmana que va organitzar el Col·legi de Psicòlegs (maig i juny de 1990) amb **Montserrat Rebés** («L'abordatge familiar en els trastorns de la ingesta») i **Paloma Lago** («Teràpia de parella des del model sistèmic»). Amb Montse i Paloma el mateix COP va organitzar el «Seminari d'aprofundiment en Teràpia Familiar» (intervenció sistèmica sobre diferents patologies i contextos relacionals específics), d'un cap de setmana mensual durant dos anys (entre octubre del 90 i juny del 92). Hi participarem 12 psicòlegs de les primeres promocions.

Altres terapeutes familiars (nacionals i estrangers) han participat, si bé de manera més puntual, en la important difusió que ha tingut a les Illes el model sistèmic. El psicòleg i terapeuta familiar castellonenc **Juan A. Rodríguez Abellán**, va donar (a Palma i a Menorca —abril 89 i maig 90—) un parell de cursos de tres dies de durada, organitzats per INSERSO i centrats en la intervenció en trastorns de conducta associats a patologies infantils greus (psicosi i autisme).

Convidades pel Servei d'Acció Social del Consell Insular de Mallorca impartiren dos importants seminaris dues de les més prestigioses i experimentades psiquiatres sistèmiques europees. El novembre de 1991 vingué la doctora suïssa **Odetta Masson** per tractar el tema del «Treball amb la Xarxa de Serveis Socio-sanitaris per a la Prevenció dels Maltractaments a la Infància». El maig del 1992 fou **Giuliana Pratta** (una de les cofundadores de l'Escola de Milà) qui va impartir el curs «Trastorns Psicopatològics en l'Infant», centrat especialment sobre la psicosis infantil i juvenil.

La darrera contribució en formació sistèmica puntual a Mallorca ha partit, un altre cop, de l'Escola de Treball Social amb l'assistenta social i terapeuta familiar italiana **Annamaria Campanini** (autora del conegut llibre «Servicio social y modelo sistémico»), qui va venir en dues ocasions (1995-1996) per impartir cursos sobre diferents aspectes del treball social.

Els darrers anys, coincidint amb la consolidació de *l'Escola de Teràpia Familiar de l'Hospital de Sant Pau*, de Barcelona, i la seva oferta complementària de Seminaris gairebé mensuals amb diferents terapeutes sistèmics d'arreu del món, han estat molts els professionals de Balears que hi han acudit per ampliar la formació rebuda a les Illes.

«Oigo Voces», titulava Minuchin un article sobre les influències que havia rebut en el seu procés de constituir-se en un del pares del model sistèmic i de la Teràpia Familiar. Tots els terapeutes mencionats en aquesta ressenya històrica —juntament amb molts d'altres que han fet i fan la seva aportació anònima però necessària— han contribuït, d'una o altra manera, a construir el to i el volum de les «veus» que sentim els sistèmics de Balears a l'hora de desenvolupar la nostra feina en els respectius contextos d'intervenció.

Els articles relacionats amb el model sistèmic que es publiquen en aquesta ALIMARA són una invitació a la participació de tots els professionals que s'hi senten identificats o vinculats d'una o altra manera. Per molts d'anys a tots ells!

NOTES

1. «...se propone aquí una concepción compleja de la relación orden/desorden/organización y a partir de una integración crítica de la teoría de los sistemas y de la cibernética una teoría de la organización... es tan necesario estudiar todo conocimiento físico en su enraizamiento antropológico como estudiar toda realidad social en su enraizamiento físico. Y así se puede esbozar ya el método de la complejidad». (Edgar Morin: «El método»).

2. Paloma Lago fou una de les primeres i més prestigioses terapeutes familiars catalanes que es varen formar als EE.UU., a Palo Alto i amb Carlos Sluzkie. Ha impartit formació sistemàtica a diversos llocs de l'Estat espanyol i, actualment, és directora d'un CAP de salut mental a Barcelona.

3. En aquell temps, contràriament al que passa actualment, gairebé no hi havia oferta de formació postgrau a Mallorca i si et volies especialitzar i aprofundir en alguna línia teòrica i/o clínica era necessari viatjar a la península. La formació rebuda a la Universitat, com supòs que encara ara passa, havia estat limitada i de caire generalista.

4. No és casualitat que els primers interessats en aquest model fóssim gent que treballava en el context de Serveis Socials. Personalment, en aquella època, feia de psicòleg a la Comunitat Terapèutica Puig dels Bous i, més concretament, als pisos de reinserció social d'Es Jonquet, on ens dedicàvem a la rehabilitació de pacients alcohòlics i psicòtics amb un grau considerable de cronicitat.

5. Curiosament, entre els cinc psicòlegs que ens incorporàrem (Vicenta Cardona, Elena Herrera, Susana Antich, Margalida Coll i jo mateix) hi havia gairebé totes les orientacions teòriques. En el meu cas, havia estat formant-me durant dos anys en Psicoteràpia Humanista a Barcelona.

6. En aquell temps, Carmen era una llicenciada de nou i col·laborava amb l'Equip Municipal de Drogues; actualment és professora de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UIB on ha desenvolupat diferents treballs d'investigació sobre família i drogues.

7. Com ell mateix explica a l'entrevista que es publica en aquesta Alimara, Luis de Santiago fou un dels primers que, a principis dels 80 i gairebé de manera autodidacta, es va interessar a Catalunya per la Teràpia Familiar i la Teoria de Sistemes.

8. Carlos Malleu era una explosió de joventut, intel·ligència, creativitat i passió per l'epistemologia de la complexitat i el coneixement sistèmic. Amb la seva aportació fonamental organitzàrem sessions d'estudi sobre epistemologia sistèmica i un treball amb la tècnica d'escultures familiars sobre les famílies d'origen. Possiblement el primer mallorquí format en el model (a Barcelona i EE.UU.), Carlos morí prematurament en un malaurat accident de circulació als vint i pocs anys, quan gairebé només havíem començat a sentir la seva veu de col·laborador i terapeuta a NOOS, una veu que, n'estic segur, hagués donat molt de si.

9. Uns anys després es va incorporar a NOOS Bernat Calafat (actualment psicòleg de l'Equip Tècnic de Serveis Socials) i, més recentment, Vicenç Rosselló (psicòleg de l'EIF).

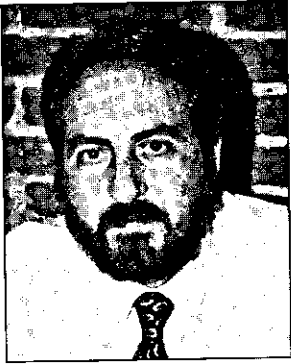
10. Des d'aquí vull fer un reconeixement a Ana, la dona i col·laboradora permanent de Luis, qui ha estat i és un veritable suport organitzatiu i administratiu als cursos aquests darrers anys. Si Luis és el director de la pel·lícula, Ana és la productora. Segur que tots els alumnes dels cursos estaran d'acord amb mi.

11. Carme Oliva, psicòloga actual de l'Equip Municipal de Drogues, vingué de Barcelona on s'havia format amb Paloma Lago i Montse Rebés. Asunción Pescador és una psicòloga i terapeuta familiar de gran formació sistèmica i dilatada experiència terapèutica a Suïssa. Vaig tenir la sort de tenir-la de companya de feina durant un any al SIF (Servei Psicoterapèutic d'Infància i Família) i de rebre d'ella contínues lliçons de naturalitat, simplicitat, respecte i confiança en la capacitat de canvi de les persones (famílies i professionals); Asunción ens va deixar una glopada d'aire fresc quan, per motius familiars, se'n va tornar a Suïssa.

LUIS SANTIAGO: LA SISTÈMICA PER SISTEMA

Bartomeu J. Barceló i Carles Panadès
Psicòlegs¹

Psicòleg de formació, psicoterapeuta de professió i ensenyant de vocació, Luis Santiago (Barcelona, 1952) té ben presents encara els primers contactes, el 1986, amb actius i qualificats professionals de Mallorca interessats en què impartís formació en Teràpia Familiar Sistèmica. Això fou possible des del curs 1986-87. D'aleshores ençà, no s'ha marcit una experiència segurament única i destacadíssima pel nombre i la diversitat dels professionals que hi han assistit.

La raons, com ell mateix assenyala, tenen a veure amb els continguts impartits i amb la motivació dels professionals. Sens dubte és així. Però el que hem d'afegir tot d'una és que l'interès, el saber fer, la qualitat i l'ampla experiència docent de Luis Santiago han estat fonamentals per consolidar una experiència de formació autònoma que ja pot qualificar-se de «clàssica» a les Illes Balears.

Luis Santiago ha arribat a ser entranyable. La seva constància i concentració en els temes que explica crea un clima docent magnífic perquè cada participant pugui educar-se sistèmicament. De llenguatge precís, comunica no sols amb la paraula sinó amb els gestos. Expressiu, té mirada d'oracle grec, com el nom del centre on treballa. Fa petites, constants i cadencials passes mentre explica i disposa d'un final de frase típica de cadència interrompuda, una tècnica musical que deixa l'entonació del fraseig com a sostinguda, inacabada, com estimulant la participació de l'oient.

Quin ha estat el teu procés d'incorporació a la Teràpia Familiar Sistèmica (TFS) tant epistemològicament com terapèuticament?

La forma com vaig arribar al model sistèmic té bastant d'atzar. Em vaig trobar el llibre de Watzlawick «Teoría de la Comunicación Humana» i poc temps després el de Haley «Estrategias en Psicoterapia». M'impactà tant la nova visió d'entendre la formació i els manteniment dels símptomes que àvidament i ràpida que vaig posar-me en camí per «conèixer més». En aquella època, finals

1. Els autors treballen respectivament a l'Equip de Vellesa i Família i a l'Equip d'Infància i Família del Servei d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca. Adreces: General Riera, 67, 07010 Palma i Reina Maria Cristina, 3, 07003 Palma. Tel. 971-76.11.21 i 75.67.13. E-mail: cipres.cim @ bitel.es

dels setanta i primers dels vuitanta, la meua formació se centrava en la línia humanista, en concret l'orientació no-directiva de Carl Rogers amb el qual vaig tenir la sort de realitzar un taller de set dies en règim residencial, i en el maneig de grups amb tècniques psicodramàtiques. Posteriorment, i a partir del meu decantament pel model sistèmic, són alguns els autors que m'han influït a través dels seminaris fets. Entre d'altres destacaria Munichin, Watzlawick i Sluzki. Això ha fet que la meua manera de treballar tingui a veure, fonamentalment, amb el model estructural i el model de Palo Alto. Posteriorment, autors com Maturana i Von Foerster m'han obert els ulls a la visió constructivista.

Quins són per tu els autors i les obres cabdals per formar un pensament sistèmic?

Sense cap mena de dubte tot aquell que vulgui no només conèixer, sinó arribar a pensar «sistèmicament» hauria d'haver llegit els primers autors que desplegaren la perspectiva sistèmica. Si se'm demana una llista concreta, m'atreviria a donar els següents noms: Bateson, Watzlawick, Minuchin, Haley, Bowen, Milton Erickson i Mara Selvini, tot i sabent que els que resten fora no s'hi queden per no ser importants.

aquest curs d'enguany fa 10 anys que imparteixes ininterrompudament a Mallorca els cursos de TFS «Kine» per a professionals. Pots comentar com va sorgir la iniciativa i per què creus que manté tan vigent el seu interès?

La iniciativa partí de Carmen Orte, que actualment dóna classes a la UIB. Ella es va posar en contacte amb mi a través de Jaume Garau que, quan residia a Barcelona, coincidírem en un curs sobre teràpia familiar i psicodrama que feia el Col·legi de Psicòlegs de Catalunya. Es va formar un primer grup de 18 persones, altament motivades, amb alguna de les quals em segueix unint una afectuosa relació. A partir d'aquest primer grup, cada any ininterrompudament s'ha seguit fent la formació en Teràpia Familiar a diferents grups. Aquesta continuïtat es deu a diversos factors: d'entrada, a l'atractiu i operatiu que és el model sistèmic per a professionals que treballen amb persones, per tant, amb relacions i, conseqüentment amb «sistemes». En segon lloc a què el primer grup que es formà féu d'«altaveu» per a altres professionals. Especial menció mereixen Carles Panadès i Marian Feliu, que formaven part del primer grup i han potenciat l'interès per la sistèmica a través dels nostres cursos.

Quins professionals han assistit als cursos durant aquests 10 anys?

Els professionals que han seguit els cursos han estat, fonamentalment, psicòlegs i treballadors socials. També alguns psiquiatres i pedagogs han rebut la formació. L'aplicació que aquests professionals han fet del model sistèmic s'ha donat a diversos camps, com Serveis Socials, serveis especialitzats, psicopedagògics, consulta privada, etc.

Creus que convindria especialitzar els cursos més com a tallers per a psicoterapeutes?

Fins ara la meua motivació com a formador s'ha encaminat a què distints professionals de diferents camps rebin una general i profunda formació en teràpia familiar sistèmica. L'estructura i metodologia dels cursos ha anat, justa-

ment, en aquesta direcció. Formar psicoterapeutes requereix una altra forma de configurar els grups i, sobretot, treballar amb famílies «in vivo». Aquesta funció la compleix, en part, el tercer curs, per a aquells professionals que ja exerceixen com a psicoterapeutes i que van fent el «transvasament» al model sistèmic.

Tu imparteixes formació a varis indrets de l'Estat espanyol. Com veus el nivell en TFS dels professionals de les Illes?

Els professionals de les Illes Balears tenen un alt nivell. Observ una mena de «cultura» sistèmica, en el sentit d'una gran facilitat que tenen els alumnes en començar cada curs per connectar amb la visió sistèmica. Això fa que en acabar la formació el grau s'assimilació dels conceptes i la seva aplicació sigui molt alt.

I la situació en general de la TFS a l'Estat espanyol?

Actualment hi ha una gran activitat a diverses zones de l'Estat espanyol relacionades amb la Teràpia Familiar. En destacaria quatre nuclis importants: Catalunya, País Basc, País Valencià i Madrid. Això no obstant, a altres zones també hi ha associacions de Teràpia Familiar i importants professionals com Andalusia, Cantàbria, Galícia i Salamanca.

Es critica que la TFS es massa costosa. Què en penses?

Encara que possiblement, en termes absoluts, cada sessió de teràpia familiar tingui un cost més alt que altres teràpies, tanmateix si considerem que el nombre total de sessions en sistèmica el podem situar entre set i deu, i que l'interval de sessió a sessió estaria entre dues setmanes i un mes, el total econòmic no és, en absolut, superior a altres tipus de teràpies en les que la freqüència és setmanal i la durada de, almenys, dos anys.

Abans t'has referit a la «cultura sistèmica». La divisió en Escoles, debilita la nostra intervenció?

El meu punt de vista és que en teràpia familiar les diverses Escoles, encara que puguin partir de premisses distintes quant a què observar i com intervenir, el denominador comú d'allò «sistèmic» és tan fort que no permet un distanciament que produeixi desconexió. Jo veuria les diferents Escoles com branques del mateix tronc: la saba que hi corr és la mateixa! I aquesta saba és l'epistemologia sistèmica.

Com planteges la millora i el control sobre les tècniques i l'avaluació dels resultats en TFS?

És una pregunta delicada ja que, sabent la importància que té per a la Psicologia en general i per a la teràpia familiar en particular, en desplegar-se com a disciplina que utilitzi el mètode científic, no menys important és saber que avui en dia la ciència s'està interessant en àrees que fins fa pocs anys restaven fora de l'àmbit científic. Això ha permès que comenci a desenvolupar-se un nou paradigma que rep distintos noms, però que el concepte clau és el de «complexitat». En aquest sentit, l'eficàcia de la teràpia ja no es pot mesurar amb paràmetres exclusivament deterministes i reduccionistes en els que la simplicitat, la reversibilitat i l'objectivitat són la base. Això significa que haurem de saber moure'ns amb la incertesa, l'ambigüitat, la contra-

dició, l'aleatori, el caos, les fluctuacions, el desordre, etc. La física ja ho està fent. En aquest sentit, els desplegaments de la Física Quàntica, la Teoria del Caos, la Teoria de Catàstrofes, les Estructures Dissipatives o els «Fractals» fins arribar al Constructivisme, van en aquesta direcció. I la teràpia familiar no n'és aliena.

Concretant-ho a la TFS, quines línies disposa en el camp de l'avaluació?

Bé, s'han elaborat escales que avaluen diverses àrees d'interacció familiar, diferents estils comunicatius, com per exemple l'Escala d'Interacció Familiar de Riskin, la Mesura de l'Estil Afectiu de Doane, l'Escala de Tàctiques de Conflictes d'Strauss, etc. No obstant, la Teràpia Familiar, des del seu origen, sempre ha tingut predilecció més per allò qualitatiu que no per allò quantitatiu. Això és coherent amb el que abans comentava quant a què la nova ciència també s'està centrant en models qualitius, com la Teoria de Catàstrofes de René Thom o els «Fractals» de Mandelbrot. La Teràpia Familiar té com a preferència predilecta aquests tipus de models que són més apropiats per apropar-nos a la «complexitat» dels sistemes humans.

A més, si per altra banda la visió constructivista, a la que em referia, posa en entredit l'«objectivitat», es comprèn aleshores que la sistèmica difícilment serà una banderera dels mètodes d'avaluació clàssics. Això no lleva que, paral·lelament, els investigadors en Teràpia Familiar hagin de dedicar esforços a desplegar mètodes fiables que avaluin el canvi de l'estructura familiar i la conseqüent conducta dels seus membres.

Ja que et refereixes a la col·laboració amb altres ciències, com et plantejes la interdisciplinarietat?

És, precisament, des de la cooperació entre diferents professionals com se supera la visió dogmàtica d'una certa veritat objectiva. Ningú no posseeix la veritat objectiva, no perquè no existeixi la veritat, sinó perquè no existeix l'objectivitat. Qualsevol descripció sobre quelcom és més que una descripció de l'observador que d'aquesta «suposada realitat objectiva». És per això que en treballar de forma interdisciplinària ens enriqueim i, en aquest sentit, avançam gràcies a què cada professional aporta la seva pròpia «construcció» de la realitat.

Piaget postula la interdisciplinarietat entre biòlegs, psicòlegs, lingüistes, matemàtics, cibernetics, etc., com a condició per l'avenç científic i metodològic de la Psicologia. Quines disciplines has pogut observar que resulten més complementàries de la TFS?

M'agradaria contestar a aquesta qüestió tot demanant-me: Quines assignatures complementàries hauria de tenir un pla d'estudis en Teràpia Familiar Sistèmica? Des del meu punt de vista, un professional que volgués formar-se en aquest enfocament, hauria de tenir, a més dels coneixements propis en Psicologia i en Teràpia Familiar, una formació complementària en conceptes sobre física (termodinàmica, sistemes no-lineals, etc.), matemàtica (lògica formal, teoria de jocs, teoria de la decisió, etc.), cibernetica, biologia, etologia, lingüística i antropologia cultural.

Al teu parer, quines són les aportacions més noves i significatives que incorpora la TFS a la psicoteràpia?

Crec que les aportacions són vàries, però en destacaria dues. Una té a veure amb el fet de la brevetat en el nombre de sessions. Això fa que la persona no estigui «instal·lada» en la teràpia durant anys, per la qual cosa s'evita la dependència. La segona té a veure amb el fet que en treballar amb tot el sistema familiar, intentem desfocalitzar el pacient identificat, alliberant-lo de l'etiquetatge patològic i la seva consegüent estigmatització.

En els teus cursos plantejges aportacions sistèmiques a camps com l'alcoholisme, les famílies multiproblemàtiques o l'esquizofrènia. Vellesa i família formen un binomi cada cop més present. Com plantejaries la intervenció sistèmica en aquest camp?

Segurament convé plantejar-se que no totes les famílies enfronten la vellesa dels seus majors amb la mateixa solidaritat i flexibilitat. Això fa que en un sistema familiar, i tenint en compte les etapes del cicle vital, puguin coincidir l'ancianitat amb l'abandonament de la llar dels fills o la crisi de la parella del període intermedi en els pares, la qual cosa fa que la intensitat de la crisi augmenti. També cal tenir en compte que la intervenció en sistemes rígids només és possible en situacions de crisi, ja que quan no és així la família es troba en un estat relativament estable i, per tant, no sol·licita ajuda ni desitja el canvi.

El que acab de dir té especial aplicació per als sistemes les relacions dels quals s'han perllongat en el temps i, per tant, s'han tornat rígides, com és el cas de l'ancianitat. Aquí la sol·licitud d'ajuda serà mèdica, econòmica o d'ingrés a una residència. La intervenció familiar només podrà considerar-se en un segon temps si es reconeix i accepta la primera sol·licitud.

Un altre aspecte a considerar abans de fer una intervenció en l'etapa de la vellesa, és tenir en compte tots els elements del context i escoltar totes les persones relacionades amb el vell i capaces de proporcionar informació. A partir d'aquí es podrà engegar una assistència múltiple. Un treball terapèutic consisteix a treballar amb la reconstrucció dels records i amb la tècnica de les excepcions.

Com es planteja la intervenció en TFS segons que el context sigui públic o privat?

Des d'ambdós contextos es pot fer teràpia familiar. No obstant, les institucions com a sistemes són conservadores i, en aquest sentit, el model sistèmic pot suposar una crisi d'identitat per a la institució, d'aquí que el professional que intenti treballar sistèmicament, si els nivells jeràrquics superiors es mouen amb un altre model, pot trobar dificultats que haurà d'anar salvant mai no enfrontant-los directament, sinó «paradoxalment».

Tenint en compte la perspectiva holística de la sistèmica, com s'aplica a l'anàlisi de problemàtiques socials complexes?

Aquesta qüestió també és complexa per ser resposta en breus línies. No obstant, puc dir alguna cosa amb poques paraules. En les problemàtiques socials, la sistèmica vendria a ser com un focus que, en il·luminar el fenomen en qüestió ens permet, primer explicar-lo des d'una nova perspectiva; segon, entendre com

es manté; tercer, no quedar enganxat en la dicotomia «bo-dolent», i per últim, si no es pot resoldre almenys no agreujar-lo.

Implica l'epistemologia sistèmica un compromís de transformació social?

Una cosa és la «sistèmica» i una altre els «sistèmics». La primera és una forma de pensament que no n'entén de categories morals. La segona té a veure amb les persones, és a dir, els professionals de carn i os que hem de ser sensibles a la injustícia, a la desigualtat i a la marginació. És en aquest sentit que no podem eludir la responsabilitat de transformar el medi més pròxim en el que ens movem. La sistèmica no serveix com a eina conceptual i pragmàtica per ajudar les famílies a alleugerir el patiment de les crisis i a facilitar-los el seu creixement. També això pot ser una forma d'ajudar a transformar quelcom la societat.

A les portes d'un nou mil·lenni, per què són necessaris els psicòlegs en general i els psicoterapeutes en particular?

Els psicòlegs, i en concret el psicoterapeutes, utilitzam la paraula com element per al canvi. En una societat en la que l'individualisme creix i amb ell el silenci de la persona, però no un silenci creatiu, sinó un silenci «des-connectant», l'ésser humà necessitarà, cada cop més, reconnectar-se amb l'altre. En aquest senti, la nostra funció serà més necessària, ja que el psicoterapeuta és un facilitador de la reconexió a través del «dia-leg» i de la «con-versa».

Pel que fa a la professió, pens que la nostra tasca a realitzar consisteix a dirigir els nostres esforços en la direcció que suposa la integració en psicoteràpia, ja que defensar una orientació com la vertadera i eficaç no té sentit. Per altra banda, crec que com a professionals de la psicologia hem de ser humils. Quan estam amb els nostres pacients, hem de saber que «no ho sabem tot» i que «no ho podem tot». Des d'aquesta posició de «no saber» podrem escoltar molt millor l'altre, sense imposar les nostres certeses i junts «co-crear» una realitat diferent.

EPISTEMOLOGIA SISTÈMICA I VELLESA. APUNTS PER A LA INTERVENCIÓ PSICOSOCIAL EN LA VELLESA

Bartomeu J. Barceló, *psicòleg*
Josefina Santiago, *psicòloga*¹

*A Luis Santiago i Serafin Carballo,
que ens introduïren per sistema
en aquesta família epistemològica*

Preàmbul

Quan parlem de la Vellesa, i entre moltes altres preguntes, cal fer-ne una: per què l'envelliment resulta problemàtic per a nombroses famílies i individus i per què altres no? Fixem-nos que aquest interrogant també ens el podem plantejar pel que fa al procés d'independència dels fills respecte dels pares, de la constitució de les parelles, de la convivència familiar, etc. El per què d'aquesta possibilitat de generalització es troba en què és la pròpia dinàmica relacional del sistema familiar la que, amb les seves regles, els seus mecanismes homeostàtics, les interaccions entre els familiars, les aliances i coalicions, etc., va autoorganitzant la manera com la família afronta els canvis i les necessitats dels seus membres.

Aquest article, com exercici de reflexió oberta, pretén assenyalar alguns dels mecanismes relacionals que, tenint la vellesa com a protagonista, ens puguin ser d'utilitat per comprendre i ajudar a millorar el nivell d'intercanvis familiars quan hi ha un major.

Així mateix, consideram que també en la vellesa poden donar-se nivells de canvi que permetin reestructurar les pautes familiars, sempre que es tingui la capacitat i la voluntat de modificar certs jocs relacionals que poden actuar com a resistències al canvi.

En definitiva, com a psicòlegs, pensam que la nostra intervenció s'ha de centrar en fer possible que les disfuncions psicosocials que pateix el major i la família, evolucionin cap a un nou equilibri que permeti formes de relació més adaptades i satisfactòries. Amb el rerafons del canvi com a eix de referència, cal superar decididament una perspectiva dels problemes exclusivament sectorialitzada (vellesa) i/o compartimentada (el vell).

1. Vellesa i cicle vital

El desenvolupament de la família i les seves necessitats canvien a mesura que es constitueix la parella, neixen els fills, creixen, s'independitzen, queda de nou la parella sola, arriba la jubilació, la viduïtat i, finalment, la mort. Inde-

pendentment de la conceptualització epistemològica que respecte al cicle vital adopti cada professional de la psicologia, el que resta constant a cada etapa és la perspectiva evolutiva que ens obliga a situar-nos en una posició de normalització dels comportaments a cada una de les fases d'aquest procés evolutiu. Des d'aquesta perspectiva, les darreres etapes de la vida no són sinó un graó més, amb unes característiques individuals i familiars pròpies. Aquesta idea de normalització té la seva complementació amb la diversitat de formes en què es pot viure la vellesa.

Els professionals que treballam amb les persones majors hem de considerar tres elements importants per entendre la vivència de la vellesa. En primer lloc des de la llibertat i l'autonomia personal de l'ancià, de la consideració de la persona major com a subjecte de dret sense matisacions pseudoproteccionistes o altres comportaments substitutius de la voluntat o desig del major. En segon lloc, tal com assenyala la Comissió de les Comunitats Europees², dissenyant polítiques socials que considerin la família com el primer nucli de solidaritat entre generacions.

Finalment, en tercer lloc i des d'una òptica més tècnica, si observam la vellesa com una fase importantíssima del cicle vital de la persona es poden superar concepcions més convencionals com les de «majors de 65 anys» o més negatives com les que assimilen vellesa a incapacitat, decrepitud o limitació. La vellesa apareix, així, com un reconeixement que el decurs del temps produeix efectes sobre l'individu, el qual entra en una etapa distinta de les viscudes prèviament, amb una realitat pròpia i diferenciada a la qual també hi ha de trobar formes d'adaptació física i psíquica.

Cal defensar sense mitificacions ni sentimentalismes una concepció científica de la vellesa des de la psicologia evolutiva que estudiï i intervingui sobre els processos interpersonals i socials del «tornar vell», que apliqui esquemes d'anàlisi i praxi des dels models sistèmics i constructivistes, procurant una intervenció familiar, grupal i comunitària a fi d'aplicar, també en aquesta fase de la vida, conceptes i tècniques de treball que són pròpies de la prevenció, del desenvolupament de les habilitats funcionals i cognitives, de les dinàmiques relacionals familiars i socials i del suport als cuidadors familiars. En definitiva, una intervenció decidida per millorar la qualitat de vida i de mort dels ancians i els seus familiars, més enllà de paternalismes interessats³ o assistencialismes despersonalitzats.

Els factors estressants que apareixen a les primeres etapes del cicle vital com ara les tensions intrafamiliars quan es constitueix la parella, les noves adaptacions pel naixement dels fills, etc., no són ni més ni menys importants que les que succeeixen a l'etapa més adulta, com ara la major independència dels fills (la síndrome de «niu buit») o a l'etapa de la vellesa, com ara la pèrdua de la parella, la jubilació, la pèrdua de funcions cognitives o pragmàtiques, etc.

En aquest sentit, les pròpies famílies disposen de mecanismes d'autoregulació per fer el trànsit d'una etapa a una altra. Ara bé, segons com es presenten els diversos elements estressants, es fa necessari dissenyar i implementar per part dels serveis psicoterapèutics, socials i sanitaris, programes que ajudin a superar les crisis o les necessitats derivades del propi canvi d'etapa, per tal

d'ajudar la persona i la seva família a trobar formes d'adaptació més funcional a les noves situacions i requeriments.

La vivència de pèrdues dels amics de sempre, de familiars propers, de la parella, la modificació dels rols professionals i del nivell d'activitat (jubilació, augment del temps a casa passat ociosament, reactivació de les disfuncions històriques de la parella, etc) i, finalment, el deteriorament o la pèrdua de les funcions físiques i/o psíquiques, aquestes vivències, deim, no disposen de serveis i programes de fàcil accés i d'implantació comunitària que facin possible un suport per prevenir, superar o pal·liar els impactes que sobre ella tenen els factors estressants esmentats⁴.

2. Envel·liment i crisis familiars

Quan en el procés d'envelliment es produeix una acceleració del deteriorament funcional del major que comporta una disminució significativa del nivell d'autonomia anterior, els membres de la família es veuen en la necessitat de prendre un conjunt de decisions que afectaran les funcions i les posicions que fins ara venien exercint.

L'assistència a una persona afectada per un procés patològic que li produeix una semidependència o dependència en les seves activitats per a la vida diària, fa redimensionar el funcionament familiar. Si els membres de la família són capaços d'adaptar-se a la nova situació amb un nivell d'eficàcia suficient (qualitat de l'assistència, suport entre familiars, coordinació de l'ajuda, visions compartides del problema, etc.), l'impacte del deteriorament serà viscut de forma menys penosa i/o crítica.

El desencadenament d'una crisi dins una família pot precipitar-se associat a factors com una malaltia crònica del major, una caiguda d'importància, la mort del seu cònjuge, l'ingrés a una residència, el canvi d'etapa en el cicle vital després de la jubilació laboral, etc.

Precisament la perspectiva epistemològica sistèmica permet observar que la crisi familiar no té un sol factor desencadenant, sinó que es tracta de la manera en què s'ajusten les relacions familiars entre els membres.

3. Dona i assistència familiar al major dependent

Actualment, i més encara fa unes dècades, la dona és la que assumeix el rol de cuidadora principal de la persona major quan aquesta necessita ésser atesa. Aquesta realitat, tot i que a modificar des d'una perspectiva sociològica d'igualtat entre sexes, és actualment palesa.

A part, però, del seu component sociològic, comporta per a les relacions familiars una important variable. La filla o la nora passa a desenvolupar tasques, com a cuidadora principal, de mare o supervisora de l'atenció que rep el major. En aquest sentit, s'ha observat que «les relacions mare-filla, a la darrera fase de la vida, són les més profundes, les més conflictives i les que s'acompanyen de més sentiments de culpa. Sovint al voltant d'elles, s'organitzaran les altres relacions amb el cònjuge, si n'hi ha, els fills i els assistents mèdics o socials»⁵.

4. Canvi i envelliment

La noció de canvi és un dels elements conceptuals més potents que l'epistemologia sistèmica planteja com a objectiu per aconseguir redefinir i reestruc-

turar les relacions entre les parts de qualsevol sistema i així millorar el seu funcionament i nivell d'equilibri.

Aquest element es relaciona molt directament amb el concepte d'homeostasi. Així, es planteja una dialèctica constant en els sistemes oberts entre la tendència a mantenir estables els seus elements (homeostasi) preservant-los de canvis qualitatius, i la tendència a la modificació de les relacions entre els elements, propiciant així un canvi que redimensioni el sistema portant-lo a funcionar amb unes transaccions noves (canvi 2).

Quan es treballa amb la vellesa pot partir-se d'una posició errònia segons la qual com més major és la persona, més resistències presenta als canvis, sobretot als canvis tipus 2. Efectivament, el procés d'envelliment comporta en general processos fisiològics i mentals de pèrdua de flexibilitat i agilitat que poden encoarjar un posicionament d'aquest tipus vers els majors. A més, es tracta també d'una etapa on es concentren elements estressants molt importants: la clara percepció que la persona se situa a la darrera fase del cicle vital, la jubilació, les pèrdues per defunció de la parella i dels amics. Això comporta una reflexió del major sobre la seva pròpia mort. Per una altra part, també la família ha de resituar-se davant de les noves expectatives: reconstrucció de rols, els fills que ara seran els cuidadors, prendre decisions sobre quin familiar es fa càrrec del major, el repartiment de responsabilitats a partir dels beneficiaris de donacions o herències, etc. Tot plegat pot propiciar una posició de «deixar les coses tal com estan».

Consideram que aquesta posició té una part d'estereotip social⁶ que sol adjudicar als majors una imatge d'incapacitat, desmotivació i inacció, a la qual convé fer dues breus precisions.

- 1a. El nivell de resistència al canvi no és característic de cap fase evolutiva en especial, com tampoc de cap etapa del cicle vital.
- 2a. No pot oblidar-se que en si mateix, ni el canvi qualitatiu (canvi 2) ni la resistència al canvi són intrínsecament aconsellables o a rebutjar⁷.

5. Els familiars cuidadors de persones majors

La perspectiva sistèmica ha de treballar també la intervenció amb les famílies a les quals un dels seus membres, generalment la dona o la nora, desenvolupa el rol de cuidador principal d'un major. Aquí ja no sols hem de considerar les noves relacions que la necessitat d'assistència comporta entre el major, la seva parella i la persona cuidadora, sinó les modificacions que aquest rol està implicant per a la seva família.

De fet, l'increment del col·lectiu de majors du implícit l'augment de persones de generacions intermèdies⁸ que en un moment donat han d'assumir l'assistència a domicili de l'ancià.

El procés de convertir-se en cuidadors pot ser un procés negociat o sobtat⁹. En els dos casos ens trobam de bell nou tot un conjunt de mecanismes familiars que es posen en joc i que impliquen tots els membres familiars. Pel que fa al cas dels familiars l'elecció dels quals s'ha pogut negociar, la bona atenció a la persona major estarà influïda per diversos fets com, per exemple, que el familiar assignat pel major o la família accepti l'encàrrec delegat, que la resta de familiars n'estiguin d'acord, si la delegació s'ha rebut explícitament o no, si hi ha compensació afectiva i material, ja sigui patrimonial (donacions, herències) ja en metàl·lic, etc.

Hi ha famílies que mai no han pogut o volgut parlar d'aquests temes i resulta prou conflictiu a l'hora que la persona major necessita assistència dels familiars. El conflicte entre les germanes sorgeix, sobretot, en el moment de prendre aquesta decisió. A més a més, la persona major ha d'acceptar la decisió dels altres en el cas que no hagi pogut participar en el procés de negociació.

6. Impacte familiar de la dependència de l'ancià

Com ja hem avançat en el punt anterior, les conseqüències d'un procés de dependència respecte de les activitats de la vida diària no sols afecten el major que el pateix i, en tot cas, la seva parella, si en té. Contràriament, l'impacte hi és sobre la família com a sistema de relacions i les modificacions que s'hagin d'escometre en un dels seus subsistemes (per exemple entre la filla-cuidadora i el pare-assistit), deixaran sentir la seva influència damunt la resta de relacions familiars.

Si hem d'intervenir amb famílies que estan a cura d'alguna persona major dependent, és aconsellable tenir descrites les conseqüències que sobre el major i els seus familiars més propers es poden presentar.

En primer lloc caldrà diferenciar si es tracta d'una dependència ocasionada per l'envelliment no patològic o si, contràriament, és una evolució a partir de processos mòrbids. Si és això darrer, cal observar si el procés ha estat agut o crònic¹⁰, ja que segons quina sigui la forma d'irrupció implicarà que la família hagi de posar en funcionament habilitats relacionals distintes. En el cas de processos aguts cal una intervenció de suport i/o terapèutica dirigida a regular l'adaptació als canvis en la situació. En el segon cas, es tracta de col·laborar i donar suport psicosocial a la família per tal que pugui manejar la situació en què es troba i així evitar que empitjori una situació convertint-se en conflictiva i dolorosa. Es farà necessari, aleshores, activar iniciatives que poden anar des de l'assessorament psicosocial a les ajudes no tècniques passant per ofertar informació i formació als cuidadors.

Finalment, haurem d'observar diferenciadament les conseqüències de la dependència del major quan aquest presenta una malaltia física o sensorial, o si es tracta d'un procés de demència.

7. La delegació a institucions o a professionals de les responsabilitats dels familiars en l'assistència a majors

Un element constatat pels professionals que treballam amb la vellesa, ja sigui dins l'àmbit comunitari o des d'institucions residencials, és la presència de famílies que, quan els sobreve una situació de dependència dels seus majors, no reestructuren les seves relacions de manera que puguin afrontar funcionalment l'assistència a l'ancià.

La sortida, en general, passa per la demanda d'ingrés residencial del major o per la constant sol·licitud de col·laboració dels professionals comunitaris. Aquests casos es diferencien d'aquells en els quals pot objectivar-se una dificultat real per atendre el vell a casa, o d'altres on la persona major, voluntàriament, proposa o demanda ingressar en una residència.

De fet, les resistències de la família poden entendre's millor si s'observen les pautes transaccionals dels seus membres. Rastrear els tipus de relacions mantingudes amb anterioritat per part dels familiars que haurien d'assumir el rol de

cuidadors principals i conèixer també com se superaren les distintes etapes del cicle vital de la família, serà d'interès per valorar millor què es pretén amb la delegació institucional.

8. La funció protectora de l'assistència familiar al major

S'ha descrit per al cas de problemàtiques familiars en general que «un símptoma i la malaltia poden col·laborar al manteniment d'un equilibri familiar patològic en la mesura que tot símptoma té sempre un valor comunicatiu i pot acomplir un paper de comunicació indirecta»¹¹.

En aquest mateix text, Luis Santiago descriu el següent exemple: «Si un adolescent presenta una conducta problemàtica queda singularitzat dins la família com una font especial de preocupació pels pares, que es veuen abocats a una lluita per modificar-lo. L'adolescent pot tenir problemes amb les drogues, absentisme escolar, rebel·lies, etc., però siguin quines siguin les dificultats, la seva conducta pertorbada manté els progenitors involucrats en l'intent d'ajudar-lo i de canviar el seu comportament. Un progenitor pot tenir problemes a la seva feina, dificultats amb els seus parents o afrontar una amenaça de separació del seu cònjuge, però la parella deixarà de costar llurs problemes, almanco temporalment, per assistir al fill o controlar-lo. Procuraran superar els seus propis errors i mantenir-se units amb la intenció d'ajudar el fill. En aquest sentit, la conducta pertorbada d'aquest darrer és «beneficiosa» o «protectora» pels pares, ja que els dona un descans en les seves preocupacions i una raó per vèncer les seves dificultats»¹².

Paradoxalment, no és infreqüent observar que la sortida o la millora fora de la família d'una persona major necessitada d'assistència, per exemple ingressada a un servei assistencial d'estada temporal pot, si fa no fa, coincidir en el temps amb alguna agudització d'una malaltia d'un membre de la família o amb alguna descompensació funcional entre els seus membres. Amb unes altres paraules, no pot descartar-se que la problemàtica del major quan és atès a la família, tingui una funció protectora similar o homologable a la que té un comportament simptomàtic pel sistema familiar en general.

9. «Et cuido a tu de petit perquè tu em cuidis a mi de gran»

Un element complementari de l'anterior que contempla l'epistemologia sistèmica es refereix al manteniment (homeostasi) de funcions i/o rols de manera transgeneracional, és a dir, que es poden observar estructures i funcionaments familiars extraordinàriament isomòrfics entre les generacions dels padrins, dels pares o dels néts.

Aquesta repetició de pautes familiars és un fet important quan observem famílies a les quals un dels membres, generalment dona, ha assumit el rol de cuidadora principal dels pares o sogres i, a partir de la gran despesa afectiva i de dedicació que ha fet, construeix una regla secreta familiar segons la qual algun membre de la generació següent a la d'aquesta cuidadora principal, ha de ser l'encarregat de cuidar-la, de la mateixa manera que ella va fer amb els seus antecedents. En definitiva, es crea l'expectativa de cuidador potencial sobre un familiar.

Aquest plantejament condueix a situacions de tensió del sistema familiar, ja que no es tracta, naturalment, d'una expectativa que es plantegi explícitament i

oberta perquè pugui ser qüestionada. Ans el contrari, té totes les versemblances d'una regla secreta familiar. Així, tot el que faci el cuidador potencial i que vagi en contra del que d'ell s'espera des d'aquesta expectativa, en el sentit d'iniciatives que afavoresquin la seva autonomia i desvinculació de la família d'origen (com ara deixar la llar, casar-se i cuidar de la seva família, etc.), serà interpretat com a deslleialtat familiar i, per tant, es procurarà desactivar.

Val a dir, que aquesta repetició de pautes familiars també ve influïda pel conjunt d'expectatives socials que orienten la reciprocitat entre pares i fills respecte del cuidar-se uns als altres.

10. La intervenció sistèmica com a resposta «ara i aquí» a dificultats relacionals de la història familiar

Per experiència professional, hem pogut constatar que els distints elements estructurals i relacionals que impliquen els majors de les famílies estan prou consolidats durant la darrera etapa de la vida. De fet, la sistèmica estableix també aquest moment com a darrera etapa del cicle vital de la família.

Però precisament pel que comentàvem arran de les persones majors i de l'estereotip social que «no volen canviar» (apartat 4), concebre la dinàmica familiar en la vellesa com una estructura dotada sols d'organització¹³ i ja no de gènesi, no s'ajusta a la realitat dels fets. El constructivisme genètic ha demostrat àmpliament¹⁴ que en psicologia no podem parlar d'estructures sense gènesi ni gènesis de funcions sense processos d'estructuració¹⁵.

Efectivament, fins que a la vida d'una persona existeix capacitat d'autoregulació psicològica, hi ha també possibilitat de canvi qualitatiu, de canvi 2 que afavoresqui la millora del funcionament relacional de la família. Coneixem que les resistències a aquest canvi són importants, fins i tot a colps, insuperables. Per assolir-ho caldrà possiblement una intervenció psicosocial i/o terapèutica que ajudi a què la família pugui resituar les seves relacions de manera menys dolorosa.

Un dels aspectes en el qual es concreta aquest plantejament és la possibilitat de desbloquejar esquemes relacionals a la darrera etapa de la vida. No sabríem dir, hores d'ara, si la iniciativa o la motivació per al desbloqueig és major en l'ancià o en els membres de les generacions següents. Tampoc no pensam que sigui el tema central. El que sí consideram important és que pot donar-se un suport psicosocial suficient als membres de la família per entendre que hi ha solució per replantejar les seves transaccions «ara i aquí». Segurament sempre més des de la pragmàtica dels petits fets quotidians i constants que no des de la verbalització analítica.

En qualsevol cas, i sense deixar de ser conscients de les moltes dificultats, sempre és millor treballar per aconseguir que els familiars d'una generació no visquin amb «comptes pendents» ni entre ells ni entre altres generacions. No fer-ho, possibilita l'aparició de les mateixes o de semblants disfuncions en contextos generacionals o subsistèmics diferents, sense oblidar els sentiments de culpabilitat que poden crear-se després de la mort d'un familiar relacionalment significat.

11. Família, comunitat i vellesa

L'epistemologia sistèmica permet observar com elements no desconectats de la persona major i la seva evolució, la família i les dinàmiques comunitàries d'on resideix el vell.

Una problemàtica de vellesa que sols s'expliqui des de la perspectiva individual (els problemes d'atendre a un major vénen perquè el major és dement, o perquè té un caràcter enfurrunyat, o per la seva tendència a l'aïllament, o perquè evita els familiars, etc.), ens fa perdre possibilitats de canvi i, per tant, de viure els conflictes si no millor, sí menys dolorosament.

Efectivament, els recursos per superar els problemes no es troben sols en l'ancià, sinó també en la família que l'atén i en la comunitat on habita. Així, si aquestes dues entitats no són actives i fermes sol·licitant recursos assistencials de nivell primari i intermedis (centres de dia, SAD qualificat, psicòlegs i treballadors socials comunitaris, etc.), el pes de l'atenció als majors recaurà exclusivament sobre la família, augmentant la mútua dependència i l'estrés dels cuidadors. L'ajuda informal (voluntaris, veïnat, etc.) són importants per donar suport a la família però, quan el cas és greu o es cronifica (demències, pèrdues d'autonomia importants per a les activitats quotidianes, etc.) calen recursos per als majors i per als familiars organitzats professionalment i comunitària.

Això també implica a les Associacions de Tercera Edat¹⁶, més preocupades segons quan pels seus socis vàlids que pels majors que ja no poden dur a terme tantes activitats de dinars, balls o excursions. Aquestes bones formes d'oci no són ni exclusives per als majors vàlids ni incompatibles amb activitats més solidàries d'assistència al 25% de majors que, segons es calcula¹⁷, pateixen un procés d'envelliment psicosocial o de salut de caire patològic.

En fi, i precisament pel manteniment d'un nivell de garanties per a la salut psicosocial i física dels majors, és bàsic plantejar-nos les intervencions professionals des d'una perspectiva de xarxa, és a dir, de col·laboració i coparticipació dels distints tècnics i serveis que treballen en la comunitat, no des del pensament màgic que «entre tots ho farem tot», sinó des de la realitat de millora qualitativa i d'eficàcia de la nostra feina.

12. La parentalització dels padrins

Amb aquest concepte ens referim a l'assignació del rol parental a un padrí o a una parella de padrins els quals realitzen tasques que sobrepassen funcionalment el suport als pares biològics. Implica un tipus d'inversió de rols que es relaciona amb una pertorbació de les fronteres generacionals.

Dins el funcionament normal familiar podem trobar-nos nuclis de convivència de tres generacions: padrins, fills i néts¹⁸. Si s'observa una confusió entre els límits dels distints subsistemes esmentats i una dominació de les figures dels padrins sobre les dels pares, es produeix de fet una desqualificació del rol dels pares i una delegació de funcions i decisions de cria en els padrins¹⁹. És interessant observar aquestes situacions des de la història generacional familiar, ja que hi trobarem probablement elements explicatius que fonamentaran aquesta disfunció.

Aquest concepte que establim l'entenem recíproc al de parentalització dels fills, quan aquests assumeixen un rol parental que s'explica amb la hipòtesi segons la qual «les necessitats dels pares no foren satisfetes pels propis progenitors i el desig de veure-les satisfetes es transfereix als pares. La parentalització és així una modalitat de delegació. En cert sentit, els fills assumeixen el rol de padrins»²⁰.

En el cas que descrivim com parentalització dels padrins, les hipòtesis serien dels següents tipus:

- a. El control familiar del padrí/na s'estableix desqualificant els pares com a educadors competents dels seus fills (nét)s. D'aquesta manera el major evita la pèrdua de poder dins el sistema familiar.
- b. La incapacitat dels padrins per ser pares competents dels seus fills, ha propiciat la incompetència d'aquests per educar els seus propis fills (nét)s i, sobretot, ha estimulat la reedició del rol de pare o mare permanent, amb la qual cosa, i ja com a padrins, poden tenir una segona oportunitat per intentar una educació gratificant sobre els nét)s, ja que fou frustrant la que tingueren amb els seus propis fills.
- c. Els padrins s'uneixen en una coalició transgeneracional amb els nét)s, contra el rol dels pares. D'aquesta manera poden produir-se conductes simptomàtiques del nét quan la mare o el pare intenta responsabilitzar-se del seu fill (assumint el seu rol parental) i els padrins actuen com a desqualificadors del progenitor, ja que amb ell el fill presenta conductes problemàtiques.

Hem de dir que es dona a la vellesa una parentalització no patològica quan hi ha una aliança pactada entre pares i padrins per millorar l'atenció als menuts, ja que per contingències externes (tipus de feina dels pares, mort d'un progenitor als inicis de la criança dels fills, etc.) es fa necessària l'ajuda decidida i intensa dels padrins. Tanmateix, aquesta ajuda no patològica és bàsica per a l'intercanvi i coneixement intergeneracional entre els familiars. La díada nét-padri, si la família funciona amb normalitat, és molt rica en experiències i representa una clara ajuda als pares.

Tampoc no és patològic, a priori, la parentalització del fill o filla adulta que ha de fer-se càrrec del seu pare o mare anciana, el qual, degut a la pèrdua d'autonomia, necessita esser atès pel fill²¹.

Epíleg: Reptes de present i futur

1. El fet de la feminització de la vellesa planteja un repte als professionals d'aquest camp. Cal renovar i recercar les estratègies més adients per adequar les prestacions i serveis professionals a tot el col·lectiu de vells, treballant especialment la implicació i participació en aquests processos dels homes.

2. L'execució quotidiana de les activitats de treball amb vellesa necessita d'instruments d'avaluació psicosocial més potents. Ens calen instruments que perfilin tant els elements de procés com els resultats quantitatius i qualitatius, afegint-hi una capacitat per adequar els processos de treball als objectius definits, amb la finalitat d'augmentar l'eficàcia i l'eficiència de les intervencions.

3. Cal millorar la coordinació i la cooperació amb els serveis i recursos de la comunitat a fi de rendibilitzar esforços, qualificar les intervencions i facilitar l'accés dels majors més i millors activitats i programes.

4. Ens estam trobant amb tot un conjunt de representacions socials de la vellesa que actuen negativament sobre la percepció comunitària i l'autopercepció del procés d'envelliment. Fonamentalment, ens referim a idees o hàbits de relació que situen la vellesa com una etapa exclusivament passiva i/o receptiva

de serveis, així com depenent i improductiva, i que estan incorporades tant dins la població general com en el col·lectiu de majors. Per tant, els projectes comunitaris no sols han d'anar encaminats a l'optimització de les xarxes socials, sinó també a facilitar el canvi d'aquests estereotips, preparant a tota la població vers l'envelliment positiu.

El saber envellir, la promoció de la preparació a la jubilació, la sensibilització a les generacions més joves i la col·laboració intergeneracional, la incorporació dels majors a tasques «productives» socialment parlant, etc., són àrees de la nostra intervenció que convé anar desenvolupant tècnicament a fi d'aconseguir incrementar el nombre i la diversitat d'iniciatives per a uns col·lectius que, com el dels majors i el dels seus cuidadors familiars, tenen i tindran encara més en el futur un pes social importantíssim.

NOTES

1. Els autors treballen de psicòlegs a l'Equip de Vellesa i Família del Servei d'Acció Social i Sanitat. Consell Insular de Mallorca. Adreça de Referència: General Riera núm. 67. Palma de Mallorca. Tel. 971-76.11.21. E-mail: cipres.cim.@bitel.es
2. Comisión de las Comunidades Europeas (1994). *Política Social Europea. Un paso adelante para la Unión*. Bruselas.
3. Tot sovint assistem a actuacions vers els majors que ens recorden la reedició tergiversada de la gerontocràcia antiga: els majors com a col·lectiu a «reverenciar» a qualsevol preu pels representants polítics donat el seu pes electoral.
4. Precisament per tal de plantejar una millora d'aquesta situació, l'Equip de Vellesa i Família del Consell Insular de Mallorca, implementa diversos programes psicosocials de vessant comunitari, familiar i grupal als municipis de Mallorca amb la perspectiva estratègica de qualificar aquests tipus d'atencions als majors.
5. Camdessus, et al. (1995). *Crisis familiars i ancianitat*. Paidós, Barcelona, pàg. 16.
6. Vegi's l'article de Ballester, Santiago i Sastre (1996), «Representaciones sociales de las necesidades de las personas mayores». *Revista de Pedagogía Social*, núm. 12 i 13. Juny. Monografía Tercera Edat. També, Fernández-Ballesteros, R. (1992), *Mitos y realidades sobre la vejez y la salud*. SG Editores & Fundación Caja Madrid.
7. En tot cas, l'oportunitat o no d'un canvi es vincula indefectiblement a la definició prèvia dels objectius del sistema (teleonomia) i a la seva capacitat d'adaptació per aconseguir-los o apropar-s'hi.
8. Entre els seus pares i els seus fills.
9. J. Santiago i T. Sastre defineixen dos tipus de cuidadors segons la seva trajectòria seguida. Anomenen cuidadors progressius els qui hi esdevenen no en un moment determinat, sinó que ho fan de manera progressiva, a mesura que la persona gran envella i va requerint atencions. Per una altra part, descriuen els cuidadors sobrevinguts, és a dir, quan s'esdevé cuidador en un moment concret, bé per la viduïtat de la persona gran, bé per una malaltia sobtada, o bé perquè es fa palès que aquella persona no pot continuar vivint tota sola pel risc que això comporta. Per a més informació i desenvolupament del tema, vegi's el seu article «Els familiars cuidadors de persones grans». *Alimara*, núm. 36 desembre 1995, pàgs. 37-41.
10. «Tot i que els processos crònics es produeixen a totes les edats, les persones ancianes constitueixen la major part dels malats crònics. El 70% d'individus limitats en una activitat major per una malaltia crònica tenen més de 65 anys. Els processos com l'angina de pit, el càncer, la malaltia d'Alzheimer o la poliartritis invalidant, es viuen a llarg termini. Tenen una evolució variable i trastornen la vida del pacient i de llur família». (Camdessus, et al. Op. cit. pàgs. 162-3).
11. Santiago, Luis (1996). *Terapia Familiar Sistémica*. Curso primero. Centro Kine. Barcelona, pàg. 50.
12. Santiago, Luis. Op. cit. pàgs. 50-51.
13. O desorganització! El treball en aquests casos permet la feina dels psicòlegs socials i dels psicoterapeutes familiars.

14. Ens remetem a les investigacions de Piaget. Per citar-ne dues de cabdals, pot consultar-se específicament: «Génesis y estructura en psicología», i *El estructuralismo* (vegeu bibliografia).

15. Són molt interessants els processos de gènesis amb autoregulació, és a dir, processos com el de la construcció de les categories mentals i, *a fortiori*, de l'epistemologia com estructura cognitiva de referència, que van creant-se continuament a partir de la regulació de la persona respecte del seu intercanvi extern i intern, sense que el procés sigui dirigit per un tercer «cibernètic» (en el sentit etimològic del terme). La competència lògica, lingüística, musical, pragmàtica, en són un exemple quotidià.

16. El pes tan important de les associacions de tercera edat es deu, a part d'altres consideracions de tipus sociodemogràfic i polític, a la gran incidència que les relacions entre iguals tenen a la vellesa. De fet, detectam un cert isomorfisme entre aquesta pauta relacional i la que també es produeix en aquest sentit a l'adolescència.

17. Conde, L. (1997). «Prevención de patologías y cuidado de la salud en las persona mayores. Análisis de diferentes factores». Correspondència professional. Per a més dades, vegi's Vázquez, C. i Lozoya, G. (1994). «Evaluación y diagnóstico diferencial de los transtornos depresivos en persona de edad», a J. Buendía (1994) *Envejecimiento y psicología de la salud*. Madrid, Siglo XXI.

18. Ens referim al vessant relacional de la convivència. No confondre-ho amb convivència física. És sabut de fa temps que les persones podem trobar-nos molt a prop afectivament d'un altre, mentre estam físicament lluny, i viceversa.

19. Ens referim genèricament a padrins. Volem assenyalar que pot ser una configuració familiar del tipus padrina-filla-nét o d'altre tipus. El que importa és que presentin els tres sistemes.

20. Santiago, Luis (1997). *Terapia familiar sistémica*. Curso segundo. Centro Kine. Barcelona, pàg. 30.

21. És molt interessant revisar els paral·lelismes i diferències, tant psicosocials com jurídiques, entre la pàtria potestat i el que, fent parafrasi, podríem dir «filio facultat».

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ANTICH, S.; BARCELÓ, B.J. I SANTIAGO, J. (1997). «La intervenció psicosocial en la vellesa. Una experiència de treball amb grups de majors». *Enginy. Rev. Col·legi Psicòlegs de Balears*. (en premsa).
- BALLESTER, LL., SANTIAGO, J. I SASTRE, T. (1996) «Representaciones sociales de las necesidades de las personas mayores». *Revista de Pedagogía Social*, núm. 12 i 13. Juny. Monografia Tercera Edat.
- CAMDESSUS, ET. AL. (1995-89). *Crisis familiars i ancianitat*. Paidós. Barcelona
- CAMPANINI, A. I LUPPI, F. (1991). *Servicio social y modelo sistémico. Una perspectiva para la práctica cotidiana*. Paidós. Barcelona.
- COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (1994). *Política Social Europea. Un paso adelante para la Unión*. Bruselas.
- CONDE, L. J. (1997). «Prevención de patologías y cuidado de la salud en las personas mayores. Análisis de diferentes factores». Correspondència professional.
- FERNÁNDEZ-BALLESTEROS, R. (1992) *Mitos y realidades sobre la vejez y la salud*. SG Editores & Fundación Caja Madrid.
- PIAGET, J. (1974-68). *El estructuralismo*. Barcelona. Oikos-Tau.
- PIAGET, J. (1975-66). «Génesis y estructura en Psicología», dins Piaget, et. al. *Las nociones de estructura y génesis*. Buenos Aires. Nueva Visión.
- SANTIAGO, LUIS (1996). *Terapia Familiar Sistémica*. Curso primero. Centro Kine. Barcelona.
- SANTIAGO, LUIS (1997). *Terapia Familiar Sistémica*. Curso segundo. Centro Kine. Barcelona.
- SANTIAGO, J. I SASTRE, T. (1995). «Els familiars cuidadors de persones grans». Alimara. núm. 36. Consell Insular de Mallorca.
- VÁZQUEZ, C. I LOZOYA, G. (1994). «Evaluación y diagnóstico diferencial de los trastornos depresivos en personas de edad», a J. Buendía (1994) *Envejecimiento y Psicología de la Salud*. Madrid. Siglo XXI.

Encara que a l'autor del primer article d'aquest bloc no li agrada gaire la paraula «Menor» perquè té connotacions de «pobret» o «desvalgut» —cosa amb la qual estam d'acord— seguim designant així aquest bloc (tot el que fa referència a temes dels grups d'edat d'infància, d'adolescència i de joventut inespecíficament), ja que amb «Menors» podem identificar els tres grups d'edat sense excepció. Així i tot, des d'aquesta redacció volem donar suport a la idea de no emprar indiscriminadament aquest terme per les possibles connotacions afeblidores que comporta.

Conformen aquest bloc, dos articles: «Menors: Víctimes o culpables?», de Carles Panadès, i «Quan el menor institucionalitzat prepara l'emancipació», de Miquel Caldentey.

Del primer cal dir que és una reproducció, en part, de l'aportació del seu autor a la Taula Rodona que, organitzada per l'Associació Balear de Salut Mental amb el mateix títol es va celebrar el passat 13 de març al Club Diario de Mallorca. L'autor basa el seu plantejament sobre l'anàlisi d'aquest fet, que no podem considerar el menor d'edat ni culpable ni víctima; que ens podem perdre per considerar-lo culpable i només pensar en els possibles càstigs, o ben bé al contrari, no efectuar els càstigs oportuns i del tot saludables per la salut mental de l'infant degut al fet de considerar-lo una víctima de la societat. Per altre costat, aquesta redacció creu molt encertada la idea de Panadès de no posar en dubte la nova Llei Penal del Menor, sinó, com ell demana, que d'una vegada per totes se n'apliqui alguna: «Pel que he pogut observar en la meua experiència professional, el més important no és la llei, sinó com s'aplica la llei a cada cas concret. Crec que amb les lleis que tenim, si s'aplicassin de manera prou individualitzada i anassin acompanyades de les mesures complementàries educatives, socials i terapèutiques que amb la suficient amplitud i flexibilitat de mires es poden extreure de les pròpies lleis actuals, tindriem una infància suficientment «protegida» i una joventut suficientment «reformada».

Del segon article, remarcar que ja parla d'infants molt concrets, dels que, per les raons que siguin, han hagut de deixar (o no han conegut mai) un espai familiar propi per passar a viure a una institució, encara que aquesta institució intenti semblar el més fidelment possible la vida en família, com són les petites llars de Llars del Menor de la Comissió de Benestar Socials del Consell de Mallorca.

L'autor de l'article fa una reflexió sobre l'experiència personal i professional viscuda en una d'aquestes llars i posa sobre la taula —per a una possible anàlisi d'altres professionals amb experiències semblants— un fet clau dins la vida dels infants institucionalitzats: el moment de preparar la desinstitucionalització, un moment molt més crític, perillós i complex si el comparam al d'un al·lot amb família a l'hora d'independitzar-se. Les pors, saber afrontar-les, el suport necessari, etc. Per tant, un article molt interessant per obrir un debat d'experiències sobre com millorar aquest aterratge de l'infant (que deixa ja de ser-ho) a un món exterior d'adults que li pot semblar ferotge.

MENORS: VÍCTIMES O CULPABLES?¹

Carles Panadès Nigorra

Psicòleg i Terapeuta Familiar

Membre de l'Equip d'Infància i Família del Consell Insular

Director del Centre NOOS de Teràpia Familiar Sistèmica

M'agradaria respondre, d'entrada, a la pregunta del debat i després argumentar-la amb una sèrie de consideracions. La meua resposta és que estam davant un fals dilema: crec que els menors són, a la vegada, «víctimes» i «responsables». Tant en la posició de víctimes com en la posició de responsables estan acompanyats per altres víctimes i responsables: els seus pares.

EL MENOR ÉS RESPONSABLE

Parl de «responsabilitat» i no de «culpabilitat», perquè la paraula «responsabilitat» té una connotació molt més dinàmica i constructiva, tant des del punt de vista educatiu, com psicològic o social. En canvi, la paraula «culpable» té unes implicacions molt més rígides, acabades i, certament, de «judici de valor»; en aquest sentit, s'ajusta més al judicial i penal.

Els psicòlegs que ens dedicam a fer psicoteràpia perquè la gent remunti els «mals moments», sabem que el sentiment de culpabilitat és un mal assumpte, un entrebanc; compleix la funció i té l'efecte de paralitzar les possibilitats de remuntada, de créixer, d'evolucionar, de recuperar l'autoestima i la confiança perduda. Tant si ens passam la vida culpant els altres (pares, cònjuge, caps de la feina, etc.) com si ens autoflagelam amb el sentiment de culpabilitat, la conseqüència pràctica és la paràlisi i la no assumptió del protagonisme i la responsabilitat en el control de la pròpia vida.

Sabem que per fer una psicoteràpia tant amb els al·lots i joves, com amb els seus pares, una part important de la feina ha d'anar encaminada a *desculpabilitzar* per reforçar la confiança i l'autoestima i, a la vegada, substituir la culpa per la responsabilitat. En aquest sentit, preferiria que es parlàs d'una *Llei de Responsabilitat Juvenil*, en lloc d'una Llei Penal Juvenil.

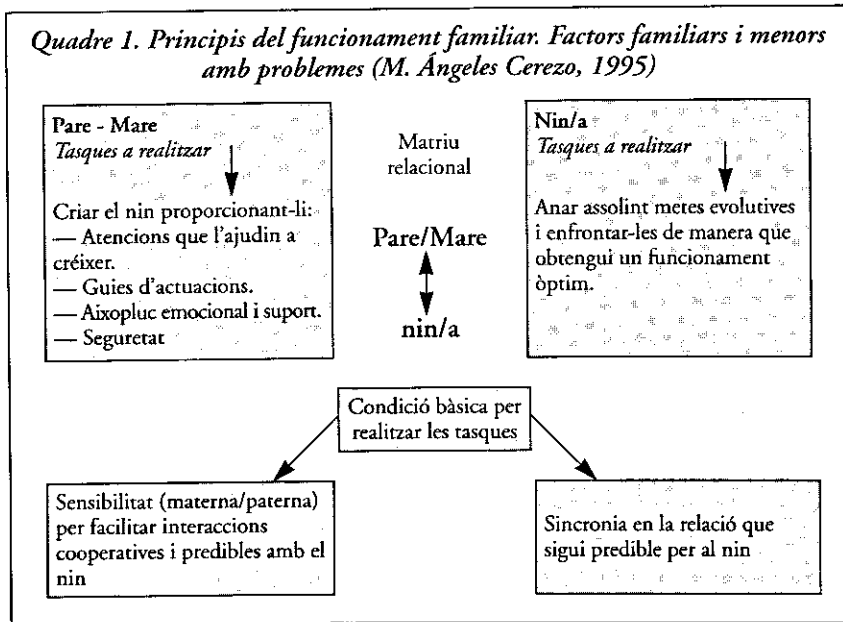
La responsabilització dels al·lots amb *Problemes de Comportament* comença ara a ser acceptada per la majoria de professionals que treballen dins el camp dels menors. Però record, fa 4 o 5 anys, que quan et posaves de part dels pares o dels mestres davant determinades conductes dels fills o alumnes, corries el perill de ser catalogat de reaccionari. Si reclamaves exigència i autoritat o pretenies fer assolir al menor les conseqüències dels propis actes, pareixia que et posaves de part del «sistema polític, social i econòmic» que, injustament, havia generat les conductes «desviades» i que, si no era l'únic culpable, sí n'era el principal².

Vull fer un breu parèntesi per assenyalar que tampoc no m'agrada massa la paraula «Menor» perquè té connotacions de «pobret» o «desvalgut». I sabem, per l'experiència clínica i els estudis que s'han fet, que no tots els infants que passen per la situació estressant del maltractament i la negligència de les seves famílies esdevenen «desvalguts» o «pobrets»; sabem que n'hi ha que són més resistents i forts («resilients»³) i n'hi ha que són més vulnerables. De fet, Salzinguer (1993) va constatar que un 12 % dels nins i nines maltractats tenien un bon nivell d'ajustament social i que, fins i tot, eren populars entre els seus companys. Sembla ser, també, com assenyala Joaquín de Paul, que un 30% dels casos d'abusos sexuals son asimptomàtics. Per tant, preferiria que es parlàs d'*Infants i Joves amb risc o dificultats psicossocials* i no de Menors.

Tornant al tema de la responsabilitat, he de dir que, des del meu punt de vista, no hi ha una evolució psicossocial i educativa positiva que no passi per assolir la pròpia responsabilitat en les «eleccions» fetes, siguin aquestes encertades o equivocades. Això sí, és evident que com més gran és l'infant i el jove, més part de responsabilitat haurà d'assumir.

L'aprenentatge de la responsabilització no és un fenomen propi de l'adolescència, sinó que és un procés que ha de començar a partir del moment en què l'infant pot relacionar-se amb el món i, de manera preferent i privilegiada, amb sa mare. En el quadre 1 poden observar-se alguns dels processos implicats de manera circular a la criança dels infants. Sabem que els menors de 5 anys sense límits (disciplina, control, supervisió) són nins insegurs, una mica dèspotes, amb problemes d'autocontrol i de relació amb la realitat i els iguals; presenten dificultats per «aturar-se», «centrar-se» i concentrar-se i, per tant, per adquirir els primers aprenentatges escolars⁴ (Quadre 1).

Quadre 1. Principis del funcionament familiar. Factors familiars i menors amb problemes (M. Ángeles Cerezo, 1995)

Els adolescents que tenim en consulta familiar posen mala cara i se «reboten» contra els seus pares, als quals qualifiquen de «dictadors» o «retrògrads». Però quan els veim tot sols, en consulta individual, la seva posició varia i et diuen: «...ja sé que mon pare em renya o castiga perquè m'estima i vol el millor per a mi». A l'altre extrem, els joves sense límits, normes ni control, et diuen: «...a ca meva passen de mi; si mon pare m'estimàs, es preocuparia i no em deixaria fer allò que vull».

Per tant, queda suficientment clar que, des del meu punt de vista, els menors, tinguin 3 o 17 anys, són i han de ser responsables dels seus actes i de les seves conductes, i, perquè «la vida els ensenyi» i aprenguin de les experiències, han d'assolir, en la mesura d'allò possible, les conseqüències («desagradablement educatives») d'aquests actes⁵.

Des de la perspectiva psicossocial i pedagògica tant important és posar un nin de 3 anys que contínuament fa «potadetes» 3 minuts assegut a una cadira o «cara a la paret», com que la jutgessa ordeni a un al·lot de 13 anys que s'ha carregat 6 faroles que posi les bombetes de llum i pinti totes les faroles del seu barri; o que envii un parell de mesos al Pinaret a un jove de 16 anys que ha agredit i robat a tres velletes.

Però les mesures disciplinàries, a pesar de ser del tot necessàries, no són suficients. Sabem els clínics que una adequada i proporcionada mesura de càstig, quan existeix un bon vincle afectiu entre pares i fills, quan hi ha un context relacional positiu, «fa miracles»; té un efecte molt més immediat i visible que les interminables «explicacions» a les quals són tan afeccionats molts pares. En el quadre 2 podem veure les dimensions fonamentals que, a més de la disciplina, estan implicades en les pràctiques de socialització familiar (Quadre 2).

Quadre 2. Pràctiques de socialització familiar. Dimensions.
(M. Angeles Cerezo, 1995)

1. Disciplina

- Ensenyar al nin què està bé i què està malament.
- Fer un seguiment consistent dels comportaments infantils i aplicar mètodes de disciplina efectius no punitius per controlar les conductes antisocials.
- Fer un seguiment consistent de les conductes cooperatives i prosocials del nin i proporcionar-li «feedback» positiu.

2. Paternitat positiva

- Estar disposat per al fill: interacció positiva pares-fills. Quan el nin sent interès per ell, adquireix habilitats de treball i de relació que afavoreixen la seva integració en el món escolar i social en general.

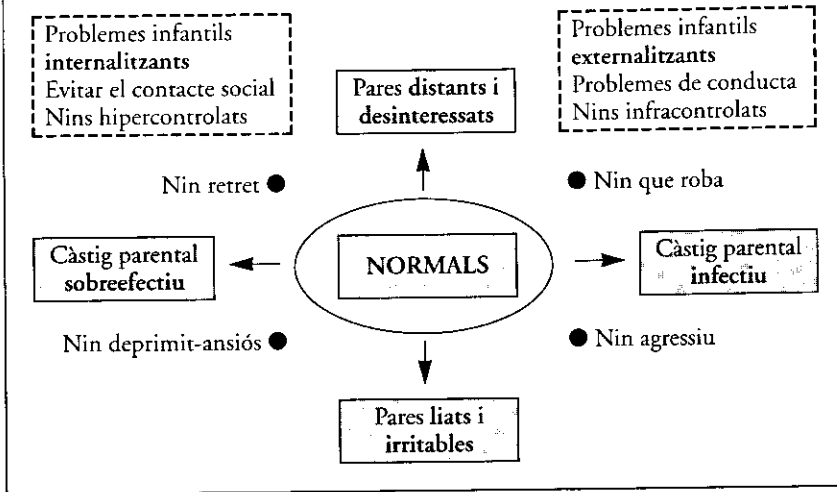
3. Supervisió

- Dur a terme una supervisió efectiva de les conductes i l'evolució del fill: amb qui va; com ocupa el temps lliure; quins programes de televisió veu, etc. Implica clara comunicació de les regles.

4. Resolució de conflictes i problemes

- Aprendre a enfrontar els conflictes i a resoldre els problemes.

Quadre 3. Relacions entre la conducta del nin i matriu relacional on es genera. (Patterson, 1982)

Quan una llei (com la Llei Penal Juvenil) ha de regular l'actuació de la justícia davant aquestes situacions, hi ha veritables limitacions. La llei ha de ser escrita superclara i aquest fet la converteix necessàriament en *lineal*. En canvi, la conducta i les relacions humanes (entre els pares i els seus fills i d'ambdós amb el context social que els envolta), és més complexa, ambivalent o polivalent i *circular*⁶. És veritat que «aquest nin és dolent perquè li peguen»; però també és ver que «aquest pare pega al nin perquè és dolent». En definitiva, la circularitat significa que els dos comportaments s'alimenten mútuament i són, a la vegada, causa i efecte. Nin i pare tenen la seva part de responsabilitat a pesar que, per descomptat, el pare en té més.

Les lleis intenten regular aquesta realitat circular amb articles lineals. Per això, necessàriament, s'han de fer talls i delimitar comportaments legals i il·legals, culpables i innocents. I a cada un d'aquests comportaments se li ha d'assignar una determinada sentència, pena o mesura educativa. No ho tenen gens fàcil jutges i fiscals. Crec que l'únic antídoto contra l'automatisme legal, la fredor i la rigidesa de les lleis, és l'anàlisi de cada cas individual i les seves concretes i intransferibles circumstàncies.

Una tasca eficient i efectiva dels Equips Psicosocials (Psicòlegs, Pedagogs, Treballadors Socials, Educadors)⁷ dels Jutjats de Menors, en coherència amb aquestes reflexions, haurà de tenir dos vessants igualment importants. Per una part, facilitar aquests elements d'anàlisi (de cada cas en particular) als jutges i fiscals a fi que puguin interpretar una llei «lineal» de la manera més «circular» possible. Per una altra part, de manera complementària al suport i assessorament que fan a jutges i fiscals, aquests equips haurien d'indicar, potenciar i facilitar, amb les gestions i els esforços de coordinació que siguin necessaris, l'accés del jove i la seva família als recursos comunitaris de promoció psicosocial i laboral. En qualsevol cas, l'objectiu de la mesura que s'apliqui haurà d'afavorir i no

Quadre 4. Incidència dels maltractaments

EE.UU.	1989	0 - 15 anys	3,6 per 1.000
Catalunya	1991	0 - 16 anys	4 per 1.000
Guipúscoa	1989	0 - 18 anys	2,3 per 1000
Andalusia	1993	0 - 18 anys	14 per 1000
Taxa a Espanya	1993	0 - 18 anys	del 0,2 al 1,4%

Quadre 5. Característiques sociofamiliars. Programa d'intervenció familiar GIZALAN

<i>Factors de risc</i>		<i>Factors de risc</i>	
Estudis : Primaris	70	Conflicte conjugal greu	65
Analfabets	10	Maltractaments durant la infància	35
Treball: Contracte fix/temporal	68	Internament durant la infància	22
Atur/feines esporàdiques	28	Abús d'alcohol	27
Problemes econòmics: greus	35	Abús altres drogues	10
moderats	37	Conductes delictives	14
Conflicte greu amb famílies d'origen	75		
Aïllament social	60		

anul·lar les possibilitats de fer-se responsable i, per tant, de créixer que tenguí el menor infractor.

EL MENOR TAMBÉ ÉS VÍCTIMA

A un article de «El País», un prestigiós i experimentat educador d'un Centre de Reforma deia que en tota la seva carrera professional només un menor no provenia d'una situació sociofamiliar plena de dificultats. El mateix educador proposava que es substituís la paraula «re-habilitar» per «habilitar» ja que difícilment es pot rehabilitar un jove que no va ser mai «habilitat» per un context relacional familiar que li fou advers (veure el quadre 3).

Quan ens endinsam en l'anàlisi etiològica de la delinqüència juvenil, necessàriament arribam al fenomen del «maltractament». A partir d'aquí, també podem començar a parlar del menor com una «víctima» (veure quadre 4).

El camp del maltractament infantil a l'Estat espanyol, fins a aquests darrers anys 90, era un territori relativament inexplorat de manera seriosa i científica. Ara, les coses estan canviant i existeixen grups d'investigadors amb gran prestigi a nivell internacional i equips assistencials cada cop més especialitzats que estan generant interessants aportacions⁸.

Quan aprofundim i ampliam una mica el punt de mira, ens adonam que l'infant és, en la gran majoria dels casos, víctima d'altres víctimes —els seus pares— cecs moltes voltes pel seu propi malestar psicològic, relacional i socio-cultural. Al quadre 5 podem observar el perfil sociofamiliar que ens podem trobar amb més freqüència.

Aquestes característiques sociofamiliars constitueixen importants «Factors de Risc», tant perquè una família entri en dinàmiques repetitives amb patrons

Quadre 6. Dimensions del funcionament familiar. M. Ángeles Cerezo, 1995)

<i>Família funcional</i>		<i>Família disfuncional</i>
Expícites, clares i simètriques	Estructura de poder	Distorsionades, no reconegudes i asimètriques
Positiu: calidesa de les relacions	Afecte	Negatiu: fredor, rebuig, hostilitat
Clara i directa amb intercanvi de fets, estats, coneixements	Habilitats de comunicació	Incongruents i fragmentada amb absència d'intercanvi
Nivell mínim	Conflicte	Manifest intens i/o absència total
Alts nivells de suport i reconeixement entre els seus membres, propiciant autoestima, mutu respecte i comprensió	Suport i reconeixement	Indiferència als sentiments i idees dels altres. Avaluació crítica negativa

Quadre 7. Distribució de casos per programes (Equip d'Infància i Família)

<i>Programa</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>
Maltractaments	12%	10,3%
Abusos sexuals	103,3%	12,9%
Problemes de conducta	13,8%	34,7%
Famílies multiproblemàtiques	12,5%	14,5%
Infància en risc	21,5%	0,274%

relacionals disfuncionals, com perquè els seus membres (pares i fills) manifestin el malestar en forma de diferents patologies psicosocials (al quadre 6 podem observar algunes de les característiques diferencials entre famílies funcionals i disfuncionals).

Dues de les conseqüències del «Disfuncionament Familiar» (hi ha tot un ampli espectre de psicopatologies) poden ser les conductes maltractants (per part dels pares) i el problemes de conducta (per part dels fills). La relació entre maltractaments infantils i aparició de problemes de conducta ha quedat suficientment constatada els darrers anys pels estudis transversals i longitudinals de diferents autors.

Des de l'experiència clínica i terapèutica acumulada els darrers 8 anys a l'*Equip d'Infància i Família (EIF)*⁹, hem anat prenent cada dia més consciència de l'estreta relació que existeix entre maltractaments i problemes de conducta. Com pot observar-se al quadre 7, el Programa de Trastorns de Conducta és, amb diferència, el que més demandes rep.

Un nombre important de casos de famílies amb fills adolescents de 13 a 16 anys se'ns deriven al Programa de «Trastorns de Conducta» perquè presenten problemes com: fracàs escolar amb absentisme o desescolarització, fugides de ca seva, furts, etc.; alguns d'ells ja han entrat en contacte amb el Jutjat de Menors

i, a més a més, els pares mostren una patent «incapacitat per a controlar-los». Molt possiblement, aquests mateixos casos haguessin pogut ser derivats perfectament fa uns anys al Programa de Maltractaments per alguna de les seves tipologies (físic i/o psíquic, abandonament físic i/o emocional, negligència, etc.) o al Programa de «Famílies Multiproblemàtiques». Actualment, aquests adolescents presenten un «Trastorn Disocial» (DSM-IV) o un «Trastorn de Conducta Antisocial» (DSM-III); fa uns anys, ens haguéssim pogut trobar amb un diagnòstic de «Trastorn per Dèficit d'Atenció amb Hiperactivitat» (DSM-IV) amb dificultats d'aprenentatge i d'adaptació escolar i familiar. Si anam als primers anys de vida, possiblement el cas hagués pogut ser derivat al Programa d'Infància en Risc i el diagnòstic hagués estat de «Trastorn Reactiu de la Vinculació a la Infància» (DSM-IV). Anant encara més enrera, podríem trobar un embaràs de risc, amb una mare molt jove, fadrina o amb una relació afectiva gairebé sense consolidar i amb importants conflictes de relació amb la seva família d'origen.

Partint d'aquestes observacions clíniques, en un percentatge significatiu de casos es pot establir la hipòtesi de la transgeneracionalitat en els processos de responsabilitat i victimització: de l'adolescent «responsable i víctima», als pares «responsables i víctimes» i... als padrins «responsables i víctimes?»

Tant des del punt de vista del tractament terapèutic com des del camp de la prevenció, l'establiment d'un continuum evolutiu en els processos d'aparició de problemes psicosocials infanto-juvenils pot tenir importants implicacions a l'hora de planificar i invertir recursos assistencials. Es tractaria de tenir una visió tant a nivell transversal com longitudinal de determinats perfils de risc dins les successives etapes del cicle vital individual i familiar: de l'embaràs de risc, al retard psicomotriu i d'aprenentatge, al dèficit d'atenció amb hiperactivitat, al negativisme desafiant, al trastorn disocial (o comportament antisocial o problemes de relació paterno-filials), etc., etc., fins a arribar a la constitució d'una nova paternitat/maternitat de risc de segona generació.

És evident que ni la generació dels padrins ni la generació dels pares actuals tengueren les mateixes oportunitats¹⁰ que els infants d'ara. Un dels grans reptes que se'ns presenta per als propers anys és aprofundir en investigacions clíniques i psicosocials que ens acostin al descobriment d'intervencions assistencials (terapèutiques, educatives i psicosocials en general) que ens permetin rompre els processos de repetició transgeneracional de problemàtiques i els cercles de «victimització».

ALGUNES CONCLUSIONS

Crec que totes les lleis tenen coses bones i coses dolentes. Em sembla molt «lineal» i simplista (per no dir «groguenca») la postura de detractor radical o defensor a ultrança d'un determinat text legal. Tenim, dins el camp dels Menors, dels nins, al·lots i joves, lleis que emmarquen de manera suficientment clara (sempre es pot millorar) quina i com ha de ser l'actuació pública. D'àmbit estatal, la *Llei de Protecció Jurídica del Menor*, del 96, i la *Llei 4/92 per als Menors de Reforma*. Les dues lleis són bastant recents i tenen el corresponent correlat legislatiu i administratiu d'àmbit autonòmic a Balears: *Llei 7/95 de Protecció de Menors desemparats* i la *Llei 6/95 d'aplicació de les mesures de Reforma per a Menors infractors*. Des de fa unes setmanes, ha entrat al Parlament Balear, perquè

sigui estudiada pels grups de la càmera la nova *Llei Integral del Menor* i el «PAIR» (*Pla d'atenció a la infància en risc*).

Però les lleis, partint per suposat d'uns mínims i inqüestionables principis i plantejaments, tenen una importància relativa i crec que és sa i necessari fer un exercici de desmitificació i, paral·lelament, de desburocratització. Pel que he pogut observar en la meua experiència professional, el més important no és la llei, sinó com s'aplica la llei a cada cas concret¹¹.

Crec que amb les lleis que tenim, si s'aplicassin de manera prou individualitzada i anassin acompanyades de les mesures complementàries educatives, socials i terapèutiques que amb la suficient amplitud i flexibilitat de «mires» es poden extreure de les pròpies lleis actuals, tendríem una infància suficientment «protegida» i una joventut suficientment «reformada». Però per això, caldrà quelcom més que lleis; serà necessària la sensibilitat col·lectiva, la racionalització administrativa, la investigació i avaluació cada cop més rigoroses, la formació continuada, l'especialització tècnica¹² i el reconeixement dels professionals que tenen la responsabilitat assistencial. I, sobretot, la voluntat i sensibilitat política que permeti destinar-hi els recursos i esforços necessaris. Només així es podrà avançar cap a una Justícia de Menors que contribueixi veritablement a Rehabilitar uns al·lots i joves cada cop «més responsables i menys víctimes».

NOTES

1. Aquest article reproduïx en part i amplia l'aportació que vaig fer a la taula rodona que, organitzada per l'Associació Balear de Salut Mental amb el títol «Menors: víctimes o culpables?», es va celebrar el passat 13 de març al Club Diario de Mallorca. El debat girava al voltant del polèmic Projecte de Llei Penal del Menor.

2. Aquesta visió va tenir com a conseqüència assistencial carregar les tintes sobre, per una part, la lluita política i, per l'altra, en una actitud educativa de defensa a ultrança del victimisme del menor, que havia de ser considerat, per part dels professionals que treballaven amb ell, gairebé com un «col·lega» o amic.

3. Per a Rutter (1991), «un nen resilient és el que, en condicions difícils i desestabilitzadores, es refà, continua el seu camí, es comporta de manera eficaç i esdevé, així, un adult competent».

4. Seguint la *lleï del pendol*, diria que tant de mal ha fet la postura de repressió excessiva, com (en els darrers 20 anys) la postura de la permissivitat excessiva.

5. A voltes ho passen molt pitjor els pares o els educadors que han de posar una mesura disciplinària que el propi al·lot que, en condicions «normals» (bon clima afectiu i relacional), respon positivament i rectificat el seu comportament.

6. Seguint a G. Bateson, una relació causal és *lineal* quan no hi intervenen processos de retroalimentació, és a dir, quan la seqüència de causa i efecte no retorna al punt de partida. En canvi, parlem de relacions «circulars» quan causes i efectes es retroalimenten i influeixen mútuament.

7. En els casos de menors, l'informe psicosocial dels equips hauria de ser preceptiu abans d'emetre qualsevol sentència. Quan —com passa freqüentment— hi ha informes d'altres institucions (serveis socials, equips psicopedagògics, serveis de protecció, equips terapèutics, etc.) aquests s'haurien d'incorporar o afegir a l'informe de l'Equip del Jutjat.

8. Destaquen especialment els equips d'investigació de les Facultats de Psicologia del País Valencià i d'Euskadi, dirigits per Mª Angeles Cerezo i Joaquín de Paul-Mª Ignacia Arruabarrena, respectivament. Però a altres indrets universitaris i professionals s'estan desenvolupant treballs de gran nivell teòric i clínic.

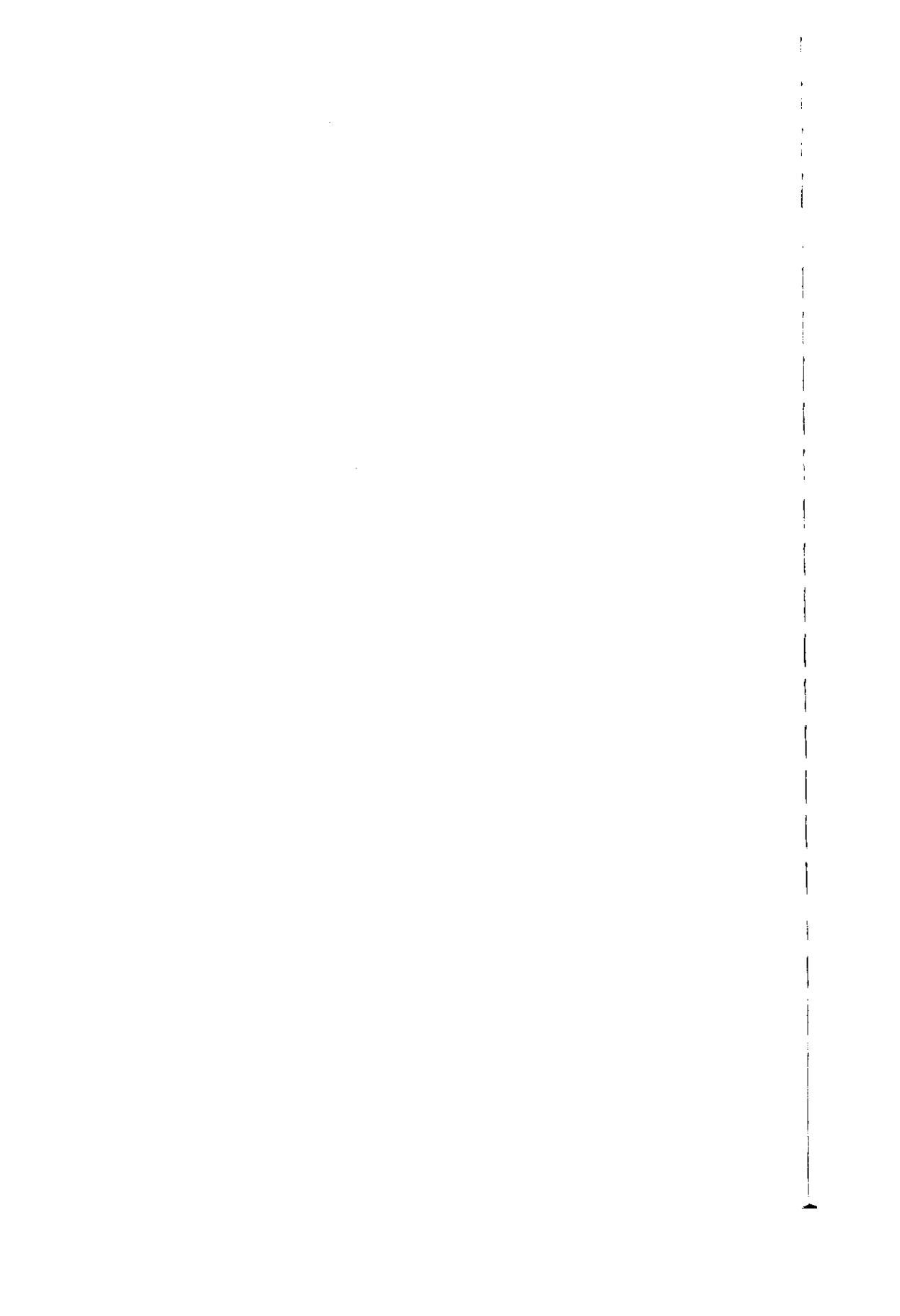
9. L'EIF (enquadrat dins l'Àrea del Menor del Servei d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca) està constituït per cinc Psicòlegs-Terapeutes Familiars i una Auxiliària administrativa. De manera general, es porta a terme una tasca assistencial sobre població infantil en risc psicosocial de Mallorca des de dos àmbits d'actuació preferents: a) tractaments terapèutics: indi-

viduals, grupals, familiars i de xarxa; b) assessorament i suport als professionals de l'Atenció Social Primària de la Part Forana de Mallorca. De forma més concreta, el treball s'organitza en els següents Programes: maltractaments, abusos sexuals, problemes de conducta, famílies multiproblemàtiques i infància en risc.

10. Des de dos punts de vista: en primer lloc, pel grau actual de sensibilitat social al voltant de les necessitats i els drets dels infants i, en segon lloc, pel nivell actual dels coneixements científics i tècnics que faciliten i permeten dissenyar intervencions psicosocials cada vegada més efectives, eficients i rendibles per prevenir i tractar aquestes problemàtiques.

11. A voltes, la presentació pública d'una «Llei» o d'un «Pla» legal ha servit per «fer callar» les queixes o denúncies de determinats col·lectius professionals o polítics, però a la llarga, un cop feta la presentació als diaris i «neutralitzades» les protestes, l'aplicació d'aquestes lleis i plans no han suposat cap millora evident i qualitativa en l'assistència als menors.

12. Si se'm permet un símil amb el Sistema Sanitari, demanar a un Psicòleg o Assistent Social sense experiència professional prèvia ni una extensa formació especialitzada, que treballi amb certa eficiència i eficàcia dins l'àmbit del tractament i assistència especialitzada dels menors maltractats i les seves famílies, seria com demanar a un metge MIR d'un hospital que fes cirurgia cardíaca. Possiblement, el cap del Servei de Cardiologia no ho permetria mai sota la seva responsabilitat.

QUAN EL MENOR INSTITUCIONALITZAT PREPARA L'EMANCIPACIÓ

Miquel Caldentey Bisbal
Educador «Llars del menor»

Des del centre de protecció de les «Llars del Menor» s'observa que, en el darrer any d'estada del nin amb nosaltres i quan s'està preparant per a la sortida i la immersió dins una societat que, a partir d'aleshores, el tractarà com un adult més, hi ha menors que canvien el seu comportament i despleguen una sèrie de conductes fins llavors alienes als seus funcionaments. Això provoca que el procés d'emancipació esdevingui una lluita per tal que l'adolescent acabi l'organització de la seva normalització en el doble vessant funcional i estructural, i pugui fer, per tant, una bona entrada dins la nova vida de persona emancipada i independent.

Una presa de consciència dels problemes que poden presentar els nins quan estan en aquest procés de preparar la seva sortida de la institució, ens permetrà la reflexió, anàlisi dels motius i, conseqüentment, la previsió i prevenció d'aquests problemes. Per altra banda, es possibilitarà que el nin pugui fer una sortida manco traumàtica i que estalviï energia que podrà destinar a àmbits personals i professional més adients. Al mateix temps, podrà tancar una història de la seva vida de manera satisfactòria i serà capaç de començar-ne de novelles amb il·lusió i coratge.

El primer objectiu a curt termini que ens marcam des de les «Llars del Menor» quan un d'aquests és ingressat, és la màxima integració dins el grup d'iguals i dins el sistema de funcionament de la llar. Això vol dir acceptar i assumir una realitat en la qual un dels factors és que els educadors seran, a partir d'aquells moments, els seus primers responsables i els qui li hauran de marcar, des de les seves possibilitats laborals (però també com a persones amb les quals estarà interactuant contínuament), unes fites personals i unes metes socials que estiguin d'acord amb les característiques de cada nin.

Aquesta integració dins la llar i la posterior acceptació de la relació amb els adults responsables és imprescindible per al bon treball posterior que es vulgui realitzar i és condició prèvia per a qualsevol altre requisit. A partir de l'assumpció i consecució de l'objectiu inicial, es podran (re)plantejar i projectar noves metes, i crear la tasca educativa coherent i sistematitzada que el menor reclama i necessita més enllà de l'aquí i l'ara que podria haver primat en el moment inicial.

Aconseguir que el nin s'integri i vegi l'adult com un model a seguir o com a punt de referència per a les seves decisions, implica, necessàriament i fona-

mental, que el menor estableixi vincles afectius reals i profunds (la qual cosa no sempre és sinònim de relació fàcil i còmoda) amb les persones que l'envolten i que es constitueixen, des de l'ingrés, en el seu nucli relacional més pròxim i a través de les quals haurà de filtrar totes les posteriors relacions que pugui establir.

Com més implicació afectiva hi hagi per part del menor, més fàcilment es podrà treballar la seva problemàtica i amb menys temps s'arribarà a l'obtenció dels objectius prevists. Aquesta obvietat (que té conseqüències positives en un primer pla i que en una lectura superficial i ràpida de la situació sembla que crea les condicions més favorables per al bon manteniment relacional fent desaparèixer qualsevol altre problema que hi pugui haver), de vegades pot reconvertir-se i arribar a transformar-se en un bloqueig quan s'està preparant el darrer objectiu que ens marcam des de les Llars i que anomenam emancipació.

Dins el pla general de les «Llars del Menor», es pretén que el nin aconseguixi un grau suficient de maduresa que li permeti de sortir d'aquesta situació el més equipat possible i amb els màxims recursos personals i socials. Aquestes sortides van des del retorn familiar fins a l'adopció, passant pels diversos acolliments.

Quan cap d'aquestes sortides és viable, bé sigui perquè el perfil del menor no permet integrar-lo dins cap família, bé perquè no hi ha cap família amb unes característiques específiques que pugui fer-se'n càrrec, el nin s'ha de quedar a la llar fins a la majoria d'edat i, llavors, s'apliquen noves mesures i estratègies de feina que permetin una futura emancipació el més adient i menys desestructurant.

Com ja s'ha dit abans, una de les possibles i paleses conseqüències d'aquesta situació és el major grau d'implicació afectiva que estableix el menor amb el grup, sobretot amb els adults, ja que des del moment en què la institucionalització és l'únic (i últim) recurs, aquesta (i tot el que implica tant a nivell de recursos com d'estructura) es converteix en l'eix de la vida del menor, i el grup passa a ser la seva «família». Si la història personal i les capacitats afectives actuals del nin li permeten adaptar-se a aquesta situació, podrà fer un correcte desenvolupament personal, social i acadèmic; podrà ser un component més del grup i acceptar una societat amb unes normes que s'han de complir i amb unes relacions que permeten l'intercanvi continu i un creixement profund, tant personal com de coneixements.

Dins aquest sistema, l'educador es converteix en el punt de partida i el contenidor dels desitjos i les pors que puguin trasbalsar el menor. Com a puntal que conferirà coherència als actes i cohesió a la seqüència vital, l'adult es transforma en recipient dels sentiments i afectes que el menor, contingut, hi diposita. Aquesta interrelació afectiva, suposa, en un principi, la condició prèvia i necessària i permet que el menor pugui créixer mentalment sa; això és, amb capacitat per estimar, empatia vers els altres i responsabilitats en les tasques.

Així, tots els futurs aprenentatges que es puguin realitzar dins (i des de) la llar, passen pel bon enteniment adult-nin. A partir d'aquí, tots els conflictes que es generin dins la vida del menor podran ser atesos i resolts, fonamentant la intervenció educativa sobre la base afectiva abans establerta. També, per altra banda, l'adult servirà de model a seguir i imitar des del moment en què el nin el veu com una figura propera a ell i amb la qual pot fer (inter)accionar els meca-

nismes emocionals que permeten arribar a la construcció del jo com a entitat social.

Aquest nirvana institucional desapareix tan bon punt el menor compleix els deu anys i per imperatiu legal ha d'abandonar la llar per començar una vida independent de la institució i també, de vegades, de qualsevol altra relació, ja sigui amb la família nuclear, ja amb la família extensiva. Per tal que els nous adults deixin la vida de protecció institucional dotats del millor bagatge personal i econòmic possible, la dinàmica de les «Llars del Menor» té com a part del seu programa que, un any abans, és a dir, quan el menor compleix desset anys, es comencen tot un seguit de reunions amb ell com a centre, i amb l'assessorament dels educadors i equip tècnic, que tenen com a finalitat acompanyar l'adolescent en el seu darrer tram dins la institució tot oferint-li un espai per situar les seves il·lusions, esperances i angoixes davant el canvi que li espera.

Nins que fins a l'hora d'acabar-se amb l'emancipació s'havien mantingut dins uns límits de convivència normalitzats, amb respecte vers els altres i assumint les normes de la Llar, coincidint amb l'inici d'aquestes reunions (que pretenen preparar-los per a la seva sortida i per a la inserció en un nou ambient on ja no podrà dependre de cap adult) despleguen tot un sistema d'*actins* que posen en precari equilibri les pretèrites bones relacions amb els adults responsables de la seva educació i quelcom més important encara: fan trasbalsar les fites del seu futur.

Nins que havien seguit l'escolarització o bé s'anaven introduint dins el món laboral i que podien compartir responsabilitats dins el grup de la llar tot servint de model als més petits; nins que acceptaven els horaris de sortida imposats per l'equip educatiu; nins que havien introjectat les normes més elementals de convivència i funcionaven amb uns esquemes adults; nins que amb desset anys han hagut d'assumir més responsabilitat que qualsevol dels seus companys i amics no institucionalitzats, de forma progressiva dediquen el seu darrer any d'estada a la llar a botar-se les regles del joc i a iniciar enfrontaments més o manco oberts i més o manco explícits amb els educadors i adults responsables.

Amb un esforç constant per rebatre qualsevol posicionament des de la realitat, aquests adolescents enfoquen la seva atenció i dediquen gran part del temps a oblidar el possible i desitjar l'impossible, en una negació constatat dels arguments més objectius que se li puguin presentar i en contra del caire més subjectiu que maneges quan li fas patent el corrent afectiu que existia entre ell i els altres. Pareix com si perdessin la capacitat d'un raonament coherent i com si la seva persona es desvinculàs, a cada moment, dels moments anteriors i posteriors. Viuen l'aquí i l'ara sense un pla establert ni un guió a seguir i, fins i tot a vegades, quan l'adult intenta fer-los entrar dins les seves pròpies contradiccions, l'únic que aconsegueix és una falsa insensibilització que situa l'al·lot més enllà dels seus problemes, donat-se el miratge de discutir un tema aliè a l'adolescent que tens davant.

I, ficats en tot aquest desgavell, queda la sensació que ni el propi nin sap el perquè d'aquest canvi de conducta, ni coneix els motius que té per actuar de la manera que ho fa. El que queda és un dubte constant i una inestabilitat funcional que fan capgirar els objectius i metes que s'havien proposat; des d'una

inconsciència que frega la més pura innocència i des del desconeixement més elemental del que viu, no sap que li espera.

Dins tot el procés no hi ha intenció manifesta ni agressivitat canalitzada envers una figura determinada que rebí tots els agravis comparatius per part de l'adolescent. L'acció (o la manca) no es dirigeix cap a res en concret ni a ningú determinat. Es crea un estat de dispersió (de pensament i de conducta) general que provoca la falta de concentració i concreció d'un pla seriós. És difícil determinar la direcció que prendran els sentiments o la conducta del menor, ja que ens movem en una ambigüitat tal que qualsevol pronòstic pot ser refutat en un breu espai de temps a partir d'un element subjectiu o d'una vivència re-interpretada de forma totalment errònia.

Per això, no es pot invocar, com a ressò d'aquest canvi d'actitud, només un sol factor causal. De la mateixa manera que només fent referència a les causes internes no se les pot erigir com a estandard de la despesa d'energia en contra d'un mateix.

Quan s'observa el fenomen des d'una certa distància, es pot veure que hi ha tot un seguit de circumstàncies que motiven el canvi de conducta i pensament. Els possibles factors que porten el nin a rebel·lar-se contra el seu ambient més proper s'han de cercar dins aquest mateix ambient per tal de veure els mecanismes de defensa que es poden desenvolupar a partir d'una situació considerada, pel subjecte, com a ofensiva.

Tot i sabent que en queden més per apuntar, els factors de risc són, per part de l'ambient:

- Un sistema institucional que fa fora els menors a partir dels devuit anys i no contempla la possibilitat d'una sortida més escalonada.
- Una impossibilitat real per part dels educadors de poder seguir contemplant i dirigint la situació del menor.
- El menor deixa de rebre ajuda material i econòmica un cop sortit de la llar.
- Si, fins al moment de la sortida, el menor havia rebut ajudes d'altres serveis socials, les que rebrà una vegada emancipat no ajudaran a afavorir la seva autoestima ni li garanteixen la possibilitat de sortir dels grups que la societat considera marginals.
- Els seus actes, que fins aleshores havien rebut continència i explicació per part de l'adult, ara quedaran supeditats a la incertesa del menor.

Davant la por que la perspectiva d'aquesta futura situació crea, el menor ha de reaccionar de manera tal que, si no hi pot arribar sabent el que li espera, no li queda més remei que intentar posar distància entre ell i l'ambient proteccionista que durant els anys més delicats de la seva vida l'havia arrecerat. No tant per rebutjar-lo com per voler obviar que dins la institució ell s'hi havia fet un lloc i hi havia trobat una identitat pròpia que li permetia la relació afectiva amb els altres. Perdre aquest vincle, el qual queda supeditat a una jornada laboral i a un grup d'adults pagats amb nòmina, situen la realitat del menor en un punt que resulta massa desagradable d'acceptar.

I per tal de poder fer front a aquesta vacüitat, el menor, que no pot dominar-la, intentarà altres mitjans per tal de salvar-se. Per això:

-
- Negarà la seva realitat o una part d'ella.
 - Serà arterós i es presentarà altiu.
 - Intentarà provocar l'educador per tal de rompre els vincles afectius que el lligaven.
 - Mostrarà una actitud despreocupada envers els seus propis problemes.
 - Es tornarà hedonista i mandrós.

I totes aquestes reaccions no són més que fantasies que l'adolescent projecta sobre el moment real que li toca viure i que li costa d'acceptar perquè no es veu encoratjat a fer-li front, ni creu en la seva potencialitat com a ésser social. L'*horror vacui* que li provoca veure's abocat a un món on pot perdre els punts de referència, fan que s'embolcalli amb una xarxa de autodefensa falsa que l'únic que provoca és un estat afectiu catatònic, el qual, si bé el salven de rompre's emocionalment, l'impedeix acabar bé una història que s'havia anat estructurant al llarg d'anys i que implicava la relació de varies persones. Davant un dubte que ell no veu forma de resoldre, introdueix nous elements distorsionadors que focalitzen l'atenció sobre punts secundaris i pot oblidar, per un moment, el dolor real i la por imaginada.

És cert que, un cop l'adolescent acaba el procés i s'emancipa, el principi de realitat s'encarrega de tornar a resituar-lo i li permet desenvolupar totes les seves possibilitats. Però mentre, s'han perdut moltes energies i, el que és més important de vegades, bones oportunitats, ja que durant tot el temps en el qual es viu una situació desestructurada, no hi ha canalització del treball ni hi pot haver, conseqüentment, presa de consciència del moment tant important que està vivint.

Tenir en compte i assumir que aquestes situacions són, tal vegada, inevitables i formen part de la cronologia del nin institucionalitzat; preveure la seva arribada i tenir controlats els seus efectes; analitzar amb més profunditat els motius i les causes, poden ajudar el menor a fer una bona sortida de la institució i als educadors a millorar la nostra intervenció i entendre, cada cop més, l'adolescent que s'emancipa.

Per arribar a aquest estat fa falta, per tant, analitzar amb més profunditat tot el procés, veure quins menors arriben a aquesta situació, estudiar els mecanismes que són emprats per fer front a la realitat, quins elements poden ajudar a introduir coherència i quins han de ser eliminats perquè ataquen la salut del nin. En resum, de quina manera pot enfocar-se l'emancipació per tal que deixi de ser un trauma i pugui ser viscuda com una etapa més que ha de ser cremada i, posteriorment, tancada ja que és l'única manera d'entrar dins una de nova i viure-la amb il·lusió.

L'article, «Dinàmica social de l'alcohol i l'alcoholisme», de Maria Isabel Gelabert Vich, psicòloga del Servei Municipal de Drogodependències de l'Ajuntament de Palma, fou presentat com a ponència al curs «Alcoholisme en Atenció Primària», organitzat a Palma per Socidrogalcohol i el «Plan Nacional de Drogas» el mes de desembre de 1995.

L'autora ens aporta informació sobre la més greu, socialment parlant, de les toxicomanies: la produïda per l'alcohol que, en ser una substància tan arrelada no només en els usos socials, sinó fins i tot dins la pròpia cultura greco-llatina de la qual fruïm encara avui en dia, és pel que no li donam la importància que li hauríem de donar. Fins i tot ens atraviřem a dir que ho portam en el subconscient col·lectiu: l'alcohol no és dolent; si de cas és dolenta la persona que no el sap utilitzar, cau en les seves xarxes i, per això, se l'ha de culpabilitzar. A l'article, l'autora analitza per què bevem, la manera de beure dels joves i, finalment, presenta una anàlisi del tractament de l'alcohol en els mitjans de comunicació.

Per altra banda, clou aquest bloc l'article «Característiques de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències de Mallorca. Algunes reflexions», de Fernanda Caro, responsable de l'Equip d'Atenció a les Drogodependències del CIM.

En aquest article, l'autora ens aporta una panoràmica descriptiva de l'actualitat de la xarxa esmentada i posa sobre la taula les mancances que s'hi detecten a parer seu.

DINÀMICA SOCIAL DE L'ALCOHOL I L'ALCOHOLISME*

Maria Isabel Gelabert Vich
*Psicòloga de l'Equip de Prevenció
del Servei Municipal de Drogodependències
de l'Ajuntament de Palma*

RESUM

Cada cop més es considera l'alcohol com una droga. Però aquesta consideració xoca amb la imatge que s'ha construït, a nivell social, al llarg dels anys. En la nostra comunitat i cultura, és —a més o sobretot— un valor, un simbolisme social, tolerat i assimilat dins els nostres sistemes de relació.

Sovint veim com existeix una baixa sensació de perill al voltant de la seva ingesta i que aquesta sensació (si existeix) no s'associa a un nivell general, sinó que depèn de qui, com, quan i on consumeix, i quina influència té la ingesta en el seu comportament habitual. El que no es tolera és la «pèrdua de control», el «no saber beure» i, així, «l'alcohòlic» passa a ser un malalt individual i molest.

No hi ha una única causa que expliqui per què bevem. Les expectatives són quasi tan diverses com consumidors trobam. Algunes són comunes perquè la nostra societat les ha incorporat com a part del seu repertori relacional i altres han de trobar-se en cada una de les persones consumidores.

Per tant, per parlar del consum de l'alcohol no es pot tenir una mirada unidireccional: han de trobar-se i relacionar-se diferents nivells que van des del «macro» fins a l'individual, sense oblidar els sistemes de comunicació a nivell social, construint explicacions plurals i globals. Sols des d'aquesta lectura es podran realitzar intervencions acurades pel que fa a la prevenció i tractament.

COM PLANTEGEM EL FENOMEN

Si consideram l'alcohol com una substància tòxica, ho haurem de fer com «una substància tòxica de característiques especials»: legal, reglamentada, àmpliament tolerada a nivell social, culturalment inserida, present a tots nivells. El seu consum no sols provoca unes alteracions fisiològiques i del comportament individual, sinó que, alhora, participa en la construcció de dinàmiques socials i també pot alterar-les. Si bé és una droga, ho és com un valor, un simbolisme social que impregna les relacions interpersonals; és una de les «més

(*) Ponència presentada al curs «Alcoholisme en Atenció Primària», organitzat a Palma per Socidrogalcohol/Pla Nacional el mes de Desembre de 1995. La ponència es va il·lustrar amb imatges publicitàries de la premsa escrita. Aquest suport visual no apareix en el present text.

exitoses» (de més consum), més tolerades, fins al punt que gran part de la població té una concepció «ligh» de les begudes alcohòliques.

Parlam de complexitat, d'incidència i combinació multifactorial, i l'explicació, les possibles explicacions, no poden ser senzilles. Haurem de relacionar varis nivells¹, tots ells interconnectats:

El *supracontext* (marc sociològic, jurídic, polític i econòmic). Trobam les normatives, el marc que «limita» i ordena, també el que quantifica (taxes) i regula el sistema econòmic. Les investigacions (macro) que es promouen en aquest nivell poden tenir un rerafons de justificació de les mesures parcials que després són adoptades.

Pel que fa a l'alcohol, podríem plantejar-nos què suposa com a estratègia i com a model triar i/o implementar:

- Un sistema liberalitzador
- Un sistema prohibitiu
- Un sistema legalitzador-reglamentador

Hem de tenir en compte que el supracontext no ens dóna un marc pur, en el sentit que sovint resumeix i aglutina comportaments socials generals (tendències) en relació a models culturals i ideologies dominants, intentant ordenar-los (àmbit legal i polítiques macro sanitàries, per exemple) i articular-los amb el marc econòmic. La majoria de vegades molt per darrera dels moviments socials i prioritizant interessos de caire econòmic.

Ens podríem fer un seguit de preguntes:

Es podria il·legalitzar (prohibir) actualment el consum d'alcohol al nostre Estat?

Hem de contestar que si així es fes, seria una mesura fora del context real (econòmicament i social parlant). Hem fet referència a diferents sistemes, alguns autors enumeren quatre tipus de cultures²:

1. *Abstinentes*: Prohibeixen fruir de l'alcohol (Hinduista i Islàmica)
2. *Ambivalents*: Tendències contraposades vers l'alcohol. (Anglaterra, EEUU i països escandinaus)
3. *Permissives-moderades*: Admeten fruir de l'alcohol, en petits cercles i durant els menjars. Refusen la gatera i els aspectes patològics del consum d'alcohol. (països mediterranis)
4. *Permissives-incondicionals*: Tolerants del consum, gateres i excessos. Amb característiques atenuades hi hauria països com França, Espanya, etc.

De fet, al nostre país i en determinats contextos «la gatera» és un «ritual d'iniciació» o bé un objectiu en si mateix relacionat amb la diversió.

Referint-nos concretament a la població general espanyola, les dades següents ens fan pensar en un consum generalitzat i integrat: l'any 1993, d'una mostra de 17.617 persones majors de 16 anys, un 53'4% va consumir begudes alcohòliques al darrer mes i el 41'2% el darrer any.

És la normativa vigent efectiva?

Si per efectivitat entenem que són mesures que incideixen en la prevenció des de la posició de control, haurem de contestar que ho és poc. És dispersa, poc aplicable i de difícil maneig, entre d'altres coses perquè té a veure amb compor-

taments de diferents sectors de població, xoca amb diverses realitats i amb patrons i models culturals molt establerts.

Per exemple, en els domicilis són els models parentals els que dicten les normes pel que fa al consum d'alcohol dels més joves (dels fills); sovint són aquests models els que «es boten» les normes generals, enviant els fills menors a comprar alcohol, o convidant-los a què beguin a festes, celebracions, etc., sense que per això sentin que estan incomplint una norma general o actuant de forma incorrecta.

És l'abordatge sanitari actual coherent amb el fenomen?

La resposta tampoc no pot ser positiva. Des d'aquesta perspectiva ha estat l'organització ciutadana i d'afectats, les associacions, la iniciativa privada i altres àrees de l'Administració Local, les que han cobert històricament els espais de tractament i de suport psico-social.

El supracontext, en el cas de l'OH, reflecteix i promou el que a nivell social es dona: una doble (o triple, o quàdruple) moral, relativa a: QUI, QUAN, COM I ON es consumeix alcohol.

Context i text: Com s'organitzen les normes i estratègies polítiques, però des d'una comunitat, una economia i una cultura (models culturals) concrets i la seva relació amb els comportaments socials col·lectius (a nivell d'explicacions compartides i d'intervencions practicades).

Ens situam en els discursos socials que es tenen sobre l'alcohol, des de les incongruències que provoquen a nivell d'actituds i comportaments. Perquè no estam mirant una foto fixa, parlam de processos i de canvis. No podem parlar d'una visió única que ens simplificaria la comprensió del fenomen i el treball d'intervenció; existeixen diferents imatges sobre l'OH, diferents sistemes de creences sobre els seus efectes en la conducta dels individus.

En aquest sentit, Westermeyer (1987) ens aporta que «...Aquests sistemes de creences tenen un origen i una funció social. La seva relació amb els valors mantinguts pels diferents grups és evident. Per exemple: a una societat com la nostra, on l'expressivitat verbal i de comportament constitueix un valor social que impregna les relacions socials, és necessari disposar de mecanismes que facilitin aquest procés. Així, l'alcohol es converteix en un facilitador de les nostres relacions socials».

La constatació d'aquest fet a certes campanyes publicitàries és total: estar «IN» («dins de la història»), «ON» («en marxa»), «OK» («estar bé, com cal estar») en relació a uns patrons de consum, estils de vida i escenaris establerts.

Hi ha criteris normatius que acompanyen les creences sobre l'alcohol i que estan reflectint l'estructura de valors i els posicionaments ideològics dels grups que les mantenen. Per exemple, el nivell de consum que es considera adient varia en funció del sexe i l'edat del subjecte que efectua la ingesta. Encara es condemna el consum excessiu de les dones, sobretot de les més joves i de les de més edat. Mentre que els contextos d'ingesta més acceptats van associats a l'oci, secularitzats, arribant a identificar-se les begudes alcohòliques com a begudes refrescants.

L'element i els seus components (l'individu i la seva física, química, sentits, psíquica). Aquí hauríem de parlar de la incidència orgànica, psíquica i social (pel que fa a l'individu) del consum d'alcohol.

No desenvoluparem en profunditat aquest nivell perquè és matèria d'altres ponències. Però sí dir que els comportaments individuals, de l'individu dins del grup, amb els seus valors, creences, etc., interaccionen amb els comportaments col·lectius, els modifiquen i es veuen modificats per ells.

En el cas de l'alcohol és clar que modifica les tres àrees i que, com individu, pot dificultar el seu creixement i desenvolupament personal. Però, a més, com a individu dins d'un grup social, si aquestes àrees es veuen deteriorades tenen una major projecció: **es veu l'alcoholisme com a malaltia individual**, materialitzant els tòpics («viciós», «borratxo», «té mal beure...»), connotant negativament comportaments que se situen a nivell individual quan, majoritàriament, s'han iniciat en grup, dins d'una interacció social.

Una investigació realitzada per PAEZ i col. al País Basc sobre la representació social que tenen els joves de l'alcohol³, aporta que aquest sector de població associa el consum solitari d'alcohol a l'alcoholisme i la malaltia, així com un patró adult de comportament. Podríem afegir que el que no es plantegen és com, on i amb qui es va iniciar la ingesta abans d'arribar a l'alcoholisme. És a dir, no tenen una visió de procés i, per tant, no se senten en situació de risc.

Podríem dir que si l'individu no manifesta deteriorament (està conservat), llavors es pensa que gaudeix dels valors positius de la ingesta (la majoria associats a les relacions de caire social), però si en manifesta, pot patir l'aïllament dels grups de referència, com a individu que no ha sabut mantenir el control, mantenir-se dins les «normes socials establertes». Forta incongruència si pensam que per a alguns grups d'edat «aguantar» una ingesta important d'alcohol és un «valor», una forma de prestigi i potser a través d'aquests augments d'ingesta s'arribi més ràpidament a situacions de dificultat i/o problemàtiques que després són rebutjades pel mateixos grups que les mantenen.

PER QUÈ BEVEM?

Hem de parlar de les expectatives envers els efectes de l'alcohol, que s'han definit com a les creences sobre els efectes que el subjecte espera de la substància. Per tant, l'experiència de consum i l'ús social serà diferent segons les creences i les narracions públiques que sobre aquest tinguem els individus. I les creences sobre l'alcohol tenen una estructuració, van associades, a conductes i grups socials diferents, així com es reproduïxen públicament en situacions de grup com a justificacions del quan, com i per què es consumeix alcohol.

Cardenas i Moreno-Jiménez (1990) adaptant l'AEQ (qüestionari amb ítems relacionats amb els efectes esperats) al nostre medi sociocultural, realitzaren tres agrupacions d'ítems:

1. Agent de transformació individual positiva a nivell:

Cognitiu	Emocional
Conductual	Orgànic

2. Agent de transformació individual negativa:
Deteriorament cognitiu Irresponsabilitat
Deteriorament motor Agressió
Pèrdua de control
3. Agent de la interacció social, mediatitzat per variables de tipus individuals i socials.

Les expectatives més positives tenen una gran representació i aglutinen totes les àrees (cognitiva, conductual, emocional, orgànica i d'interacció social). Però també hem de tenir en compte, dins el que és la interacció social, que existeix una tendència a creure que els altres pensen, senten i actuen com nosaltres ho feim. Per tant, hem de parlar de **representacions socials**, associades a diferents grups/sectors de població, amb models/patrons de consum diferents. Per exemple, els subjectes alcohòlics i els bevedors excessius esperen: més canvis positius globals, major assertivitat social i una intensificació del plaer físic i social com efecte de l'alcohol, en comparació amb els subjectes amb un menor consum.

Què són les representacions socials?⁴

- a) Forma de coneixement socialment elaborat i compartit, amb una orientació pràctica, cap a la construcció d'una realitat comuna dins un conjunt social.
- b) Orienten i organitzen les conductes i comunicacions socials. Intervenien en processos tan variats com la difusió i assimilació de coneixements, el desenvolupament individual i col·lectiu, la definició de les identitats personals i socials, l'expressió dels grups i les transformacions socials.
- c) Són fenòmens cognitius que lliguen la pertinença social dels individus amb les implicacions afectives i normatives, amb la interiorització de les experiències dels models de conducta i de pensament, socialment inculcat o transmès per la comunicació social.
- d) Abordades com a producte i procés d'una activitat d'apropiació de la realitat exterior al pensament i d'elaboració psicològica i social d'aquesta realitat.

A més, són mòbils, circulants i canviant en el temps.

Per tant, aquests processos ens impliquen a tots, actuant per defecte o com efecte, és a dir, intervenim en tots els casos: confirmam amb les nostres conductes o amb la no resistència als patrons establerts (acceptant).

Si no, com explicar des de la consciència que molts professionals i responsables polítics tenen dels danys que l'alcohol, com a droga d'incidència biopsico-social, provoca en el si de la societat?:

- Que als estudis universitaris dels futurs professionals del món socioeducatiu i sanitari no s'habiliti per a la intervenció (tant preventiva com assistencial)?
- Que professionals de primera línia (sanitaris i socials) no llegeixin, encara ara, determinades patologies i dificultats psico-socials com associades al seu consum?

- Que després de les campanyes informatives realitzades trobem tant dins la població general com dins del medi professional una presència tan gran de tòpics i prejudicis (creences i imatges distorsionades, sense un fonament objectiu)?
- Que els mitjans de comunicació social donin unes informacions tan alarmistes (per exemple: consum dels joves) per després publicitar estils de vida relacionats amb el consum?

ELS JOVES

Aprofitaré per fer referència a un sector específic de població, els joves, perquè els seus patrons i models ens faran plantejar noves estratègies d'intervenció (tant preventiva com assistencial). Utilitzaré dades de D. Paez (1994)³, D. Comas (1995)⁵, i el darrer Informe de la Junta d'Andalusia (1995)⁶.

D. Comas ens aporta que l'evolució del consum d'alcohol entre els joves espanyols als darrers 30 anys s'ha produït a través de tres etapes ben diferenciades:

1. *Fins als inicis dels anys 80*: Caracteritzada per una expansió del consum però seguint les **pautes tradicionals**. Els joves beuen seguint el model dels adults, però es va incrementant linealment el consum, la despesa, la tolerància, les possibilitats (llocs i ocasions) i el tipus de begudes (de fermentats a combinats de destil·lats). No hi ha canvi de pautes culturals. Es va reduir el nombre d'abstemis des d'un 40-50% a meitat dels 60 a un 20% en 1984 i es va passar d'una situació on sols bevien els homes a una altra on bevien els dos sexes, malgrat que els homes bevien més.

2. 1984-1992: *Canvi de pautes*. Els joves adopten el patró de cap de setmana; la valoració de l'alcohol com un producte que permet arribar a «un punt» i la massificació d'aquestes pautes. Es redueix el nombre d'abstemis fins arribar a un 6-8% a finals dels 80. No s'abandonen del tot les pautes tradicionals de consum i es produeix una «acumulació d'estils de beure» especialment entre els gran bevedors.

Les noves pautes no són realment una creació, sinó l'adaptació, massificació dels models nòrdics, difosos pels mitjans de comunicació social i que se superposen a una sèrie de pautes culturals prèvies i minoritàries.

3. Per ara, *darrera etapa*: Un sector dels joves reacciona contra el fenomen, es tornen abstemis, adopten actituds personals contra l'alcohol però sense articular-les ni socialment ni política, perquè es mou en una **cultura de refús però no d'alternatives**. Malgrat l'aparició d'aquest col·lectiu, el consum global d'alcohol es manté estable, tal vegada perquè apareix un 18% de joves que podem considerar «grans bevedors» i que compensen la disminució que aporta l'increment de l'abstèmia. El nombre de grans bevedors d'aquesta època suposa triplicar les xifres de referència de la primera etapa (entre 4-7%) i duplicar els de la segona (8-10%) situant-nos en un **model dual de societat** on conviuen un grup ampli d'abstemis totals i un grup amb forta problemàtica en relació a l'alcohol.

És a dir, trobam, pel que fa a la relació entre edat i consum (D. Paez):

- Reducció de l'edat d'inici (14-16 anys)
- Major conducta d'abstinència (15-17 anys)
- Integració del consum (a partir dels 16 anys)

I quant a la modalitat de consum:

- Recerca dels efectes psicoactius de l'alcohol (es beu més i de més graduació)
- Augment del consum de begudes alcohòliques en dies festius i caps de setmana (augment de la freqüència i nombre de gateres). Apareix el model de bevedors de cap de setmana exclusivament.
- Canvi de begudes: Menys vi i més cervesa (fermentades), més combinats i «xupitos» en els més joves (destil·lades).
- Consum produït fonamentalment en el context de les relacions socials del grup d'iguals i fora de casa (carrer, bars, pubs...). La norma a l'àmbit familiar és el no consum de begudes alcohòliques.

Així, malgrat que augmenti l'abstèmia dins la població més jove (36'4%), el nombre de bevedors habituals és elevat (50%). Però atenció, el fenomen de l'ús massiu d'alcohol no és essencialment un tema d'adolescents, sinó que són els joves majors d'edat els que disparen les taxes de consum. Malgrat tot, tal i com ens fa veure D. Comas, «... ha estat la imatge dels adolescents bevent al carrer la que ha produït un cert canvi d'actitud dins la societat espanyola en relació a l'alcohol». Reacció per alarma i por, ja que continua aportant que «... no ha estat objectivament la quantitat d'alcohol begut, sinó les formes, les pautes i hàbits de consum el que han disparat l'alarma». Basta repassar la premsa escrita del darrer any per veure com s'ha tractat el tema, facilitant aquest alarmisme entre la població adulta.

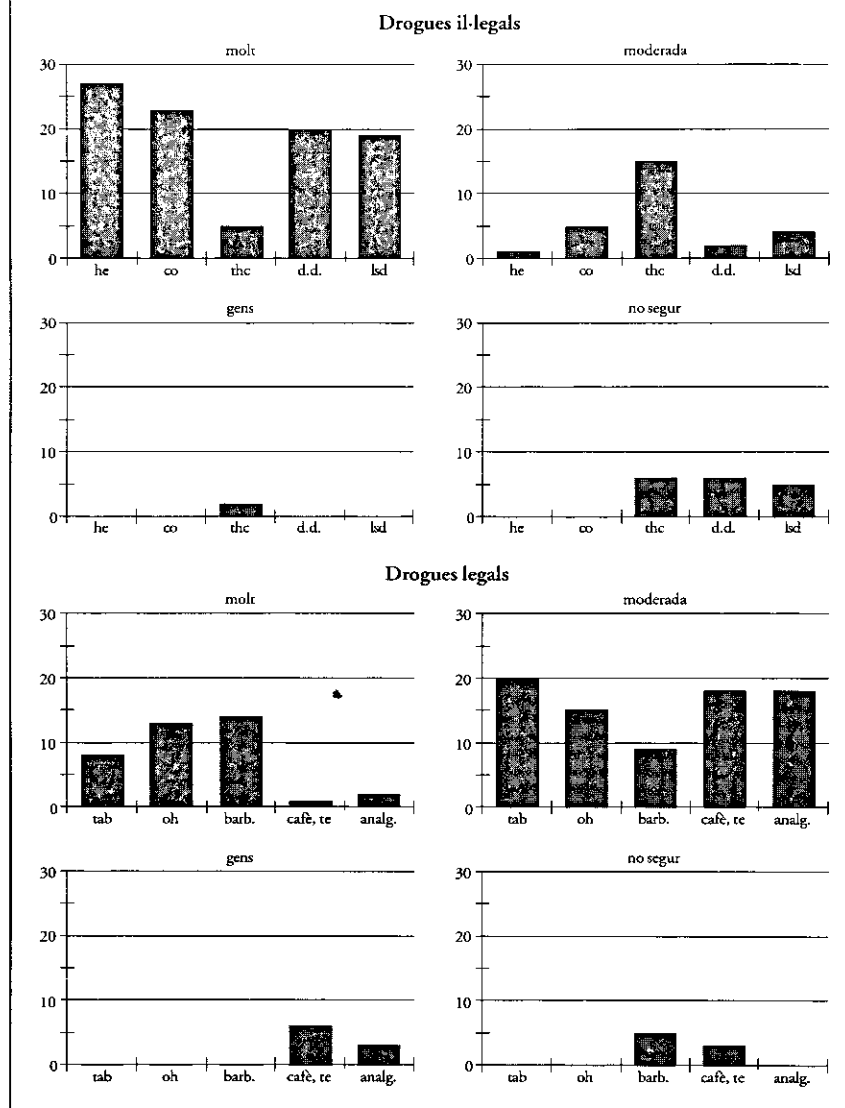
Si bé el nombre de bevedors, entre els adolescents, s'ha vist reduït de forma important (en un 47%), la quantitat d'alcohol ingerit pels que segueixen bevent s'ha incrementat en una proporció molt superior (un 118'4%), és a dir, l'any 1993 es va beure un 48'5% més d'alcohol que el 1988. S'ha restringit el fenomen en termes sociològics, però s'ha agreujat en termes de salut pública.

Les dades de l'informe de la Junta d'Andalusia, elaborat amb una mostra de població general (majors de 12 anys), aporten en aquest sentit que, a la seva comunitat, es troben un 53'4% d'abstinents, un 36'2% de bevedors lleugers o moderats i un 9'5% de bevedors alts, excessius i de gran risc (75 ml alcohol/dia). Que els que menys beuen són els de 12-13 anys (96'5%) i els que més els de 21-24 anys (17'3%), seguits dels de 25-34 i 35-44 anys (13'4% i 13'6%). Els grans bevedors són majoritàriament homes (16'4% front 3'2% de dones) i la mitjana d'ingesta d'alcohol és també superior a la femenina (36'50 ml front 12'3 ml).

Els escenaris varien: dues tercers parts dels joves i adolescents beuen als locals públics; els de 14-15 anys a la discoteca, bars i festes, i són els de 16-24 anys els que, a més, beuen al cotxe.

No podem analitzar les dades de forma parcial o compartimentada, s'han de contextualitzar i relacionar, ja que les opinions i actituds que la societat elabora en un determinat moment respecte a les drogues (discurs social) condicionaran de forma importantíssima les respostes socials. Pensem en els discursos tan diferents que manté la societat espanyola en relació a dues drogues com l'alcohol i l'heroïna, que van des de la tolerància al refús social total, sense que el discurs dominant tingui un suport en la realitat del fenomen.

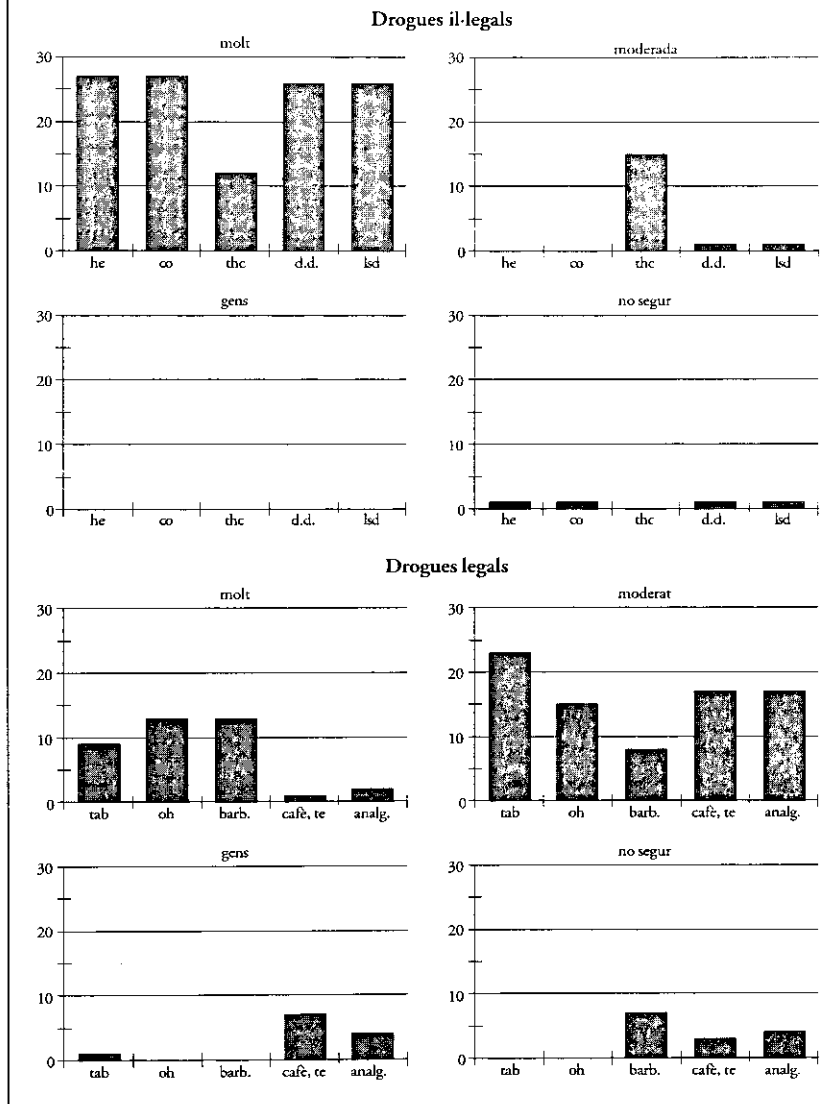
Gràfic 1. Professors

Agafem com exemple dos grups de professionals (professorat de mitges i educadors socials)⁷ que donaren resposta a un petit qüestionari on havien d'establir la perillositat de diverses substàncies tòxiques, legals i il·legals (veure gràfics 1 i 2).

Es pot veure fàcilment com la sensació de «perill» provocada pels dos blocs (legals-il·legals) és ben diferent. Malgrat siguin dos col·lectius professionals que treballen amb adolescents i joves (alguns d'ells en dificultat social) i contemplin el consum de drogues legals com a un factor a tenir en compte, la tolerància social

Gràfic 2. Educadors socials

existent front aquestes substàncies es reflecteix en les seves respostes. Es manté gran part del discurs social existent i la tolerància social front l'alcohol, per a sobre dels greus efectes que pot provocar als propis consumidors, l'entorn familiar i social, tot i que les dades objectives ens aporten que el seu consum provoca al voltant del 40% dels accidents mortals de trànsit, entre el 20 i 30% dels accidents laborals i que l'alcoholisme és el principal factor de maltractaments a la llar.

També hi trobem una diferència notòria pel que fa a diferenciar el consum d'heroïna i alcohol (gràfic 3). Ambdós col·lectius professionals manegen una

informació semblant referent a l'alcohol, amb posicionaments clars (no apareix «gens» ni «no segur») considerant-lo des de moderadament perillós a molt perillós. Pel que fa a l'heroïna, també tenen una imatge semblant, ben definida, però considerant-la «molt perillosa» (sols un nombre no gaire representatiu de professors la consideren «moderadament perillosa» i un altre d'educadors «no n'estic segur»). Si se'ls demana quina de les dues substàncies mereix una actuació incisiva i directa, contesten que l'heroïna. Referent a l'alcohol, sols es posicionen d'una forma semblant quan parlen d'adolescents-cap de setmana-combinació amb d'altres substàncies, trobant més resistència dins l'abordatge dels seus propis consums, viscuts com a més «normalitzats» (patró de consum adult). És a dir, malgrat dins entorns professionals (en aquest cas educatius) es contempli l'alcohol com a droga que pot causar greus danys, se segueixen remetent a qui, com, on i quan consumeix per tal d'establir la seva perillositat. No passa així amb l'heroïna que sempre es vista com una droga altament perillosa, sigui quin sigui el seu consumidor.

Moscovici ens aporta que les representacions socials tenen previstes automàticament les possibles desviacions:

1. **Impermeabilitat a la informació:** Tendència a resistir-se als fets i coneixements que no s'adaptin a les seves teories implícites. Les exclouen i els hi donen poca importància. Cada creença o teoria conserva les informacions que la confirmen i es desfà d'aquelles que la invaliden.

Per exemple, creure en els efectes «medicinals» de l'alcohol, per als constipats o per espessar-se el fred. En aquestes situacions, la informació que l'alcohol és una substància tòxica no es considerada; en tot cas, ho serà fora d'aquest context i en relació a d'altres persones; la realitat subjectiva de qui ho creu és que «cura» el constipat i fa passar el fred («a més ho sap tothom»).

2. **Confirmació conductual:** Manipulam les situacions de forma que estimulam els comportaments que s'apropen a les nostres creences sobre els altres.

Ho pot il·lustrar una situació bastant habitual als serveis socio-sanitaris, de primera línia, on una usuària demana algun tipus de prestació (econòmica o d'altra tipus) i relata que la seva parella no té dificultats amb el consum, que és una bona persona, malgrat de vegades tengui «mal beure» i cridi un poc... però és perquè està nerviós per la feina, pels fills... en realitat, «podríem dir que no beu».

3. **Personalisme:** Es prefereixen les causes personals, no tractam la informació de forma neutra, construïm un cas.

El conegut recurs de dir que no és cert que unes copetes cada dia facin mal, «el meu padrí bevia just aixecar-se una copa i després, durant el dia, al bar, amb els amics, en bevia dues i tres més i va superar els 90 anys!!»

També si l'involucrat en un accident de cotxe per causa d'embriaguesa el coneixem (depèn de la proximitat i l'edat) hi ha més tendència a excusar-lo que si és una persona desconeguda.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL (MCS)

Per què fem aquesta referència? Perquè així com les normatives (les Lleis) van per darrera dels fenòmens socials, la publicitat va, si no per davant, almenys al mateix ritme, mostrant-nos dia a dia el que després ens esforçam a investigar

per poder explicar els fenòmens. D'altra banda, estarem d'acord en què els MCS ajuden a crear opinió, reforcen actituds, promouen estils de vida... i en el cas de l'alcohol són un referent del que habitualment ens trobam a les nostres conductes.

Tot el que fins ara hem comentat, els MCS ho coneixen i ho manegen molt bé. Tractant l'alcohol i les altres drogues influencien no sols les actituds dels receptors, sinó la forma de percepció de la realitat, en la forma en què interpreten la informació rebuda, en la forma d'elaborar la percepció del món... Són un agent més del procés de socialització:

- Tramesa de normes (com a actuacions establertes) i valors
- Reforcen pautes de comportament
- Diferents significats a partir dels quals s'elaboren les Representacions Socials.

Tot i que les begudes alcohòliques no reporten beneficis objectius al consumidor, i que, a més, tenen poques qualitats intrínseques i diferenciadores (no hi ha una beguda que «renti més blanc» o que «elimini taques millor que una altra»). Els missatges recorren a elements, tant racionals com emotius, aliens a la beguda en qüestió, en un intent de conferir un caràcter positiu que permeti estructurar un argument que desperti i justifiqui la necessitat de consum.

PRESTON (1975) ho va definir com la publicitat de les **representacions psicossocials**: «Aquella publicitat on s'atribueix al producte característiques que en realitat sols existeixen dins l'entorn social del consumidor, en la seva pròpia personalitat o el seu estat anímic i/o mental»

Si ens situam en la **publicitat impresa**, les begudes són associades a un ample conjunt estructural de valors i elements clarament positius, entre d'altres⁸:

Joventut	Alegria	Sociabilitat	Harmonia conjugal
Virilitat	Plaer	Sexe	Diversió
Natura	Elegància	Distinció	Prestigi
Èxit	Gust artístic		

Reforça una imatge positiva de l'alcohol que, alhora, afavoreix:

- a) Una actitud positiva vers l'alcohol
- b) Un increment en la valoració de la probabilitat del consum d'alcohol

Aquesta actitud i valoració positiva, si bé no són sinònims de consum, sí suposen una resposta favorable que, alhora, augmenta la probabilitat que es doni una resposta conductual d'ingesta d'alcohol.

Revisats 10 suplementos setmanals de premsa⁹ (dels mesos d'octubre, novembre i la primera setmana de desembre de 1995), i en una primera anàlisi, no exhaustiva i sí aproximativa:

- Els mesos d'octubre i novembre es mantenen el mateix nombre d'anuncis, amb campanyes continuades (6-7 pàgines de mitjana).
- Quan s'apropen les dates de Nadal s'incrementen el nombre de pàgines de publicitat, i, específicament, de publicitat d'alcohol. Proporcionalment s'incrementa: de 4'91% a 7'53% sobre el total de pàgines. Malgrat

tor, hem de dir que es manté estable setmana rera setmana, la qual cosa ens pot fer pensar en:

- Pautes i models culturals: Nadal, festes de «celebració» associades a l'alcohol.
 - Negoci «segur»: requereix i permet una bona inversió.
- Pel que fa a les begudes fermentades (vins bàsicament), donen una imatge de:
consum adult	intimitat	ambient relaxant
cultura	ambient distingit	celebració íntima
qualitat	seriositat	sibaritisme: «educació i formes»
- Les begudes destil·lades (majoritàriament whisky), operen amb els següents valors:
- **La diferència i l'estil propi:** ser diferent a la massa, a la majoria, quan en realitat són campanyes per al gran públic.
 - **Superació de dificultats personals:** excés de pes, timidesa, aproximació a l'altre sexe...
 - **Forma de suportar el ritme diari:** una vida que no agrada, l'estrés del treball...
 - **Saber beure, control:** imatges de consum no agressiu, ubicats dins la natura, amb animals simbolitzant «tipus de persones».
 - **Estils de vida saludables:** natura, esport, relacions positives.
 - **Exotisme, aventura, viatges:** en relació a valors juvenils i a la «fuita» de la realitat quotidiana.
 - **Facilitador de relacions sexuals i personals.**
 - **Ser actual, dinàmic:** «estar en ona», estar «in».
 - **Escenaris de nit, diversió, alegria.**
 - **Relax:** contraposició al ritme de vida estressant.
 - **No perill:** relacionat amb flors, aigua, refrescant, medicament...

Els publicistes saben bé que els models i patrons de consum han variat i continuen fent-ho. En general, tots tenen dos objectius clars:

- a) Mantenir el consum de la població que objectivament compra, introduint «nous» «productes» i escenaris per al consum.
- b) Proposar models atractius a la població més jove perquè es pugui projectar i així augmentar el nombre de clients.

Són imatges i missatges amb la suficient potència per fer néixer necessitats i mantenir consums.

Amb l'alcohol vivim, doncs, una situació complexa, perquè el que sabem ve mediatitzat pel «saber col·lectiu», pels valors, creences i actituds del col·lectiu al que es pertany; el que sentim es relaciona directament amb la nostra escala de valors i creences; i el que feim és al final la conducta esperada a nivell social. Així a nivell racional es minimitzen els efectes per mor de recolzar la tolerància social existent, sempre que la ingesta no ens resulti «problemàtica», mentre no sigui agressiva, desagradable, sense oblidar l'edat, el sexe i l'escenari utilitzat.

Si com diu en Bayés¹⁰, referint-se a la prevenció de sida i infecto-contagioses, hi ha d'haver «consciència de perill», saber detectar una situació de perill, per tal de tenir la possibilitat d'actuar en conseqüència, pel que fa a l'alcohol, la consciència de perill resta difusa, i sols es veu quan es parla d'alcoholisme.

BIBLIOGRAFIA:

1. «La integració dels serveis personals municipals». Rueda, J.M.; article Revista ENGINY núm. 5, 1992
2. «Alcohol y Juventud». Cuadernos de información núm. 2. Coordinadora ONG,s. 1995
3. «Los jóvenes y el consumo de alcohol». Paez, D. i altres. Ed. Fundamentos, 1992
4. «Psicología Social». Moscovici, Toms I i II. Paidós
5. «Los jóvenes y el uso de drogas en la España de los años 90». D. Comas, Ministeri d'Afers Socials. 1994
6. «Los Andaluces ante las drogas IV», Investigació i estudis. Junta d'Andalusia, 1995
7. Dades dels qüestionaris dels cursos de formació de l'Equip de Prevenció del SMD.
8. «Los medios de comunicación de masas y el consumo de alcohol en edades tempranas». Cárdenas, C. A: «Alcohol y juventud», Madrid, 1991.
9. «El País Semanal». Revista dominical del diari «El País»
10. «SIDA y Psicología». Bayés, R. Martínez Roca ed., 1995

CARACTERÍSTIQUES DE LA XARXA D'ATENCIÓ A LES DROGODEPENDÈNCIES DE MALLORCA. ALGUNES REFLEXIONS

Fernanda Caro

Diplomada en Treball Social.

Responsable de l'Equip d'Atenció a les Drogodependències del Consell Insular de Mallorca

La presència del Consell Insular de Mallorca (CIM) a la xarxa de tractament de les drogodependències

La presència del Servei d'Acció Social (SASS) del CIM en la xarxa d'atenció i tractament específic de les drogodependències de Mallorca és relativament recent.

Al començament de 1994 el Consell Insular de Mallorca signà un conveni amb la Conselleria de Sanitat de la CAIB, a la qual en aquells moments estava adscrita la Direcció General d'Acció Social, que delegava en aquest Servei d'Acció Social la gestió de l'atenció a l'alcoholisme i altres toxicomanies a la Part Forana de Mallorca. Aquest conveni, juntament amb l'aportació d'una determinada partida econòmica per part del Govern de la CAIB, va possibilitar la contractació —mitjançant contractació externa de serveis— de l'Equip d'Atenció a les Drogodependències que, ubicat en els tres Centres Comarcals del SASS, ofereix des de llavors i fins al moment actual atenció ambulatoria per al tractament individual, familiar i grupal de les drogodependències.

Per altra part i des de l'any 1993, el SASS ha estat present, amb un nivell d'implicació diferenciat de l'abans esmentat, en altres àmbits d'actuació de la xarxa d'atenció a les toxicomanies de la nostra illa: ens estam referint a la seva participació en el *conveni interinstitucional per al manteniment del circuit d'atenció a persones marginades i premarginades* que en aquells moments va crear —i en alguns casos reformular— una sèrie de dispositius per a l'atenció de persones en situació de dificultat social extrema vinculades generalment a la dependència a l'alcohol i altres drogues. Així, aquest conveni interinstitucional venia a cobrir algunes de les moltes mancances de la xarxa d'atenció a les toxicomanies finançant parcialment diversos serveis: un centre d'acollida per a toxicòmans en situació de marginació social —Sa Placeta—, un altre servei d'acolliment per a toxicòmans amb funcions de família substituïda —Puig dels Bous—, un conjunt de serveis d'atenció i acollida dirigits a població marginal molt cronificada, especialment alcohòlics, —Hospital de Nit—, una Comunitat Terapèutica per

a alcohòlics —Son Ribes—, i un centre per a l'acolliment de marginals crònics en fase terminal —Can Palerm—.

És a partir de l'any 1995 que les Administracions participants en l'esmentat conveni interinstitucional (Govern Balear, Consell Insular de Mallorca i Ajuntament de Palma) es varen posar a treballar per a la reorganització de l'anomenada xarxa, amb l'objectiu d'aconseguir que les prestacions ofertades s'apropassin de cada vegada més a les necessitats d'aquests col·lectius amb la condició prèvia, però, d'haver d'adaptar aquestes necessitats als escassos recursos econòmics que les Administracions hi aportaven i no, tal com sembla que seria lògic, al revés.

Acords més o manco formals (formalitat referida a la concreció o no d'aquests acords en un document escrit i signat pels respectius responsables), han anat delegant en el Servei d'Acció Social i Sanitat del CIM la responsabilitat del seguiment tècnic dels centres i serveis conveniats que conformen la xarxa, donant-li, per tant, un paper significatiu en la seva configuració i manteniment que, per altra part, ha estat escassament clarificada a nivell competencial i presupostari.

A partir del segon semestre del 1996 i ja per posar-se en marxa definitivament a l'inici de l'any 1997, la xarxa d'atenció a persones marginades es diversifica en dos circuits diferenciats:

- 1) el que fa referència als centres i serveis d'atenció a persones en situació d'exclusió social,
- 2) i el que dirigeix la seva atenció a drogodependents (alcoholisme i altres toxicomanies)

La primera xarxa, referida a exclusió social, la conformen els següents serveis:

- Servei d'Acolliment i Promoció Social: alberg Can Pere Antoni. Servei del que és titular l'Ajuntament de Palma i està gestionat mitjançant contractació externa de serveis.
- Servei d'Acollida per a Dones i Famílies (SADIF). Gestionat per Càritas Diocesana i conveniat entre aquesta institució i l'Ajuntament de Palma.
- Menjador de Transeünts, amb gestió directa de la Direcció General d'Acció Social de la Conselleria de Presidència del Govern Balear.
- Servei d'Acollida per a persones marginades: Hospital de Nit. Gestionat mitjançant conveni entre l'Associació Marginats la Sapiència i el Servei d'Acció Social del Consell Insular de Mallorca.
- Servei d'Acollida per a persones velles: Can Palerm, igualment gestionat mitjançant conveni entre l'Associació Marginats la Sapiència i el Consell Insular de Mallorca.

Configuració actual de la xarxa pública d'atenció a les Drogodependències a Mallorca

La configuració actual de la xarxa pública de centres i serveis per a l'atenció a les drogodependències a Mallorca ha quedat definida de la següent manera:

Un primer nivell d'atenció format per aquells serveis que des d'una concepció de xarxa (dispositius complementaris i coordinats entre si), fan la funció

de porta d'entrada al circuit d'atenció específica: es tracta de serveis de caràcter ambulatori, òbviament professionalitzats i interdisciplinars, i territorialitzats. Amb aquestes característiques inicials semblants i d'altres com: realitzar tractament individual, familiar i grupal, abordar la dependència a substàncies des de diferents programes com són els lliures de drogues, els programes de manteniment amb antagonistes, agonistes, interditors i altres, i ser tots ells centres prescriptors de metadona. Comptam a Mallorca amb tres serveis que, a pesar de les característiques comunes abans esmentades, presenten diferències significatives quant a composició dels equips i dotacions, consolidació de les prestacions i, sobretot, dependències institucionals. Aquests tres serveis son:

- **Centre d'Atenció a les Drogodependències**, depenent de la Conselleria de Sanitat del Govern Balear i amb gestió directa d'aquesta Conselleria. Aquest servei ofereix atenció ambulatoria de les drogodependències no alcohòliques, està ubicat a Palma i encara que pel fet de ser un servei depenent de l'Administració Autònoma, sembla que el seu àmbit d'actuació ha de ser tota la CA o almanco (per la seva ubicació) l'illa de Mallorca. Atén prioritàriament els residents al municipi de Palma.
- **L'Equip d'Atenció a les Drogodependències del Consell Insular de Mallorca**. Combina la gestió directa del SASS (coordinació i suport tècnic), ampliada amb un equip de professionals contractats mitjançant contractació externa de serveis. Conformen tres petits equips ubicats als Centres Comarcals de Palma, Inca i Manacor. El seu àmbit d'actuació és l'illa de Mallorca. Ofereix atenció ambulatoria per al tractament de l'alcoholisme i altres toxicomanies.
- **La Unitat d'Atenció i Tractament del Servei Municipal de Drogodependències. Ajuntament de Palma**. Es tracta d'un servei de titularitat municipal i gestió directa. Atén problemàtica de toxicomanies i alcoholisme, i el seu àmbit territorial d'actuació és la ciutat de Palma.

Un segon nivell de serveis específics complementaris al primer nivell format pels equipaments que descrivim a continuació i que es distingeixen segons cap on es dirigeixen per abordar la problemàtica de l'alcoholisme o d'altres toxicomanies:

Dirigit als alcohòlics temin:

- **Unitat d'Acollida i tractament d'alcohòlics: Hospital de Nit**. Es gestiona des de la l'Associació Marginats la Sapiència i mitjançant conveni amb el Consell Insular de Mallorca. Ofereix acolliment temporal residencial mixt per a la desintoxicació i motivació d'alcohòlics que inicien un tractament de l'alcoholisme.
- **Comunitat Terapèutica per a alcohòlics: Son Ribes**. Conveniat amb el CIM i gestionat per l'Associació Marginats la Sapiència. Ofereix un servei de Comunitat Terapèutica mixta per a la deshabitació d'alcohòlics que ja han realitzat una primera fase de desintoxicació.

Dirigit a l'abordatge d'altres toxicomanies no alcohòliques, els serveis que ofereix la xarxa són els següents:

- Els centres dispensadors i administradors de metadona. Actualment els dispositius per a la dispensació de metadona compten amb un servei centralitzat a Palma, del que és titular la Conselleria de Sanitat, i que acull la demanda dels tres centres ambulatoris que hem anomenat com de primer nivell. En aquests moments, s'està duent un procés de descentralització a la part forana de Mallorca a través dels centres de salut de l'Insalud. S'han posat en marxa els centres d'Artà, Sa Pobra, Calvià i Inca.
- La Unitat de desintoxicació de toxicòmans de Son Dureta. Depenent de l'Insalud i ubicat a l'Hospital de Son Dureta, realitza, de manera coordinada amb els altres serveis d'atenció a toxicòmans, desintoxicacions hospitalàries. Compta amb 4 llits dedicats específicament a aquesta finalitat.
- El Centre d'Acollida temporal per a toxicòmans: Puig des Bous. És un servei gestionat per la Fundació Home Lliure i conveniat amb el Consell Insular de Mallorca. Complementa el procés de tractament iniciat a qualsevol dels tres centres d'atenció ambulatoria abans esmentats, donant suport terapèutic i residencial al procés de rehabilitació. Compleix funcions de Comunitat Terapèutica encara que ni per concepció ni per dotacions se li pugui donar aquesta denominació.

Tots els serveis descrits fins al moment estan configurats per dirigir la seva atenció a toxicòmans de «mig i alt llindar», és a dir, persones i famílies que, per les seves característiques sociodemogràfiques, la seva història toxicològica, el seu estat de salut físic i psíquic, en definitiva pel diagnòstic bio-psico-social al que responen, s'adapta a criteris pronòstics favorables quant a la situació inicial (el moment de la demanda) des dels anomenats programes d'objectius intermitjans o d'alta exigència.

Complementàriament a aquesta tipologia de programes, de cada vegada es considera més necessari el disseny i la implementació de programes de baixa exigència dirigits a drogodependents amb diagnòstic de baix llindar i que volen aconseguir, sobretot, la disminució dels riscos associats al consum de drogues i la millora de la qualitat de vida de les persones afectades per dependència a tòxics. Aquests programes de disminució dels riscos varen aparèixer arran de la incidència de la SIDA i altres malalties com l'hepatitis. És per aquesta raó que, inicialment, estaven dirigits a toxicòmans addictes a drogues per via intravenosa (generalment heroïnòmans i politoxicòmans); actualment, però, s'està veient la necessitat de posar en marxa programes de baixa exigència dirigits a persones alcohòliques molt cronificades en la seva dependència i que viuen situacions d'exclusió social.

A la xarxa pública d'atenció a drogodependències de Mallorca, comptam actualment amb un programa dirigit a drogodependents i un altre (molt incipient encara) dirigit a alcohòlics que responen a aquestes característiques:

- Servei d'Acollida a Toxicòmans: Sa Placeta. Es tracta d'un servei gestionat per Creu Roja a partir d'un conveni amb el Consell Insular de Mallorca. Inclou tres serveis diferenciats, dirigits tots ells a toxicòmans d'ambdós sexes, en situació d'exclusió social i molt cronificats en la seva drogodependència:

- *Servei de tractament de pal·liatius*— programa de disminució del risc, servei ambulatori de tractament de les drogodependències de baixa exigència, prescriptor i dispensador de metadona.
- *Servei de contacte i acollida*, servei d'acollida no residencial. Ofereix serveis diaris per a la cobertura de necessitats bàsiques: higiene personal, bugaderia, menjar, descans, atenció socio sanitària (informació i orientació, cures, diagnòstic...), intercanvi de xeringues i dispensació de preservatius.
- *Servei d'allotjament temporal*, servei d'allotjament residencial mixt, per a toxicòmans en situació d'exclusió.

— **Programa d'acollida i tractament d'alcohòlics:** Hospital de Nit. Es tracta d'un programa de baixa exigència dirigit a alcohòlics en situació de marginació, sense suport social ni familiar. Està gestionat per l'Associació la Sapiència.

Alguns comentaris sobre les característiques de la xarxa

El mapa que hem dibuixat fins ara podria donar una visió optimista i esperançadora respecte a la situació actual i al pronòstic de la xarxa d'atenció a les drogodependències a Mallorca, si no fos per una sèrie d'aspectes que ens atrevim a enunciar a continuació.

La idea de xarxa aquí descrita respon més a la voluntat i a l'esforç realitzat pel conjunt de tècnics, professionals i altres treballadors del sector, que a una voluntat institucional ferma i expressa d'anar avançant en la consolidació d'un circuit que doni resposta a les necessitats de la nostra illa en matèria de drogodependències.

Cal dir que aquesta voluntat i esforç dels professionals per anar avançant en la configuració d'una xarxa i un model d'atenció, es basa en el convenciment que som, precisament, els responsables tècnics els que hem de caminar un parell de passes per davant dels responsables institucionals: fent patent les necessitats i aportant propostes que apuntin vies de solució.

Però potser ja és el moment, transcorreguts dos anys i mig des de l'aprovació en el Parlament del Pla Autonòmic de Drogues i del compromís de la Conselleria de Sanitat, de desenvolupar aquell anomenat «document marc» en un Pla Estratègic que organitzàs el sector i donàs resposta a les necessitats —dos anys i mig sense que s'hagin donat passes ni s'hagin establert compromisos reals al respecte. És hora, potser, d'acceptar que la nostra voluntarista actitud respon a un desig al·lucinat, a una quimera. Ara ja, la distància entre les voluntats tècniques i les institucionals sembla que superen les dues passes recomanables.

I si és quimèric el nostre desig, ¿no ha de ser-ho una «xarxa» com l'anteriorment descrita, subjecta gairebé tota ella, fins i tot alguns equipaments de clara titularitat institucional, a l'eventualitat dels convenis i al precari finançament econòmic?

Així, una vegada més hem de descriure la xarxa d'atenció a les drogodependències a Mallorca com:

- Un conjunt de recursos i dispositius coordinats únicament per la voluntat tècnica i no per la seva configuració com a xarxa des de l'àmbit institucional competent.
- Precària quant a les seves dotacions en equipaments i recursos tècnics.
- Escassament consolidada i d'una inestabilitat que fa témer constantment per la seva continuïtat.
- Sense definició clara de les competències dels diferents nivells de l'administració i paralitzada per una permanent i mai resolta polèmica al respecte.
- Amb una gran incidència de la iniciativa privada, de vegades desproporcionada, quant a la presència dels serveis de caràcter públic.
- Amb un insignificant pressupost econòmic que ens situa, també en aquest aspecte, a la cua dels Plans de Drogues de la resta de Comunitats Autònomes de l'Estat.
- Sense previsió de les necessitats futures i ni tant sols de les necessitats que malauradament ja s'han instal·lat com a presents.

Altres necessitats encara per cobrir

El Pla Autonòmic de drogues al que abans fèiem referència no fa una anàlisi, ni tant sols aproximada, de les necessitats que en matèria de drogodependències té la nostra Comunitat Autònoma. Aquest és un dels motius pel qual alguns professionals que, a causa de la nostra pertinença a una o altra institució, varem haver de participar en la seva redacció, varem voler manifestar el nostre desacord respecte a la seva estructura i contingut. Els plans són instruments del nivell estratègics de la planificació que, a partir de l'anàlisi d'una determinada realitat, fa un diagnòstic de les necessitats a cobrir, determina els recursos materials, econòmics i tècnics que hi posaran les diferents instàncies responsables del sector i enuncia els objectius estratègics a assolir en un espai de temps determinat. El nostre Pla Autonòmic de Drogues no fa cap anàlisi de la realitat actual ni del seu pronòstic futur i, per tant, no ens permet conèixer les necessitats que cadascuna de les administracions competents estan disposades a cobrir.

És per això que, al marge de la necessària consolidació i ampliació dels serveis i dispositius anteriorment descrits, ens trobam amb altres situacions de necessitat referides a les drogodependències sobre les que desconeixem la voluntat institucional actual al respecte. En aquests moments resulta del tot imprescindible enunciar, implementar i donar suport a serveis i programes per tal de:

- Donar resposta en el seu conjunt a la problemàtica de la dependència alcohòlica, considerant la necessitat ineludible de crear una unitat hospitalària per a la desintoxicació d'alcohòlics.
- Abordar la problemàtica específica, que de cada vegada presenta una major incidència, dels adolescents consumidors de drogues.
- Atendre de manera integral, coordinada i interinstitucionalment la problemàtica sociojudicial associada a les persones dependents a drogues: programes d'atenció social a drogodependents relacionats amb la justícia, programes alternatius a la privació de llibertat, programes d'atenció a expresos drogodependents.

- Donar un tractament específic a la inserció sociolaboral dels drogodependents mitjançant la creació de programes protegits d'inserció laboral adreçats principalment a toxicòmans i alcohòlics que viuen greus situacions de desarrelament i marginació social.
- Complementar la ja precària xarxa d'atenció ambulatoria amb serveis específics com són: centres de dia, comunitats terapèutiques, pisos d'inserció. Resulta també necessària la posada en marxa d'aquesta tipologia de recursos i altres intermitjans per possibilitar la sortida dels centres d'acollida a persones en situació d'exclusió social.
- Descentralitzar definitivament, amb el suport d'acords interinstitucional que li donin estabilitat, els dispositius de dispensació de metadona, dotant aquests serveis dels recursos tècnics i materials que permetin anar donant resposta a la creixent demanda.
- En el defecte d'un Pla Autonòmic de la SIDA, resulta ineludible que des del Pla Autonòmic de Drogues es consideri la necessitat d'implementar programes d'atenció i prevenció de la SIDA dirigits al que encara és el col·lectiu més afectat per aquesta malaltia: els toxicòmans addictes a drogues per via parenteral.
- Potenciació de la solidaritat social mitjançant programes de promoció de l'associacionisme i la promoció del voluntariat social vers les drogodependències.

Altres nivells d'intervenció que han de ser abordats des d'un Pla Autonòmic de Drogodependències ni tant sols estan enunciats a la nostra comunitat:

- L'anàlisi de la realitat i de les noves necessitats del sector.
- La investigació.
- La formació dels professionals que directa o indirectament treballen en aquesta problemàtica.
- L'homogeneïtzació dels sistemes de registre.

Haurem de confiar que en el *Pla Estratègic de Drogues*, anunciat per la Conselleria de Sanitat per al proper mes de juny del 1997, es recullin totes aquestes demandes i d'altres que segurament no hem estat capaços d'esbrinar, i puguem comptar, a partir de llavors, amb un Pla Autonòmic de Drogues que respongui tant en la seva estructura com en el seu contingut a les necessitats reiteradament denunciades d'aquest sector.

Les tres vegades, amb aquesta, que hem inclòs el bloc de voluntariat, curiosament tots els articles que hem incorporat han estat signats pel nostre company Jorge Torres, que aquesta vegada s'identifica com a purament voluntari de l'APA d'Esporles. Encara que tenim en gran valor i estima els articles sobre el voluntariat dels nostre company, sí que volem fer una crida perquè la gent relacionada amb aquest col·lectiu (que no és poca) pugui aportar el seu granet d'arena a fi i efecte de poder complementar les valuoses aportacions de Jorge Torres.

*Fet l'incís, de l'article en qüestió cal dir que fou presentat com a ponència a les «Primeres Jornades sobre el Voluntariat a les Balears» dels passats dies 28 de febrer i 1 de març. El seu contingut arranca amb una breu **introducció**; passa seguidament a fer **cinc cèntims d'història** del fenomen voluntari; passa després a intentar fer **un parell de definicions** sobre el tema que ens ocupa, la qual cosa li permet, posteriorment, entrar en l'anàlisi de **quatre dades**. Un cop analitzades, passa a l'anàlisi del **caramull de lleis** existents que ordenen al voluntariat, per acabar exposant **un grapat de perspectives** a manera de conclusió.*

NOVES PERSPECTIVES DE LES ENTITATS DE VOLUNTARIAT

Ponència presentada a les
Primeres Jornades sobre el voluntariat a les Balears
28 de febrer i 1 de març de 1997

Jorge C. Torres
Voluntari de l'APA d'Esporles

INTRODUCCIÓ

Abordar les noves perspectives que tenen les Entitats de Voluntariat, pot comportar un cert exercici de futurologia més propi d'un endevinaire o d'un bruïxot, que no d'un voluntari ficat en els quefers diaris de fer funcionar una petita organització, com és el meu cas. A part de la dificultat que comporta dibuixar les perspectives d'un sector tan divers, tan complex, tan nombrós i de vegades tan confús.

Arribats en aquest punt he de ser sincer i dir que tampoc no tenc una idea massa clara de quina pot ser l'evolució futura de les entitats de voluntariat. El que sí puc fer és oferir la meua reflexió, contrastada amb el parer i el saber de professionals i estudiosos del tema; reflexions en veu alta i que tenen més de dubtes, i de propostes per al diàleg, que d'afirmacions contundents i segures de la seva validesa.

Perquè en aquest tema tal vegada sí que sigui apropiat plagiar aquella coneguda estrofa d'Antonio Machado de «caminante no hay camino, *se hacen las perspectivas al caminar...*». I, ja que diuen que el passat porta sempre els senyals premonitors del que serà el futur, començarem per fer cinc cèntims d'història recent del voluntariat al nostre país, per veure si trobam pistes per endevinar per on pot anar el futur de les entitats de voluntariat.

CINC CÈNTIMS D'HISTÒRIA

Tots sabem que el voluntariat no és un fenomen nou, que ha existit sempre, si bé no sempre se l'ha denominat de la mateixa forma.

En aquest sentit, tal vegada, el més nou sigui, precisament, la mateixa denominació de «voluntariat» i l'amplitud que ha adquirit aquest terme darre-rament, fins a identificar-ho, en general, amb les diferents formes concretes de participació social dels ciutadans.

Les entitats de voluntariat en els darrers trenta anys han exercit diferents papers, d'acord amb les circumstàncies històriques, polítiques i econòmiques que s'han donat.

Durant el franquisme, com en tots els règims dictatorials, tan sols les entitats de voluntariat «tolerades» i que estaven dirigides, manipulades i gestionades de manera directa o indirecta des del «règim», podien fer «obres de caritat» tendents a reconduir els elements inadaptats del sistema. Eren els anys de la «*Sección Femenina*» i del «*Frente de Juventudes*», entitats que, a més de fer «obres de caritat», tenien una clara missió d'adoctrinament al voltant del nacional-catolicisme.

Durant la transició i quan el règim comença a donar senyals de decrepitud, comencen a aparèixer associacions de resistència, de lluita per les llibertats, dins un marc de reivindicació política. Són els anys de les associacions unitàries amb finalitats polítiques, anys en els que les associacions de veïnats i el grups cristians d'apostolat seglar (HOAC, JOC, cristians de base) juguen un paper predominant a l'hora de vertebrar el descontent ciutadà.

Amb els primers ajuntaments democràtics, el moviment ciutadà comença el seu declivi. Des dels poders públics es vol substituir un model d'entitats reivindicatives i unitàries per un model més «europeu», més especialitzat. No deixa de ser curiós que a la Constitució es faci menció explícita de les Associacions de Consumidors, quan la seva implantació social no era gens significativa en aquells anys si la comparem amb les esmentades associacions de veïnats.

Aquests anys, també, han estat anys d'expansió de l'administració i d'una certa «florida» —entre cometes— de l'Estat del Benestar. Els anys 80 són anys en els que l'administració arriba pràcticament a monopolitzar l'oferta de serveis socials i culturals, fins i tot —és curiós— a costa de fer la competència a les mateixes associacions que tradicionalment venien prestant aquests serveis.

És a principis dels anys 90 quan aquest model dirigista de despesa pública creixent en serveis socials i culturals, es fa insostenible per la denominada «crisi de l'Estat del Benestar» —també entre cometes—. Aleshores, les administracions comencen a descobrir les bondats i excel·lències del voluntariat i de la participació social.

UN PARELL DE DEFINICIONS

Però, què entenem per entitats de voluntariat? Perquè, malgrat que el voluntariat estigui de moda, crec que encara ara la imatge social que es té d'ell continua fent referència a organitzacions com *Creu Roja* o *Càritas* i darrerament —i sobretot a partir de la campanya del 0,7%— a les ONG's de cooperació amb el Tercer Món, més que a organitzacions com *Amnistia Internacional*, *Greenpeace* o, per exemple, *l'Associació de Pares d'Alumnes d'Esporles*, de la que en form part.

Dic això perquè encara crec que quan parlem de voluntariat, sembla que ens referim —i ho dic amb tots els meus respectes— a la gent de bona voluntat, a les persones que tenen bons sentiments.

Afortunadament la realitat és una mica més complexa, una mica més apassionant.

Dins el sector del voluntariat hi ha de tot i molt. Hi ha des de gent i associacions que l'únic que es plantegen és pal·liar el sofriment del proïsme, sense més consideracions respecte de les causes que originen aquestes situacions, fins a gent i associacions que es plantegen un canvi social, un canvi de les estructures econòmiques, socials i polítiques. Són «l'altruisme indolor» i «el compromís

transformador», que diuen alguns autors, per referir-se al dos tarannàs que avui trobam dins el sector de les entitats de voluntariat.

Entre aquests dos extrems —per altra banda bastant simplistes— hi ha tot un ventall d'associacions que, des de diferents plantejaments: ideològics, organitzatius i estratègics, fan feina voluntàriament i legal emparats sota la denominació d'entitats sense ànim de lucre.

Davant aquesta realitat, el sentit comú em diu que tal vegada tot no val, però també que no és convenient establir jerarquies conceptuals en aquest sector que ens donin com a resultat diferents nivells de qualitat del voluntariat: de primera divisió, de segona... **La complexitat actual de la societat tal vegada estigui demanant, precisament, la presència activa d'un sector d'associacions plural i divers.**

Personalment em sent més a prop del voluntariat que sorgeix d'una consciència de ciutadania responsable, del desig de transcendir el vot i el pagament d'imposts com a úniques formes «democràtiques» de participar en la definició i construcció de la societat que vull.

D'aquest mosaic multicolor d'entitats, petites i grans, amb diferents objectius, organitzacions i denominacions (ONG, associacions sociovoluntàries, fundacions, etc.) i que actuen en realitats i àmbits diferents, vegem quins són els elements que tenen en comú totes elles:

- **Són Entitats que normalment funcionen totes sota la denominació legal i fiscal de no tenir ànim de lucre.** Això no vol dir que no puguin tenir beneficis: aquesta denominació simplement fa referència a que l'obtenció de beneficis no pot ser la raó de ser ni l'objectiu de l'entitat en qüestió i que, en el cas que es donin, no es poden repartir entre els seus associats.
- **Solen tenir uns estatuts legalitzats i moltes vegades —desgraciadament— «estandaritzats»,** en els que es recullen els objectius, l'organització i el funcionament de l'entitat.
- **En principi, són entitats «independents» de l'administració.** Són entitats no governamentals encara que dades econòmiques ens diguin que el 67% dels doblers que manegen aquestes entitats provenen de l'administració pública i, majoritàriament, pel molt qüestionable procediment de les subvencions.
- **Bàsicament són entitats formades per personal voluntari,** és a dir, no retribuït, si bé darrerament la incorporació de professionals assalariats ha començat a ser significativa. Per exemple, un estudi realitzat el 1992 per l'antic Ministeri d'Afers Socials sobre les entitats que varen rebre subvenció del 0,5% de l'IRPF, posava de manifest que aquestes entitats havien generat 100.000 llocs de feina. Un parèntesi: una de les crítiques més reiterada que s'ha fet al voluntariat ha estat, precisament, la de que restava llocs de treball; aquestes dades introdueixen un altre element de reflexió al debat.
- **Els àmbits d'actuació d'aquestes entitats normalment estan relacionats amb els drets humans, la qualitat de vida i les relacions de convivència.**
- I, en general, podríem dir que compleixen alguna o varies de les següents funcions:

- Detecció de necessitats.
- Actuació directa en la satisfacció d'aquestes necessitats o derivació cap a les institucions pertinents.
- Denúncia de les situacions que generen les necessitats.

Aquestes entitats de voluntariat, juntament amb els sindicats, els partits polítics, els col·legis professionals i —el que darrerament s'ha anomenat— les empreses d'economia social, formen el denominat «Tercer Sector». Aquest sector se situa en contraposició o relació dialèctica —que queda més bé— amb els altres dos sectors que, hipotèticament, articulen la societat, que són el mercat i l'estat.

Hi ha autors que diuen que aquest Sector es basa en la insuficiència dels altres dos. «L'administració —el primer sector— proporciona béns públics, però amb limitacions; el mercat —el segon sector— permet l'elecció individual, però no proporciona béns públics; el tercer sector no té ni l'autoritat de l'administració ni el mercantilisme del mercat, però permet l'elecció individual i proporciona béns públics. Per tant, el tercer sector funciona perquè els altres dos no ho fan».

Els nord-americans, per exemple, tenen molt clar que el voluntariat és una forma eficaç d'organització, degut a què combina el millor dels altres dos sectors: per una banda l'eficàcia i el coneixement de les empreses, i per altre l'interès públic, la responsabilitat i la perspectiva de l'administració.

Aquest Tercer Sector estaria representat pel ciutadà, mentre que als altres els correspondria els personatges del mercader i del príncep. Òbviament, el paper a jugar per les entitats de voluntariat dependrà de les ideologies dominants en cada moment i/o societat, i del model de distribució de competències que es doni entre institucions. En societats amb un fort component estatal, les entitats de voluntariat tindran un paper residual. Societats en procés de reformulació de l'Estat del Benestar, donaran molt més joc i funció al Sector Privat i dins aquest a les entitats sense ànim de lucre.

QUATRE DADES

En els darrers vint anys, a Europa, s'ha donat un creixement molt important de les entitats de voluntariat.

Per tenir una mica de dimensió d'aquest fenomen de creixement espectacular del voluntariat aportaré quatre dades amb l'avertiment que s'han d'agafar com aproximació a la realitat i no com dades rigorosament contrastades: desgraciadament els estudis sobre les entitats de voluntariat són més aviat escassos, degut a la manca d'acord sobre l'objecte d'estudi: què és una entitat de voluntariat?

A França, per exemple, en els darrers vint anys s'han creat 650.000 associacions. A Gran Bretanya, en deu anys han estat 10.000 les noves entitats. A Itàlia, principalment al nord, són també 10.000 les associacions de voluntariat que funcionen.

A Espanya també ha passat el mateix, si bé per altres raons diferents a la resta de països del nostre entorn europeu. En vint anys han estat 70.000 les associacions que han complert amb el requisit d'inscriure's en el Registre Nacional

d'Associacions. Actualment són unes 150.000 les donades d'alta en aquest Registre.

A la nostra Comunitat Autònoma tenien, a finals de 1995, 3.800 associacions, el que dins el context nacional representa el 3% de les entitats registrades; casualment, un punt més del percentatge que representa la població de les Illes en relació a la població total de l'Estat espanyol.

Òbviament, no cal dir que ni a nivell d'Estat ni a nivell d'Illes totes aquestes associacions que figuren inscrites en el respectius Registres d'Associacions, funcionen. Tots sabem que és més comú anar a fer la inscripció de l'associació per, així, poder demanar la subvenció corresponent, que lliurar-ne la partida de defunció quan ja ha deixat de funcionar.

Aquestes xifres també tenen la seva traducció en termes econòmics. Així, tenim que les entitats de voluntariat han deixat de ser un sector residual per començar a tenir un incipient pes dins les magnituds econòmiques dels països. A l'Estat espanyol, les entitats no lucratives en serveis socials generaren al 1992 el 0,67% del PIB. Als EE.UU., amb molta més tradició i condicions per al desenvolupament de la iniciativa privada, lucrativa i no lucrativa, el milió d'organitzacions que existien, al 1984 generaren el 5,6% del PIB.

Però bé, analitzem una mica quines han pogut ser les raons o circumstàncies que han motivat aquest creixement tan notable de l'associacionisme:

- **Les inquietuds de participació de la societat civil s'han incrementat.** Un estudi deia que el 43% dels espanyols majors de 18 anys eren socis d'una associació i un altre estudi més recent deia que el 10% dels catalans majors de 16 anys declaren fer de voluntaris.
- **Les polítiques i iniciatives de foment del voluntariat que s'han donat per part dels poders públics.** Afortunadament pareix que es va superant, per part de la classe política, l'antiga idea que les entitats de voluntariat són molestes, supèrflues i quasi bé il·legítimes en una societat democràtica.
- **Major disponibilitat de temps lliure.** L'actual situació socioeconòmica de molts països d'Europa fa que les persones tinguin més temps lliure; els joves s'incorporen cada vegada més tard al mercat del treball i cada vegada més persones adultes es jubilen anticipadament. A més a més l'atur, i les noves tecnologies influeixen en què hi hagi una major quantitat de temps lliure.
- **Crisis de valors.** La societat està desencantada amb els valors dominants com el consumisme, el materialisme, l'individualisme, la competitivitat. Hi ha pèrdua de referències morals, pèrdua d'il·lusions col·lectives i d'ideologies. Es necessiten nous valors, noves motivacions, i la solidaritat i la participació social són valors en els que la gent hi troba una motivació i una referència.
- **Desencant amb els partits polítics i els sindicats.** Segons fonts del Ministeri d'Afers Socials, tan sols el 3% dels joves estan afiliats a partits i sindicats, mentre que el 32% hi estan a entitats de voluntariat. Un altre indicador d'aquest desencant és l'alt percentatge d'abstenció que es dona elecció rera elecció. Per exemple, en les darreres eleccions nord-americanes em sembla que l'abstenció va superar el 50%.

— La publicitat. L'important presència als mitjans de comunicació de catàstrofes humanitàries, ha fet augmentar la sensibilitat i —tal vegada— la consciència dels ciutadans. Per altra banda, avui a qual-sevol diari o revista hi ha publicitat d'una entitat de voluntariat. Són molts els programes que s'han dedicat a explicar el treball de les ONG's.

Però aquest creixement ha comportat també diferents conseqüències:

— Diversificació dels àmbits d'actuació de les mateixes entitats. Junta-ment amb el tradicional sector social —darrerament molt focalitzat cap a la cooperació internacional— s'han d'incorporar altres com són el medi ambient (per exemple els *Voluntaris de Na Burguesa*), el cultural (amb els recentment creats *Voluntaris de Sòller*), fins i tot l'empresarial (Associacions de Voluntaris Seniors —jubilats— que es dediquen a assessorar a joves empresaris) i més recentment el sector serveis, amb les entitats «paraigua» (entitats que no actuen directament sobre cap necessitat social, cultural, ambiental, sinó que la seva funció és la de donar suport —tècnic, humà, econòmic— a les altres associacions de voluntariat,

— Ampliació de les motivacions de la gent per fer-se voluntaris. Sembla que ja s'ha superat la identificació del voluntariat amb les conviccions religioses d'antany. En una de les darreres enquestes fetes a Catalunya, donava el següent ventall de motivacions:

- Ajudar els altres (33%)
- Principis, ideals, solidaritat (23%)
- Passar el temps, distreure's (18%)
- Li agrada, el satisfà (16%)
- L'afecta personalment/familiar (14%)
- Per vocació (14%)
- Transformar la societat (8%)
- Necessitat de fer coses (5%)
- Conèixer gent (4%)
- Formació, aprenentatge (1%)
- Altres (11%)

— I, finalment, ha tengut la conseqüència que s'hagin promulgat —al nostre país— un caramull de lleis i normatives sobre voluntariat.

UN CARAMULL DE LLEIS

Tots sabem que, normalment, les lleis van de pressa darrera els esdeveniments. Primer són els fets, després venen les lleis per legalitzar i regular el que ja venia succeint a nivell social, però les lleis també serveixen per definir allò que és i allò que no és i, per tant, el que està dins la llei i fora de la llei, el que respon al model oficial i el que no hi respon. Per tant, des d'aquest punt de vista, les lleis condicionen el desenvolupament futur d'allò que regulen, defineixen el model a seguir en el futur.

Per aquesta raó em sembla obligat, a l'hora de reflexionar sobre les perspectives futures que tenen les entitats de voluntariat, fer un breu repàs a les disposicions legals aprovades darrerament al nostre país.

La dècada dels noranta ha estat *la dècada prodigiosa* quant a nivell legislatiu en matèria de voluntariat. És com si fos propòsit comú dels nostres legisladors no arribar al mític 2.000, al proper segle, sense tenir «regulats» o el que és pitjor, «controlats», els desitjos solidaris de participació de la societat civil. I, posats a pensar malament, les lleis de voluntariat es podrien interpretar com una espècie de certificat de defunció de l'Estat de Benestar, ja que, normalment, aquestes lleis confirmen la voluntariat de l'estat a l'hora de respondre a les necessitats —drets— dels ciutadans i els fa corresponsables en les resolucions dels seus propis problemes. Així, l'estat deixa de ser l'únic responsable de l'Estat de Benestar: els ciutadans i les seves entitats de voluntariat també en són responsables sense saber-se molt bé fins a on.

Doncs bé, en els darrers cinc anys, set comunitats autònomes (Catalunya, Castella-La Manxa, Castella i Lleó, La Rioja, Aragó, Andalusia i Madrid) han desenvolupat normatives de diferents rangs (lleï, decret, reglament) sobre el voluntariat, bé en general o bé referit al sector social. El darrer a afegir-se a aquesta «febre legislativa» ha estat l'antic Ministeri d'Afers Socials.

El gener de 1997 ha fet un any que es va publicar al BOE la Llei 6/96, del Voluntariat. Aquesta Llei pretén reconèixer, promoure i impulsar el voluntariat, per la qual cosa defineix què és el voluntariat, els voluntaris i les organitzacions que tenen voluntaris, a més de proposar diferents mesures per fomentar-ho.

I ha estat, precisament, aquest punt, juntament amb la possibilitat de commutar el temps de voluntariat amb l'objecció de consciència, el que més crítiques ha suscitat des de les mateixes organitzacions de voluntariat, per la desvirtuació que aquestes mesures podien suposar en relació a allò que és més genuí del voluntari: la llibertat, la gratuïtat, la solidaritat.

Sense entrar en l'anàlisi detallada de l'esmentada Llei, sí almenys m'agradaria dir que tal vegada pressionats per «la moda del voluntariat» ha estat més fàcil fer una llei referida a aquest aspecte parcial de l'associacionisme i sobre qüestions no molt substancials, que desenvolupar amb caràcter «orgànic» els drets d'associació i participació recollits als articles 22 i 23 de la Constitució.

Així, tenim una llei que pretén regular el contingut sense regular el contingent; pretén regular el voluntariat que tenen les associacions, sense haver regulat abans el marc d'actuació d'aquestes associacions que, encara avui, és la Llei d'Associacions de 1964. Al meu parer s'ha començat la casa per la teulada.

Afortunadament a ca nostra, a les nostres Illes, encara no s'ha aprovat cap llei del voluntariat. I dic afortunadament perquè així encara som a temps de fer, sense presses, una llei el més consensuada possible, no ja amb els partits polítics —que de vegades no és que en sàpiguen molt de les entitats de voluntariat— sinó amb les mateixes entitats, amb les entitats grans i amb les petites, amb entitats del sector social i també dels altres sectors.

D'aquesta forma, és més probable que aconseguim tenir una llei allunyada dels mimetismes normatius i de la pressió de la moda. Una llei que aporti en primer lloc «ordre i simplicitat» al dispers i complex entramat de disposicions, reglaments i decrets que afecten el funcionament diari de les associacions, en

aspectes tan concrets com els diversos i reiterats registres d'associacions, les maleïdes subvencions, els desitjables convenis, els ineficaços òrgans de participació, etc. En segon lloc, **una llei que contempli, a més de principis i declaracions d'intencions, mesures i instruments concrets per potenciar la participació social, el voluntariat independent, col·laborador —però també crític— de l'Administració; no un voluntariat submís, partidista —de partit—, encobridor de llocs de feina. En definitiva, una llei amb personalitat pròpia que enfronti i faciliti el grapat de perspectives que tenim les entitats de voluntariat de les Illes.**

UN GRAPAT DE PERSPECTIVES

Diuen que el món està canviant. Jo sé que les entitats de voluntariat estan en moviment. Cada un dels agents que conformen l'estructura social, l'estat, el mercat i la societat civil, des de fa un parell d'anys estan reconsiderant i modificant el seu paper, el seu equilibri i la seva forma de relacionar-se. **A les entitats de voluntariat, com estructures que vertebraren una part d'aquesta societat civil, ens correspon enfrontar diferents reptes si volem ser associacions amb perspectives de futur.**

El primer d'aquests reptes podria ser el de l'eficàcia. Crec que les entitats de voluntariat ens hem de plantejar aconseguir resultats. La bona voluntat ja no és suficient. Hem de ser exigents amb nosaltres mateixos. Hem d'aconseguir allò que ens proposem. Si la missió és satisfer determinades necessitats amb la prestació de serveis, aquests hauran de procurar la qualitat. Si el que ens marcam és influir en la modificació de determinades polítiques, hem de ser eficaços i aconseguir el màxim de complicitat de la societat civil.

Aquest plantejament de ser eficaços ens ha de dur a repensar les nostres organitzacions, els nostres funcionaments, la nostra formació. La missió, el que ens proposam fer, és el més important, no l'entitat que només és un mitjà, un instrument al servei d'una causa.

El segon repte, tal vegada, sigui el de la col·laboració. Les entitats de voluntariat no ens podem aïllar en nosaltres mateixos. La complexitat de la societat actual reclama la intervenció conjunta de diferents entitats. Hem de cercar i trobar espais de col·laboració amb altres entitats de voluntariat. Hem de cercar més el que tenim en comú que el que ens separa. Amb els altres podem fer més i millors coses. La col·laboració i coordinació entre les entitats de voluntariat és una obligació moral que ens ha de servir per superar el minifundisme associatiu actual.

Però aquesta col·laboració també s'ha d'obrir cap a l'Administració, hem de superar el registre de l'enfrontament o del servilisme com a únics registres possibles de relació.

I també ens hem de plantejar i cercar la col·laboració amb el món de les empreses. Sí. Hem de superar —si és que els tenim— els prejudicis. Hem de ser llests i, sense oblidar la identitat, els interessos i el paper de cadascun dels agents, hem de millorar les habilitats de negociació i d'acord.

Els perills d'instrumentalització per part de l'administració i de mercantilització per part de les empreses, encara que siguin possibles i certs, no ens

haurien de limitar a l'hora d'establir col·laboracions eficaces per aconseguir el que volem.

El tercer repte crec que hauria de ser el de la globalització. Vull dir que, si bé el procés de formació de les nostres entitats de voluntariat cada vegada respon més a aspectes parcials, locals, específics o sectorials, no hauríem de perdre de vista la globalitat de les coses. Aquestes ni es donen perquè sí, ni tan aïlladament com nosaltres ens les plantejam. Les persones, les societats, el món, és un, indivisible. Malgrat que les entitats de voluntariat responguin a espais territorials concrets, àmbits o col·lectius específics, serà bo que sense perdre els nostres senyals d'identitat, ens plantegem obrir la reflexió i l'anàlisi a altres coordenades més globals. És el que es diu actuar localment i pensar globalment.

La transparència podria ser el quart repte. Si les entitats de voluntariat volem aconseguir el suport de la gent i de les entitats, de les administracions i de les empreses, hem de fer un esforç important per ser transparents.

Transparents en les nostres ideologies i plantejaments, en les nostres intencions. Transparents en les nostres organitzacions, en les nostres «dependències» i «vinculacions amb altres entitats o organitzacions»; i, sobretot, transparents en les formes de finançament i gestió econòmica. La transparència, en aquest cas, és sinònim de confiança i credibilitat. Hem d'evitar que l'obscurantisme sigui l'argument dels sectors que en els fons no creuen en la utilitat, necessitat i importància de les entitats de voluntariat.

I al darrer repte, per acabar, li posarem un terme una mica provocador: La desobediència.

Amb aquest terme vull fer referència a la necessitat que les entitats de voluntariat, com a part fonamental del Tercer Sector, dediquin temps, reflexió i esforços a construir el que podríem denominar «la cultura» pròpia del sector del que formen part.

Crec que les perspectives de futur, en bona mesura, vindran determinades, també, per la capacitat que tinguem per aprofundir en aquells elements que de forma més evident i nítida ens identifiquen; tant en els aspectes teòrics (filosòfics, conceptuals, o com els vulguin dir), com en els de caire més pràctic (estratègies, organització, funcionament).

Crec que aquesta feina d'elaboració hauria de fugir de la temptació de plagiar o transportar elements —sota el pretext d'eficàcia, de reconversió, de supervivència o de modernitat— que corresponen de forma més genuïna als altres dos sectors (el mercat i l'estat). És en aquest sentit que propòs una certa actitud de desobediència respecte dels valors i formes dominants avui dia.

Enfrontar reptes sempre és una tasca difícil, ho sé; però quan es tracta de la solidaritat, també sé que és el suficientment engrescador com per suscitar —com de fet ja està succeint— les il·lusions, els esforços i les ganes de moltes i molts de nosaltres: els voluntaris.

P.S.: A l'hora de cloure aquesta reflexió em sembla que és obligat palesar el testimoni d'admiració i profund respecte vers aquells voluntaris que, degut a les difícils i a vegades tremendes circumstàncies en les que duen voluntàriament el seu compromís solidari, més enllà de disquisicions teòriques sobre el voluntariat

han perdut la perspectiva de futur més important que es pot tenir: la de la seva pròpia vida.

BIBLIOGRAFIA:

- I Congrés Català del Voluntariat. 1995 (Ponències i Conclusions.)
- Guia de la Solidaridad. Ana de Felipe i Lilo Rdez. Ed. Temas de hoy, 1995
- Documentación Social núm. 94: «Mundo Asociativo». Caritas 1994
- Documentación Social núm. 103: «Tercer Sector». Caritas 1996
- Documentación Social núm. 104: «Voluntariado». Caritas 1996

El contingut d'aquest darrer apartat ve a completar la informació sobre el tema central d'aquest número, la Inserció Sociolaboral-Salari Social.

En un principi pensàvem oferir, també, un altre document basat en les dades de la memòria del Programa de Salari Social fins al desembre de 1996. No obstant, finalment hem decidit de no fer-ho perquè a l'article de Pere Mascaró i Josep Quevedo, entre d'altres, s'aporta aquesta informació.

Conformen, per tant, aquest bloc dos documents. El primer, «Explicació de les principals modificacions de les Bases Reguladores del Programa STC/Renda Mínima d'Inserció», d'aquesta Comissió de Benestar social, presenta encolumnades les bases antigues, les aprovades al Plenari del Consell de Mallorca del passat dia 5 de maig i el comentari als aspectes que canvien.

El segon és la informació dels programes d'inserció subvencionats durant l'any 1997 realitzat per l'Equip d'Inserció i Cooperació Social. Primer es presenta el llistat de programes per passar posteriorment a l'oferiment de tot un seguit de dades programa a programa.

**EXPLICACIÓ DE LES PRINCIPALS
MODIFICACIONS DE LES BASES REGULADORES
DEL PROGRAMA STC/RENDA MÍNIMA
D'INSERCIÓ**

CONSELL INSULAR DE MALLORCA
Comissió de Benestar Social

BASES 1995

BASES PER A L'APLICACIÓ DEL SUPORT TRANSITORI COMUNI-TARI/SALARI SOCIAL

El Consell Insular de Mallorca, en sessió plenària celebrada el dia 3/10/94, modificà el pressupost de la Institució amb una partida destinada a la creació del Salari Social. En data 20/03/95, el Ple del Consell Insular de Mallorca aprovà el pressupost de la Corporació per a 1995 en el qual s'hi mantré la partida destinada a Salari Social.

La Llei de Pressuposts Generals de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears aprovada en data 29/11/94, disposà la constitució d'una partida per a la creació del Suport Transitori Comunitari. En aplicació de la partida anterior, el Consell de Govern de la CAIB, en sessió de 6/04/95, acordà la creació del Suport Transitori Comunitari mitjançant el Decret 36/95 de 6 d'abril de 1995, publicat en el BOCAIB de data 20 d'abril de 1995.

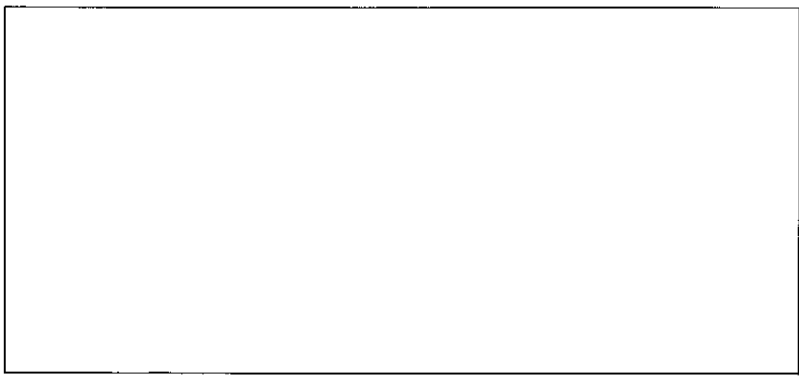
NOVES BASES

BASES PER A L'APLICACIÓ DEL SUPORT TRANSITORI COMUNI-TARI/RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ

El Consell Insular de Mallorca, en sessió plenària celebrada el dia 3/10/94, modificà el pressupost de la Institució amb una partida destinada a la creació del Salari Social. En data 20/03/95, el Ple del Consell Insular de Mallorca aprovà el pressupost de la Corporació per a 1995 en el qual s'hi mantré la partida destinada a Salari Social.

La Llei de Pressuposts Generals de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears aprovada en data 29/11/94, disposà la constitució d'una partida per a la creació del Suport Transitori Comunitari. En aplicació de la partida anterior, el Consell de Govern de la CAIB, en sessió de 6/04/95, acordà la creació del Suport Transitori Comunitari mitjançant el Decret 36/95 de 6 d'abril de 1995, publicat en el BOCAIB de data 20 d'abril de 1995.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASES 1995

De conformitat amb el que preveu la Llei 12/93, de 20 de desembre, d'atribucions de competències als Consells Insulars en matèria de Serveis Socials i Assistència Social, la concessió i gestió dels fons destinats a finançar el suport transitori comunitari és competència del Consell Insular de Mallorca, dins l'àmbit territorial de l'Illa de Mallorca, per la qual cosa i d'acord amb el que preveu la disposició final primera 2) del Decret 36/95, de 6 d'abril, s'aproven les presents bases:

NOVES BASES

De conformitat amb el que preveu la Llei 12/93, de 20 de desembre, d'atribucions de competències als Consells Insulars en matèria de Serveis Socials i Assistència Social, la concessió i gestió dels fons destinats a finançar el suport transitori comunitari és competència del Consell Insular de Mallorca, dins l'àmbit territorial de l'Illa de Mallorca, per la qual cosa i d'acord amb el que preveu la disposició final primera 2) del Decret 36/95, de 6 d'abril, el Ple del CIM aprovà definitivament les Bases Reguladores, que entraren en vigor transcorreguts quinze dies des de la publicació (BOCAIB de dia 12-9-95).

En desenvolupament del que disposa la Disposició Final primera del Decret de la CAIB 36/1995 i en compliment de les funcions previstes a la Base 32 de les vigents Bases reguladores del STC/SS, la Comissió Avaluadora i de Seguiment eleva la següent proposta de Bases que modifica parcialment les actualment vigents.

Així mateix, la Comissió de Seguiment i Avaluació proposa modificar la denominació actual de Suport Transitori Comunitari/Salari

MOTIVACIONS DELS CANVIS

El canvi de Salari Social per Rendes Mínimes d'Inserció suposa una adaptació a la denominació més usual a totes les comunitats autònomes. Amb el canvi es constata que es tracta d'una renda que assegura uns mínims vitals, alhora que serveix com instrument d'inserció.

El terme «salari» es pot entendre més com a pagament d'un treball o obra. Està més a prop de les concepcions del «Salari Suat», ja superades arreu de l'Estat espanyol.

BASES 1995**Objectius i Requisits**

BASE 1.-D'acord amb el que disposa el Decret de la CAIB de data 20 d'abril de 1995, el Suport Transitori Comunitari/Salari Social (STC/SS) té com objectiu:

- a) Una prestació econòmica periòdica destinada a cobrir les necessitats bàsiques de les persones perceptores.

NOVES BASES

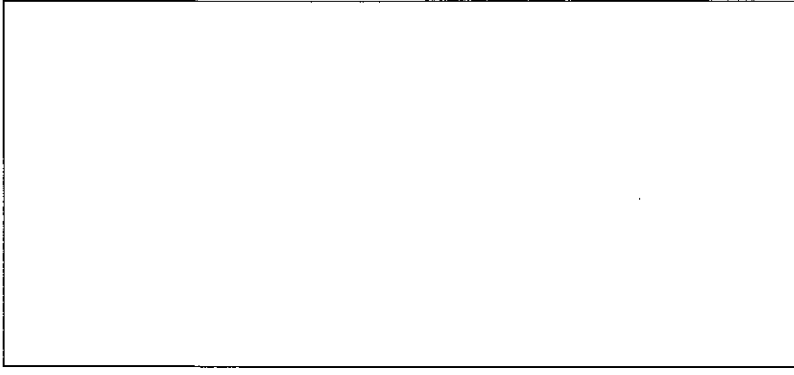
Social per la de Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inserció (STC/RMI)

BASES PER A L'APLICACIÓ DEL SUPORT TRANSITORI COMUNITARI/RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ.**Normes Generals**

Base 1.-D'acord amb el que disposa el Decret de la CAIB de data 6 d'abril de 1995, estableix en l'àmbit territorial de la seva competència, el Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inserció (STC/RMI), i pretén que les persones que s'incorporin al mateix aconseguin suficiència econòmica i autonomia personal.

La Renda Mínima d'Inserció, incorpora al Sistema Públic de Serveis Socials de la Comunitat de les Illes Balears:

- a) Una prestació econòmica periòdica i de quantia diferencial, destinada a cobrir les necessitats bàsiques de les persones perceptores.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

b) La realització d'un conjunt d'activitats encaminades a la reintegració a la vida activa de la societat d'aquelles persones que es troben en estat de necessitat, amb participació de les Institucions Públiques i Entitats Privades sense ànim de lucre.

BASE 2.-Els requisits per a la incorporació al Suport Transitori Comunitari/Salari Social seran els següents:

a) Estar empadronat a un municipi de Mallorca i amb una residència continuada en qualsevol municipi de Balears amb dos anys d'antelació a la data de sol·licitud del STC/SS.

b) Un conjunt d'activitats organitzades, encaminades a la reintegració a la vida activa de la societat d'aquelles persones que es troben en estat de necessitat, i dirigides a la promoció personal i social, amb participació de les Institucions Públiques i Entitats Privades sense ànim de lucre, mitjançant programes d'integració.

Requisits per a la incorporació al programa Base 2.-Els requisits per a la incorporació al Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inserció seran els següents:

a) La persona sol·licitant ha d'estar empadronada a un municipi de Mallorca en el moment de fer la sol·licitud, i justificar documentalment una residència continuada en qualsevol municipi de Balears amb dos anys d'antelació a la data de sol·licitud del STC/RMI.

Amb caràcter excepcional, l'exigència de residència continuada no serà requisit quan concorrin els següents motius:

BASES 1995

NOVES BASES

MOTIVACIONS DELS CANVIS

b) La incorporació al STC/SS pot ser sol·licitada per persona individual o, si aquesta conviu amb altres formant una unitat familiar, la sol·licitud l'ha de fer en nom de la unitat familiar. En aquest sentit, es consideren unitats familiars les llars unipersonals o les constituïdes per dues o més persones que viuen juntes, unides per relació conjugal o anàloga, adoptiva i de parentiu per consanguinitat fins al quart grau i afinitat fins al segon grau.

Seràn considerats de forma excepcional unitats familiars independents, les parelles de dret o de fet amb fills o nuclis familiars monoparentals que resideixin a la llar paterna. D'altra banda, el requisit de 18

- a) Malaltia del sol·licitant o altre membre de la família que exigeixi una permanència transitòria fora de les Illes Balears.
- b) L'internament transitori en un centre fora de les Illes Balears
- c) Desplaçaments per greus conflictes familiars.
- d) Servei Militar.
- b) La incorporació al STC/RMI pot ser sol·licitada per persona individual, o si aquesta conviu amb altres l'ha de fer en nom de tota la unitat familiar. A aquests efectes s'entén per unitat familiar totes les persones que conviuen amb el sol·licitant amb relació conjugal o anàloga —exceptuant les convivències per conveniència o amistat—, adoptiva, o de parentiu per consanguinitat fins al segon grau i afinitat fins al primer grau.

Seràn considerades de forma excepcional com a unitats familiars, aquells nuclis familiars constituïts per persones, o parelles de dret o de fet, que tinguin menors o minusvà-

Base 2.a.
Es matisa l'exigència d'empadronament per a situacions excepcionals, que al llarg de la instrucció d'expedients s'han constatat. En aquests casos ciutadans de la CAIB podrien veure's perjudicats per la norma.

Base 2.b.
Com a conseqüència de l'experiència de la instrucció d'expedients, es matisa l'excepció d'altres tipus de convivència (amistat o conveniència) atès que en ocasions ha provocat confusions.
En la definició del nucli familiar es manté i concreta el contingut.

BASES 1995

mesos d'antelació en la constitució de la unitat de convivència independent, no serà d'aplicació a les persones que puguin accedir al règim obert penitenciari.

c) Tenir una edat superior als 25 anys o ésser menor de 25 anys amb càrregues familiars o tenir una edat compresa entre 18 i 25 anys i provenir d'institucions de protecció de menors.

d) No tenir el sol·licitant recursos o ingressos econòmics, per qualsevol concepte, inclosos els generats per qualsevol propietat moble o immoble, en una quantia igual o superior a la que li tocaria percebre segons el barem del STC, que es fixarà anualment per acord del Ple del CIM. A efectes de l'aplicació d'aquestes quanties el càlcul s'ha d'entendre anual, referit als 6 mesos immediatament anteriors a la sol·licitud del STC/SS.

NOVES BASES

lids al seu càrrec, que convisquin dintre una unitat familiar més ampla.

c) Les persones soles han d'haver constituït una llar independent, almenys devuit mesos abans de sol·licitar el STC/RMI, exceptuant les persones en situació de desinstitucionalització.

d) La persona sol·licitant ha de ser major de 25 anys i menor de 65 anys. O menor de 25 anys i major de 65 anys amb menors o minusvàlids a càrrec; o tenir una edat menor de 25 anys i provenir d'institució de protecció de menors o altra programa de desinstitucionalització i en fase de reinserció social.

e) La unitat familiar no ha de disposar d'ingressos i recursos econòmics per qualsevol concepte, en una quantia superior al barem del STC/RMI.

Quan el sol·licitant sigui un nucli familiar de les característiques previstes en l'apartat «b» el conjunt de la unitat familiar, en cap cas podrà acumular, entre els recursos propis i els que li pertocaria de l'aplicació del Barem del STC/RMI, una quantitat superior al

MOTIVACIONS DELS CANVIS

2.c.

S'amplia el concepte de desinstitucionalització per recollir altres situacions (menors, malalts mentals...)

Es precisa el límit superior dels 65 anys, atès que a partir d'aquesta edat existeixen prestacions públiques, contributives o no, de jubilació/vellesa.

Base 2.e.

S'introdueix per indicar com efectuar el càlcul d'ingressos quan la unitat familiar té dos nuclis.

BASES 1995**NOVES BASES****MOTIVACIONS DELS CANVIS**

Prestació Econòmica
BASE.-La prestació econòmica periòdica del STC/SS s'entén donada amb caràcter personal, o en el seu cas, familiar, i intransfe-

doble del Barem corresponent. Així mateix, dins una unitat familiar en cap cas no hi pot haver més de dos nuclis perceptors del STC/RMI.

f) No haver renunciat a cap oferta de treball, o haver deixat un treball de forma voluntària, en els sis mesos anteriors a la sol·licitud.

g) Les persones que encara que tinguin els requisits anteriors però que visquin permanentment, o per temps cert mentre duri, en una institució de règim tancat d'internament, no podran incorporar-se al STC/RMI, a excepció que la seva incorporació faciliti la desinstitucionalització o l'accés a règim obert, que es realitzarà mitjançant d'un Pla d'Inserció acceptat pel CIM.

h) La incorporació al STC/RMI, estarà subjecte al compromís de realització d'activitats de promoció personal i social.

Prestació Econòmica

Base 3.-La prestació econòmica periòdica del STC/RMI s'entén donada amb caràcter personal, o en el seu cas, familiar, i intransfe-

El s punts f), g) i h) s'incorporen a partir de la instrucció d'expedients, atès que es tracta de circumstàncies no previstes a les anteriors bases. Els dubtes en la interpretació de la instrucció, i les aportacions dels professionals del treball social, ha aconseguit la seva inclusió.

BASES 1995

riple, no podent ésser objecte de retenció ni donar-se en garantia d'obligacions alienes a la seva finalitat.

BASE.-La quantia del Suport Transitori Comunitari/Salari Social es fixarà anualment en funció de l'aportació prevista pel pressupost General de la CAIB i pel pressupost del Consell Insular de Mallorca.

BASE.-La quantia de la prestació de STC/SS a rebre per a cada persona o unitat familiar estarà constituïda per la diferència entre la que correspongui per l'aplicació del barem del STC/SS, i els recursos econòmics propis.

Base 11.-El càlcul dels recursos propis dels sol·licitants de la prestació periòdica del STC/SS es referirà a la mitjana mensual dels

NOVES BASES

riple, no podent ésser objecte de retenció ni donar-se en garantia d'obligacions alienes a la seva finalitat.

Amb caràcter excepcional, i quan el procés d'inscripció així ho aconselli, la prestació econòmica periòdica podrà ser percebuda per una institució o entitat sense afany de lucre quan aquesta estableixi un contracte de treball amb el receptor o algun altre membre de la unitat familiar.

Base 4.-La quantia del Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inscripció es fixarà anualment en funció de l'aportació prevista pel pressupost General de la CAIB i pel pressupost del Consell Insular de Mallorca.

Base 5.-La quantia de la prestació de STC/RMI a rebre per a cada persona o unitat familiar estarà constituïda per la diferència que correspongui per l'aplicació del barem del STC/RMI, i dels recursos econòmics propis previsibles, referits a la mitjana mensual dels 6 mesos posteriors a la sol·licitud.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 3.- Amb aquest canvi es pretén trobar noves formes i estratègies d'inscripció més properes a la realitat del mercat laboral. És a dir, facilitar vertaderes pràctiques insertives.

D'altra banda, comporta la implicació d'institucions en el treball d'inclusió social dels col·lectius més necessitats.

Un dels debats actuals en tema de rendes mínimes és el de la inscripció per l'economia, que comporta, entre d'altres fórmules, la inscripció dels receptors de la RMI en empreses.

Base 5.- El canvi en els mesos per establir el càlcul de la quantia a percebre, es basa en la necessària adaptació de la prestació al que seran els ingressos reals de futur. Evidentment, no es podrà tenir la certesa absoluta dels ingressos de futur, per la

BASES 1995

percebuts durant els sis mesos immediatament anteriors a la presentació de la sol·licitud.

Quan el sol·licitant convisqui amb altres persones formant una unitat familiar, la quantia de la prestació del STC/SS tindrà en compte el conjunt d'ingressos de tots els membres de la unitat familiar, així com el nombre de membres que la componen.

BASE 13.- La prestació periòdica del STC/SS en la quantia que resulti, es farà efectiva mensualment per un període màxim de sis mesos de duració.

BASE 8.- Per a la determinació dels recursos que disposa la persona o unitat familiar, es computaran els salaris, rendes, pensions i subsidis de qualsevol títol o naturalesa que rebi qualsevol membre de la unitat familiar, menys l'establert en les Bases 9 i 10.

NOVES BASES

Quan el sol·licitant convisqui amb altres persones formant una unitat familiar, es tindrà en compte el conjunt d'ingressos de tots els membres de la unitat familiar, així com el nombre de membres que la componen.

Base 6.- La prestació periòdica del STC/RMI en la quantia que resulti, es farà efectiva mensualment i es concedirà per un primer període de fins a 6 mesos, que podrà ser prorrogable fins a un màxim de 12 mesos de duració a instància de l'entitat instructora de l'expedient.

Determinació de recursos

Base 7.- Per a la determinació dels recursos que disposa la persona o unitat familiar, es computaran la totalitat dels salaris, rendes, pensions i subsidis de qualsevol títol o naturalesa que rebi qualsevol membre de la unitat familiar, menys l'establert en la Base 9.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

qual cosa les bases ja preveuen les modificacions pertinents per tal d'adaptar la quantia als ingressos de cada moment.

Base 6.- Augmenta de 6 a 12 els mesos de prestació per facilitar i assegurar els processos d'inscripció, que la pràctica demostra que són llargs i necessiten d'acompanyament.

Base 7.- A la determinació de recursos s'inclou la totalitat de prestacions o pensions públiques, atès que aquestes contribueixen al manteniment ordinari de les famílies.

BASES 1995

BASE 10.-Quan a la família, una o més persones depenents del sol·licitant percebi prestació o pensió per malaltia, invalidesa, vellesa, minusvàlua o viduïtat, només es computarà com a ingressos familiars les quanties que superin l'equivalent a la prestació periòdica del STC/SS per a una persona. En cas de no superar l'import de la prestació del STC/SS no es computaran ni els ingressos ni els titulars dels mateixos com a càrregues familiars.

Quan el sol·licitant o els membres de la unitat familiar tinguin un títol de propietat, possessió o usdefruit sobre qualsevol bé o dret, es computaran com a recursos els rendiments efectius d'aquests. Quan els rendiments no siguin efectius, es valorarà segons les normes reguladores de l'IRPF, a excepció de la vivenda ocupada pels membres de la unitat familiar de la qual es tracti.

BASE 9.-No es computaran com a recursos les quantitats que qualsevol membre de la família rebi pels conceptes d'educació, formació acadèmica o professional, ajuda

NOVES BASES

Quan s'acreditin ingressos salarials o prestacions per participació en activitats ocupacionals, aquests no es computaran quan representin un import igual o inferior a la meitat del barem que pertorqui aplicar. Si supera la meitat, es computarà el 50% dels ingressos efectius per aquests conceptes.

Base 8.-Quan el sol·licitant o els membres de la unitat familiar tinguin un títol de propietat, possessió o usdefruit sobre qualsevol bé o dret, es computaran com a recursos els rendiments efectius d'aquests. Quan els rendiments no siguin efectius, es valorarà segons les normes reguladores de l'IRPF, a excepció de la vivenda ocupada pels membres de la unitat familiar de la qual es tracti.

Base 9.-No es computaran com a recursos les quantitats que qualsevol membre de la família rebi pels conceptes d'educació, formació acadèmica-professional, ajuda d'e-

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 7.- Respon específicament a la situació de joves que participen de, per exemple, Escoles-Taller. En aquests casos reben una prestació econòmica. Es tracta de mantenir la motivació dels participants en activitats formatives.

BASES 1995

d'emergència o ajuda per especificitat familiar.

BASE 4.-Obligacions generals dels beneficiaris del Suport Transitori Comunitari/Salari Social:

- a) Complir les condicions establertes en el Contracte d'Integració, signat pel sol·licitant, en el qual es fixaran mesures a complir en un determinat període de temps i objectius a aconseguir en cada cas.
- b) Es compromet a destinar la quantia de la prestació del STC/SS al que estableix l'article 142 del Codi Civil i la dels complementos per mínims a les finalitats establertes per a la seva concessió.
- c) Comunicar a l'Ajuntament o Entitat Col·laboradora a través de la qual s'ha tramitat la sol·licitud qualsevol variació en la composició familiar o en la quantia dels recursos familiars que determinen la

NOVES BASES

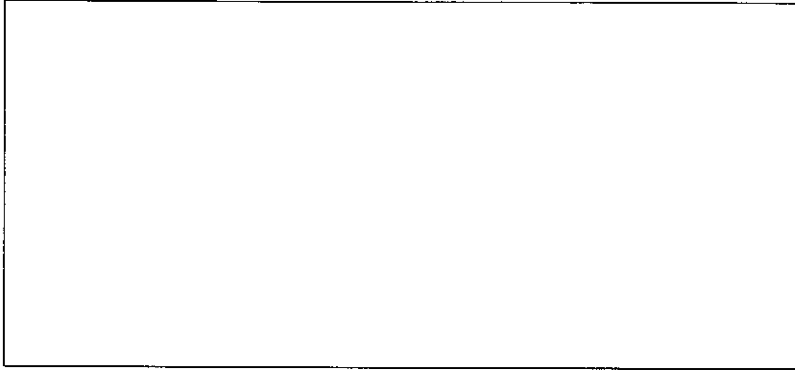
mergència no periòdica, i prestació per fill a càrrec de l' Institut Nacional de la Seguretat Social, i altres prestacions de caràcter finalista no vinculades al manteniment ordinari de la unitat familiar o d'algun dels seus membres.

Obligacions

Base 10.- Obligacions generals dels beneficiaris del Suport Transitori Comunitari/Renda Mínima d'Inserció:

- a) Complir les condicions establertes en el Contracte d'Integració, signat pel sol·licitant, en el qual es fixaran mesures a complir en un determinat període de temps i objectius a aconseguir en cada cas.
- b) Es compromet a destinar la quantia de la prestació del STC/RMI al que estableix l'article 142 del Codi Civil.
- c) Comunicar a l'Ajuntament o Entitat Col·laboradora a través de la qual s'ha tramitat la sol·licitud, el canvi de residència, qualsevol variació en la composició familiar o en la quantia dels recursos familiars que

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASES 1995

modificació o extinció de les ajudes del STC/SS.

BASE 3.-Presentació de les sol·licituds.

Les sol·licituds es formalitzaran en un model d'instància que serà facilitada pels Ajuntaments de Mallorca, així com per aquelles Institucions Públiques o Entitats Privades, sense ànim de lucre, que el CIM qualifiqui com Entitats Col·laboradores. Es consideraran Entitats Col·laboradores aquelles entitats que disposin de xarxa d'atenció social primària reconeguda com a tal pel Consell Insular de Mallorca, amb capacitat tècnica per instruir

NOVES BASES

determinen la modificació o extinció de les ajudes del STC/RMI.

d) Exercitar accions per reclamar drets o crèdits que puguin correspondre-li.

Quan el sol·licitant o qualque membre de la seva unitat familiar tenguí dret a percebre qualsevol pensió o ajuda d'un sistema de protecció social, o sigui acreedor de salaris, rendes, pensions o subsidis de qualsevol tipus o naturalesa, la incorporació al STC/RMI haurà de contemplar la realització de tals drets, concretant-se en el Contracte d'Integració de la seva consecució.

Tramitació de sol·licituds

Base 11.-Presentació de sol·licituds
La sol·licitud d'incorporació al STC/RMI es realitzarà en els Serveis Socials d'atenció primària dels Ajuntaments de Mallorca, així com a les Entitats Col·laboradores que el CIM qualifiqui com a tals, on figuri el sol·licitant empadronat. Complimentada la sol·licitud, juntament amb la documentació acreditativa de les dades declarades, i amb una proposta de resolució, es remetrà al CIM.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 10.d.

Moltes vegades els ciutadans per desinformació o altra causa no tramiten allò que els hi correspon.

Amb la introducció de la obligatorietat evitarem que els ingressos familiars es nodreixin sols de la RMI.

Base 11.-

La definició del què és una entitat col·laboradora passa a la base següent.

S'elimina «segons model annex» respecte a la primera proposta. D'aquesta manera els impresos no resten subjectes a acords de Ple quan s'hagin de fer petites modificacions en el seu contingut. S'ha consultat la per-

BASES 1995

expedient i fer el seguiment de la prestació del STC/SS.

Les instàncies aniran acompanyades necessàriament de la documentació que acreditï que es compleixen els requisits per a la incorporació al STC/SS, prevists a la Base 2na.

En cas que no es presenti la documentació exigida a l'imprès de sol·licitud, es requerirà a l'interessat perquè en un termini de deu dies, subsani la falta o acompanyi els documents preceptius, amb indicació que no fer-ho així s'entendrà que desisteix de la seva petició, la qual serà arxivada sense més tràmits.

Les instàncies, juntament amb la resta de documentació que forma part de l'expedient de sol·licitud del STC/SS, es presentaran a l'Ajuntament on figuri empadronat el sol·licitant o a l'Entitat Col·laboradora, que s'encarregarà de remetre-les al Consell Insular de Mallorca.

NOVES BASES

En cas que no es presenti la documentació acreditativa de les dades declarades en la sol·licitud, es requerirà a l'interessat perquè en un termini de deu dies, subsani la falta o acompanyi els documents preceptius, amb indicació que no fer-ho així s'entendrà que desisteix de la seva petició, la qual serà arxivada sense més tràmits.

Base 12.-Instrucció.

La instrucció dels expedients de STC/RMI correspon als Serveis Socials d'atenció primària dels Ajuntaments de Mallorca, així com a les Entitats Col·laboradores.

Es consideraran Entitats Col·laboradores aquelles Institucions Públiques o Entitats Privades, sense ànim de lucre, que disposin de xarxa d'atenció social primària reconeguda com a tal pel Consell Insular de Mallorca, amb capacitat tècnica per instruir expedients, fer el seguiment de la prestació i el procés d'inserció del STC/RMI.

Per instrucció s'entén el procediment tècnic-administratiu pel qual es completa l'expedient segons les presents bases, des del

MOTIVACIONS DELS CANVIS

tinència del canvi al Secretari de la Corporació.

És una nova definició de la instrucció i de les entitats col·laboradores a instàncies d'una proposta tècnica de l'Ajuntament de Palma, que s'incorpora íntegrament.

BASE 12.-El President del Consell Insular de Mallorca, en el termini màxim d'un mes a comptar a partir de la presentació de la sol·licitud, acompanyada de la documentació pertinent, en el Registre General del Consell Insular de Mallorca, resoldrà la sol·licitud; la

context del treball social propi dels serveis socials.

En aquest sentit la instrucció atendrà la demanda informant de la finalitat de la prescripció, els requisits, i treballarà la participació dels usuaris en el diagnòstic de la situació i en l'elaboració d'un pla individualitzat d'intervenció. Comprovat que els demandants reuneixen els requisits iniciarà la instrucció.

Seràn tasques complementàries a la instrucció pròpies del treball social, l'elaboració i seguiment del contracte d'integració, la complimentació dels registres generals (SISS) i específics del STC/RMI, així com la continuació, si cal, de la relació amb els usuaris una vegada finalitzada la prestació econòmica, i la coordinació amb els professionals que col·laboren en la inserció de la unitat perceptora.

Base 13.-La Presidència del Consell Insular de Mallorca, en el termini màxim d'un mes a comptar a partir de la presentació de la sol·licitud, acompanyada de la documentació pertinent, en el Registre General del Consell Insular de Mallorca, resoldrà la sol·licitud; la

BASES 1995

no resolució expressa s'entén una desestimació. La resolució positiva podrà afectar només a la proposta de prestació econòmica o a l'accés a programes finançats pel STC/SS. Les sol·licituds no areses restaran vigents durant tres mesos a comptar de la data d'entrada al Consell Insular de Mallorca.

El Consell Insular de Mallorca, mitjançant Resolució podrà modificar o extingir la percepció del STC/SS quan vengui a conèixer que les condicions personals o familiars del perceptor han sofert modificacions que en justifiquin la modificació o extinció de la prestació. De la Resolució el Consell en donarà coneixement a l'interessat i a l'Ajuntament o Entitat Col·laboradora que hagi tramitat l'expedient.

BASE 14.-Contra la Resolució de concessió, denegació, modificació, suspensió, i extinció del STC/SS, es podrà interposar per part del sol·licitant recurs contenciós-administratiu en el termini de dos mesos, a partir de la

NOVES BASES

no resolució expressa s'entén una desestimació. La resolució positiva podrà afectar a la proposta de prestació econòmica i/o a l'accés a programes finançats pel STC/RMI. Les sol·licituds no areses per manca de disponibilitat pressupostària restaran vigents durant tres mesos a comptar de la data d'entrada al Consell Insular de Mallorca.

El Consell Insular de Mallorca, podrà modificar, suspendre temporalment, o extingir la percepció del STC/RMI quan es conegui que les condicions personals o familiars del perceptor han sofert canvis que en justifiquin la modificació, suspensió o extinció de la prestació. De la mesura adoptada el Consell en donarà coneixement a l'interessat i a la entitat instructora de l'expedient de sol·licitud.

Base 14.-Contra la Resolució de concessió, denegació, suspensió i extinció del STC/RMI, es podrà interposar per part del sol·licitant, recurs contenciós-administratiu en el termini de dos mesos, a partir de la

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASES 1995

notificació de la Resolució, havent-ho de comunicar prèviament al CIM.

Per a poder iniciar un nou període de percepció del Suport Transitori Comunitari/Salari Social serà necessari que com a mínim hagi transcorregut un període de sis mesos a partir del darrer mes en què el sol·licitant va percebre la prestació del Suport Transitori Comunitari/Salari Social.

Si una persona perceptora del STC/SS té una oferta de treball per temps inferior al que té pendent de prestació, aquesta restarà suspesa i es reanudarà en acabar l'ocupació transitòria i pel període pendent de cobrament.

En el termini de tres mesos d'iniciada la prestació s'avaluaran les activitats i actuacions concertades en ordre a la seva continuïtat. Aquesta avaluació es realitzarà mitjançant el full de seguiment configurat pel Servei d'Acció Social i Sanitat del CIM.

NOVES BASES

notificació de la Resolució, havent-ho de comunicar prèviament al CIM.

Per a poder iniciar un nou període de percepció de la Renda Mínima d'Inserció serà necessari que com a mínim hagi transcorregut un període de tres mesos a partir del darrer mes en què el sol·licitant va percebre la prestació de la Renda Mínima d'Inserció. S'inclourà amb la sol·licitud la valoració de les activitats i actuacions concertades en el procés d'inserció, amb el full de seguiment dissenyat per a tal efecte, si no es va remetre en el seu moment.

Si una persona perceptora del STC/RMI té una oferta de treball, superior a un mes, i per temps inferior al que té pendent de prestació, aquesta restarà suspesa temporalment i es reanudarà en acabar l'ocupació transitòria i pel període pendent de cobrament.

Base15.- Les variacions en les quanties dels recursos, en el nombre de membres de la unitat familiar i de domicili, hauran de comunicar-se dins els trenta dies següents a la variació, en el full d'incidències.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

En determinades situacions de necessitat sembla pertinent que les persones puguin accedir a uns mínims vitals el més prest possible. És per aquest motiu que consideram els tres mesos com a període prudent de mancança entre una i altra ajuda.

BASES 1995

BASE 15.- Causes d'extinció de la concessió del Suport Transitori Comunitari/Salari Social:

- a) El no compliment de les mesures establertes en el període de temps fixat en el contracte d'integració.
- b) La desaparició d'alguna de les circumstàncies previstes a la Base 2na.
- c) La mort del perceptor del Suport Transitori Comunitari/Salari Social.
- d) L'actuació fraudulenta o el falsejament de dades per a l'obtenció de l'ajuda.
- e) El trasllat de domicili a municipi de fora de l'illa de Mallorca.

NOVES BASES**Causes d'extinció**

Base 16.- Causes d'extinció de la Renda Mínima d'Inserció:

- a) La desaparició d'alguna de les circumstàncies previstes a la Base 2,
- b) L'incompliment d'alguns dels apartats de la Base 10
- c) L'actuació fraudulenta o el falsejament de dades per a l'obtenció, conservació, augment de l'ajuda, sense perjudici del que es disposa en l'article 392 del Codi Penal i de l'exercici de l'acció de reintegrament per part del CIM.
- d) Trasllet del domicili a un altre municipi fora de l'illa de Mallorca.

Així mateix, hauran de transcórrer 6 mesos quan l'extinció de l'STC/RMI, va tenir el seu origen en:

- a) L'actuació fraudulenta realitzada amb la finalitat d'obtenir, conservar o augmentar les quanties econòmiques de les prestacions de STC/RMI.
- b) Rebutjar injustificadament mesures encaminades a la inserció laboral, adequades a les seves característiques personals i de formació.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

De nou es suprimeix «segons model annex».

Base 16.-

Derivat de la reducció a tres mesos del temps d'espera o mancança, penalitzant els infractors, que veuran progressivament allargat aquest període.

Contractes d'Integració
 BASE 16.-Cada unitat familiar o perceptor individual destinatari del STC/SS haurà de signar un contracte d'integració, en el qual es fixaran mesures a complir en un determinat període de temps i objectius a aconseguir en cada cas, a criteri de la Unitat de Treball Social o Entitat Col·laboradora que actui com a instructora de l'expedient.

Si una vegada produïda la reincorporació al STC/RMI s'incorre de forma reiterada en alguns dels supòsits dels apartats anteriors, hauran de transcórrer dotze o vint-i-quatre mesos respectivament per procedir a una nova incorporació al STC/RMI

Contractes d'Integració

Base 17.- Els Contractes d'integració s'hauran d'ajustar a les circumstàncies i aptituds de les persones i als recursos que es disposin, i haurà de tenir almenys el següent contingut:

- a) Breu estimació de les parts sobre les causes i les circumstàncies de la incorporació al STC/RMI.
- b) La naturalesa del procés d'integració proposat.
- c) Els recursos necessaris per a la consecució dels objectius que es determinin.
- d) Calendari de les actuacions.

Base 18.- Les prestacions dels Contractes d'integració consistiran per part dels serveis socials en el recursos, programes, projectes o activitats que puguin ofertar i per part del

Bases 17, 18 i 19.- Per tal d'homogeneïtzar continguts i oferir criteris als professionals dels SS. d'atenció primària es descriu

BASES 1995

NOVES BASES

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASE 17.- Les activitats proposades i acceptades per la persona o unitat familiar incorporades al STC/SS, podran incidir sobre els següents extrems:

- a) Promoció personal o social.
- b) Participació en programes d'ocupació.
- c) Recerca d'ocupació adient.
- d) Educació, formació, reciclatge i qualificació professional.
- e) Escolarització dels fills menors d'edat.

usuari, en els compromisos de naturalesa personal que estigui en disposició d'assumir.

En el termini màxim de trenta dies des de la concessió de la prestació STC/RMI, el servei social corresponent i la persona o persones majors d'edat tingudes en compte com a membres de la unitat familiar, establiran mitjançant el Contracte d'integració les actuacions destinades a millorar la seva autonomia social, personal i econòmica.

Les activitats proposades i acceptades per la persona o unitat familiar incorporades al STC/RMI, podran incidir sobre els següents extrems:

- a) Promoció personal o social.
- b) Participació en programes d'ocupació.
- c) Recerca d'ocupació adient.
- d) Educació, formació, reciclatge i qualificació professional.
- e) Escolarització dels fills menors d'edat.

Base 19.- En cada unitat familiar destinatària del STC/RMI, haurà de subscriure's, almenys un contracte d'integració, adquirint el compromís de les activitats la o les persones de la

el Contracte d'Integració, i la seva tramitació.

Programes

BASE 18.- De les dotacions pressupostàries anuals previstes per al finançament del STC/SS fins a un màxim del 25% es destinarà al finançament dels programes o activitats encaminades a la promoció personal i social a través de la formació i de les activitats ocupacionals a la reinserció social dels perceptors del STC/SS i els seus beneficiaris.

BASE 19.- Els programes d'integració podran ésser gestionats per Institucions Públiques o Entitats privades sense ànim de lucre. A

unitat familiar majors d'edat que a criteri del servei social i dels membres de la mateixa, estiguin en major disposició o aptitud per aconseguir la integració que es persegueix.

Base 20.- El seguiment.- Un mes abans de finalitzar el primer període de la prestació, es presentarà el full de seguiment, que inclourà, en el seu cas, sol·licitud motivada de la pròrroga, que es remetrà al CIM. Així mateix, amb la finalització de la pròrroga, es presentarà el full de seguiment.

Programes d'integració

Base 21.- Els programes d'integració són un conjunt d'activitats organitzades, orientades a la promoció personal i social per mitjà de la formació i de les activitats ocupacionals amb seguiment i suport social. Estan dirigits específicament a aquelles persones que participen en el STC/RMI, i que tenen unes especials dificultats d'integració.

Base 22.- Els programes d'integració han d'assegurar sempre l'acompanyament i seguiment propis del treball social, de les persones

Base 20.- Es precisa el procés de seguiment per tal de millorar-ho.

També s'elimina «segons model annex»

BASES 1995

aquests efectes el Consell Insular de Mallorca farà pública anualment una convocatòria per al finançament de programes orientats a la inserció social, tal com es preveu a l'article 1b) d'aquestes bases, les bases de la convocatòria seran aprovades per una Comissió Mixta prevista a l'article 10 del Decret 36/1995, de 6 d'abril.

BASE 18.- De les dotacions pressupostàries anuals previstes per al finançament del STCISS fins a un màxim del 25% es destinarà al finançament....)

NOVES BASES

incorporades als mateixos i treballar sobre una o varies de les següents activitats:

a) Formatives, per a l'obtenció del nivell educatiu bàsic, per a l'adquisició d'hàbits o habilitat socials o per aconseguir qualificació professional.

b) Ocupacionals, per a desenvolupament de tasques d'utilitat col·lectiva i/o de rehabilitació de les persones que les realitzen.

c) Laborals, autònomes o per compte aliena. Els programes que es refereixen a activitats laborals hauran d'ajustar-se a la normativa laboral general i pròpia del sector que es tracti

Base 23.- De les dotacions pressupostàries anuals previstes per al finançament del STC/RMI fins a un màxim del 30% es destinarà al finançament dels programes d'integració, a aquests efectes el Consell Insular de Mallorca farà pública anualment una convocatòria per al finançament de programes orientats a la inserció social.

Base 24.- La convocatòria inclourà els requisits mínims que hauran de tenir els programes, en compliment de les bases que esta-

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 23.- Fins ara es venia destinant fins a un 25%. S'amplia el màxim possible per aplicar més recursos si fos necessari.

BASES 1995

BASE 20.- El reconeixement com a programa d'integració suposarà el compromís de l'Entitat promotora de col·laborar amb les Unitats de Treball Social municipals i el Servei d'Acció Social i Sanitat del CIM, en un procés d'intercanvi permanent d'informació sobre les persones ateses.

NOVES BASES

bleixi la Comissió Mixta prevista a l'article 10 del Decret 36/1995, que regula el Suport Transitori Comunitari.

Base 25.- El finançament com a Programa d'Integració, suposarà el compromís de l'Entitat promotora de col·laborar amb els serveis socials i amb el CIM, i d'intercanviar informació sobre les persones ateses. Aquest compromís suposa les següents obligacions:

1. Intercanviar amb els serveis socials la informació disponible sobre l'evolució i el grau de compliment dels objectius per part dels perceptors del STC/RMI participants en el programa.

2. Informar als serveis socials sobre qualsevol eventualitat que pugui afectar la renovació, suspensió o modificació de les prestacions del STC/RMI.

Base 26.- El CIM podrà en qualsevol moment sol·licitar la informació complementària que consideri oportuna, amb la finalitat de comprovar l'adequació dels Programes finançats. A més supervisarà el desenvolupament dels programes, per assegurar

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Bases 24 a 27.-
Es pretén millorar el procés de seguiment i avaluació dels programes.

BASES 1995

NOVES BASES

una mínima qualitat tècnica de les actuacions. La responsabilitat civil o penal de les actuacions concretes de cada Programa recaurà exclusivament sobre l'Entitat que el promou.

Base 27.- Finalitzat el Programa d'integració de què es tracti, els seus promotors hauran de presentar una memòria explicativa del resultat del finançament, valorant els resultats. A tal efecte el CIM establirà el sistema d'avaluació i seguiment.

Organització

BASE 21.- Es constituirà la Comissió de Coordinació Tècnica del STC/SS, la composició de la qual serà acordada pel Ple del CIM a proposta de la Comissió d'Acció Social i Sanitat.

BASE 22.- La Comissió de Coordinació Tècnica es reunirà amb caràcter ordinari amb una periodicitat quinzenal.

BASE 23.- La Comissió de Coordinació Tècnica tindrà les següents competències:

una mínima qualitat tècnica de les actuacions. La responsabilitat civil o penal de les actuacions concretes de cada Programa recaurà exclusivament sobre l'Entitat que el promou.

Base 27.- Finalitzat el Programa d'integració de què es tracti, els seus promotors hauran de presentar una memòria explicativa del resultat del finançament, valorant els resultats. A tal efecte el CIM establirà el sistema d'avaluació i seguiment.

Organització

Base 28.- Es constituirà la Comissió de Coordinació Tècnica del STC/RMI, la composició de la qual serà acordada pel Ple del CIM a proposta de la Comissió de Benestar Social.

Base 29.- La Comissió de Coordinació Tècnica es reunirà amb caràcter ordinari amb una periodicitat quinzenal.

Base 30.- La Comissió de Coordinació Tècnica tindrà les següents competències:

MOTIVACIONS DELS CANVIS

La nova definició de funcions de la Comissió Tècnica respon a raons de caràcter intern del Servei d'Acció Social. Algunes de les funcions definides a les anteriors bases passen a ser responsabilitat d'altres unitats especialitzades o de l'equip d'inspecció.

BASES 1995

- Comprovació i anàlisi de les sol·licituds i documentació presentada i valoració d'acord als criteris que estableixi la Comissió Avaluadora i de Seguiment del STC/SS de la base 24.
- Elevació i proposta a l'òrgan que correspongui de concessió o denegació de noves ajudes, i d'extinció o modificació de la quantia de les ajudes ja concedides.
- Avaluació, en el termini de cada període, de les activitats i actuacions concertades de cara a la seva continuació. L'avaluació semestral es realitzarà segons els models de documents que s'elaborin a l'efecte.
- Estudi i valoració dels programes d'interacció presentats per les Entitats col·laboradores.
- Coordinació, seguiment i inspecció de les actuacions que duguin a terme les entitats d'iniciativa social que hi participin, i també les actuacions dels serveis socials d'atenció primària dels ajuntaments.
- Elaboració de les memòries d'avaluació i estadístiques del STC/SS.

NOVES BASES

- Coordinació General del programa STC/RMI.
- Elevació i proposta a l'òrgan que correspongui de concessió o denegació de noves ajudes, i d'extinció o modificació de la quantia de les ajudes ja concedides.
- Valoració i elevació de propostes de resolució dels programes d'integració presentats per les Entitats col·laboradores.
- Elevar propostes a la Comissió de Seguiment i avaluació.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASES 1995

- Definir i dur a terme els mòduls formatius dels professionals que intervindran en el STC/SS.

BASE.24.-Es constituirà la Comissió Avaluadora i de Seguiment del STC/SS, la composició de la qual serà acordada pel Ple del Consell Insular de Mallorca a proposta de la Comissió de Benestar Social del CIM. En qualsevol cas en formaran part:

- Un membre de cada un dels grups de Consellers del CIM.
 - Un representant de l'Ajuntament de Palma i un de cada Comarca.
 - Un membre de cada una de les Entitats col·laboradores.
 - Un membre de cada un dels sindicats més representatius de Mallorca.
 - Un tècnic del SASS que actuarà com a secretari de la Comissió.
- El President serà qui ho sigui de la Comissió de Benestar Social.

NOVES BASES

Base 31.-Es constituirà la Comissió Avaluadora i de Seguiment del STC/RMI, la composició de la qual serà acordada pel Ple del Consell Insular de Mallorca a proposta de la Comissió de Benestar Social del CIM. En qualsevol cas en formaran part:

- Un membre de cada un dels grups de Consellers del CIM.
 - Un representant de l'Ajuntament de Palma i un de cada Comarca.
 - Un membre de cada una de les Entitats col·laboradores.
 - Un membre de cada un dels sindicats més representatius de Mallorca.
 - Un tècnic del SASS que actuarà com a secretari de la Comissió.
 - Un tècnic de la Comissió de Foment del CIM.
 - Un representant del Govern Balear.
- El President serà qui ho sigui de la Comissió de Benestar Social.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 31.-

La incorporació d'un tècnic de la Comissió de Foment pretén una major coordinació amb un departament del CIM que gestiona recursos de caràcter laboral.

La incorporació d'un representant del Govern Balear pretén assegurar una major coordinació interinstitucional.

BASES 1995

BASE 25.-La Comissió Avaluadora i de Seguitment tindrà entre d'altres les següents funcions:

- Conèixer l'aplicació global del STC/SS a Mallorca.
 - Valorar i formular observacions, i també manifestar el seu parer sobre les consultes que li formuli la Comissió de Coordinació Tècnica.
 - Proposar al Govern Balear i als òrgans corresponents del CIM les modificacions que consideri oportú introduir en la normativa reguladora del STC/SS.
 - Elaborar els criteris per a la valoració de les sol·licituds.
- El secretari d'aquesta Comissió tindrà les funcions següents:
- Convocar i elaborar l'orde del dia
 - Apotar la informació i documentació necessària als membres de la Comissió.
 - Realitzar les actes de les reunions que se celebrin.

NOVES BASES

Base 32.-La Comissió Avaluadora i de Seguitment tindrà entre d'altres les següents funcions:

- Conèixer l'aplicació global del STC/RMI a Mallorca.
 - Valorar i formular observacions, i també manifestar el seu parer sobre les consultes que li formuli la Comissió de Coordinació Tècnica.
 - Proposar al Govern Balear i als òrgans corresponents del CIM les modificacions que consideri oportú introduir en la normativa reguladora del STC/RMI.
 - Elaborar els criteris per a la valoració de les sol·licituds.
- El secretari d'aquesta Comissió tindrà les funcions següents:
- Convocar i elaborar l'ordre del dia
 - Aportar la informació i documentació necessària als membres de la Comissió.
 - Realitzar les actes de les reunions que se celebrin.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

BASES 1995

BASE 26.- La Comissió Avaluadora i de Seguiment es reunirà com a mínim dues vegades a l'any.

Disposició Addicional Primera: En el termini de quinze dies a partir de l'aprovació definitiva d'aquestes bases, el President del Consell Insular de Mallorca a proposta del President de la Comissió de Benestar Social constituirà la comissió de coordinació tècnica del STC/SS.

Disposició Addicional Segona: En el termini de dos mesos a partir de l'aprovació definitiva d'aquestes bases, el Ple del Consell Insular de Mallorca constituirà la Comissió Avaluadora i de Seguiment del STC/SS.

NOVES BASES

Base 33.- La Comissió Avaluadora i de Seguiment es reunirà com a mínim dues vegades a l'any.

La pròpia Comissió podrà constituir els grups de treball tècnics que consideri oportuns per tal d'agilitzar i millorar el seguiment del programa. La composició i funcionament de cada grup de treball serà acordat per la Comissió Avaluadora i de Seguiment.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Base 33.- El per què de la constitució de grups de treball ja es reflecteix en la pròpia base.

BASES 1995

Disposició Transitòria Primera: Per a 1995 el Barem del STC/SS serà el que figura com Annex d'aquestes bases.

Disposició Transitòria Segona. Per a 1995 no es durà a terme la convocatòria prevista a la base 19a. Per aquest any el Consell Insular de Mallorca establirà acords amb les entitats gestores de programes d'inserció i en farà pública la seva relació.

Disposició Final: D'acord amb el que disposa l'article 196.2 del Reglament d'organització, funcionament i règim jurídic de les corporacions locals, les presents bases entraran en vigor transcorreguts quinze dies des de la publicació en el BOCAIB de la seva aprovació definitiva.

NOVES BASES

Disposició Transitòria Primera: Per a 1997 el Barem del STC/RMI serà el que figura com Annex d'aquestes bases.

Disposició Transitòria Segona: L'aplicació del cas excepcional previst a la base 3a., queda supeditada a l'aprovació d'un nou Decret Regulator del Suport Transitori Comunitari que contempli aquest supòsit.

Disposició Transitòria Tercera: Els perceptors de STC/RMI que realitzaren la seva sol·licitud d'acord amb les bases anteriors, una vegada finalitzada la percepció podran fer una nova sol·licitud, aplicant el temps de mancaça previst a la Base 14a. d'aquest Reglament. Per a totes les altres qüestions els hi serà d'aplicació la normativa vigent en el moment de la sol·licitud.

Disposició Final: D'acord amb el que disposa l'article 196.2 del Reglament d'organització, funcionament i règim jurídic de les corporacions locals, les presents bases entraran en vigor transcorreguts quinze dies des de la publicació en el BOCAIB de la seva aprovació definitiva.

MOTIVACIONS DELS CANVIS

Transitòria Segona.-
Aquesta transitòria condiciona l'aplicació de la base 3 a la futura regulació que pugui fer el Govern Balear.

Transitòria tercera:
Es tracta de beneficiar a persones incorporades a la RMI abans de les noves bases.

LLISTAT DE PROGRAMES

PROGRAMA D'INTEGRACIÓ LABORAL «FEIM CAMÍ»
ALCARI
Palma

PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (SON SERVERA)
AJUNTAMENT DE SON SERVERA
SON SERVERA

PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (SANT LLORENÇ)
AJUNTAMENT DE SANT LLORENÇ
SANT LLORENÇ

PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (ARTÀ)
AJUNTAMENT D'ARTÀ
ARTÀ

PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (CAPDEPERA)
AJUNTAMENT DE CAPDEPERA
CAPDEPERA

TALLER «JOANA BARCELÓ»
CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Palma

PIS PETIT (MATINS)
CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Palma

DIAGNÒSTIC I SUPORT SOCIOLABORAL (PALMA)
FEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS DE VEÏNS DE PALMA
Palma

DEIXALLES SÓLLER
FUNDACIÓ DEIXALLES Delegació de Sóller
SÓLLER

TALLER OCUPACIONAL «VERGE DE LLUC»
CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Palma

TALLER REHABILITACIÓ. SERVEI D'ACOLLIMENT PROMOCIÓ
SOCIOLABORAL
INSTITUT DE TREBALL SOCIAL I SERVEIS SOCIALS (INTRESS)
Palma

ORIENTACIÓ LABORAL PERSONES AMB PROBLEMÀTICA
PSICOSOCIAL
FEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS DE VEÏNS DE PALMA
MANACOR

INSERCIÓ SOCIOLABORAL MUNICIPIS COMARCA D'INCA
INSTITUT DE TREBALL SOCIAL I SERVEIS SOCIALS (INTRESS)
INCA

1 PROGRAMA D'INTEGRACIÓ LABORAL «FEIM CAMÍ»

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	ALCARI
Domicili	Rafeletes 1 local 9 Portopí
Telèfon	700227
Fax	403664
Localitat	07015 Palma
Responsable	PILAR PONCE RIGO
Dates inici i final	2 DES 96 - 19 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
OCUPACIONAL
HABILITATS SOCIALS
TALLERS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Formació ocupacional d'Ajudant de Cuina.
- Formació complementària en habilitats socials.
- Constitució borsa de treball, sector restauració-hosteleria.
- Possibilitats creació empresa social.
- Tutela i suport empleats.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Dones. De 16 a 65 anys
Sector	Dona
Tipus de problemàtica	Càrregues familiars no compartides
Nivell d'estudis	Sense Estudis
Participants	20
Participants de STC/SS	15

2 TALLER «JOANA BARCELÓ»

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Domicili	Carrer del Socors, 20A
Telèfon	727957
Localitat	07002 Palma
Responsable	M ^a Antònia Bibiloni
Dates inici i final	3 FEB 97 - 31 DES 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
OCUPACIONAL
HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Promoure la inserció sociolaboral
- Afavorir l'adquisició d'hàbits per a la integració laboral
- Reforçament personal

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Dones. De 18 a 64 anys
Sector	Dona
Tipus de problemàtica	Famílies desestructurades. Minories ètniques. Manca de treball
Nivell d'estudis	Estudis primaris
Participants	25
Participants de STC/SS	15

3 PIS PETIT (MATINS)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Domicili	Carrer Petit, 6- 2n.
Telèfon	72 27 07
Localitat	Palma
Responsable	M ^a Antònia Bibiloni
Dates inici i final	3 FEB 97 - 31 DES 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
OCUPACIONAL
HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Promoure la inserció sociolaboral.
- Afavorir l'adquisició d'hàbits per a la integració laboral.
- Reforçament personal.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Dones. De 18 a 64 anys
Sector	Dona
Tipus de problemàtica	Desestructuració familiar i/o personal.
Nivell d'estudis	Ns/Nc
Participants	15
Participants de STC/SS	10

4 DIAGNÒSTIC I SUPORT SOCIOLABORAL (PALMA)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	FEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS DE VEÏNS DE PALMA
Domicili	Montenegro, 8-ler
Telèfon	71 85 55
Fax	71 83 59
Localitat	07012 Palma
Responsable	Rosa Bueno Castellanos
Dates inici i final	1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

0

0

HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Diagnòstic sociolaboral.
- Modificació d'hàbits, actituds i conductes socials que impedeixen competir en el mercat de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Psicosocial, Marginació, Immigrants, Toxicòmans.
Nivell d'estudis	Ns/Nc
Participants	120
Participants de STC/SS	35

5 DEIXALLES SÓLLER

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat FUNDACIÓ DEIXALLES. Delegació de Sóller
Domicili Costa d'En Llorenç, 3
Telèfon 632555
Fax 634048
Localitat 07100 SÓLLER
Responsable MIQUEL PUIGRÒS I ACOSTA
Dates inici i final 1 NOV 96 - 31 OCT 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

HABILITATS SOCIALS
TALLERS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Interiorització dels problemes per mantenir una feina.
- Consolidació aptituds laborals.
- Projecte personal de sortida laboral normalitzada.
- Integració en el treball normalitzat.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector Població General
Tipus de problemàtica Addiccions tòxiques, problemes d'inserció
 sociolaboral
Nivell d'estudis Estudis primaris
Participants 12
Participants de STC/SS 6

6 TALLER OCUPACIONAL «VERGE DE LLUC»

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	CARITAS DIOCESANA DE MALLORCA
Domicili	Plaça Félix Rodríguez de la Fuente, s/n
Telèfon	476951
Localitat	07009 Palma
Responsable	M ^a Antònia Bibiloni
Dates inici i final	1 GEN 97 - 31 DES 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

OCUPACIONAL
HABILITATS SOCIALS
TALLERS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Integració social i laboral
- Reforç d'hàbits davant el treball i la inserció
- Aprenentatge de: Emmarcament de quadres. Enquadernació. Ceràmica

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 18 a 64 anys
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Aturats de llarga durada
Nivell d'estudis	Sense Estudis
Participants	40
Participants de STC/SS	25

7 TALLER DE REHABILITACIÓ. SERVEI D'ACOLLIMENT I PROMOCIÓ SOCIOLABORAL

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	INSTITUT DE TREBALL SOCIAL I SERVEIS SOCIALS (INTRESS)
Domicili	Joan Maragall, 31
Telèfon	466614
Fax	466700
Localitat	07006 Palma
Responsable	PILAR MUÑOZ SEGURA
Dates inici i final	1 NOV 96 - 31 JUL 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
OCUPACIONAL
HABILITATS SOCIALS
TALLERS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Crear un espai per orientar, treballar i avaluar actituds i habilitats positives vers el treball.
- Fomentar hàbits d'organització del treball.
- Facilitar un marc que afavoreixi l'autoestima de les persones que hi participen.
- Donar suport a persones que realitzen un tractament (alcoholisme, ludopatia, problemàtica psíquica)

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 18 a 64 anys
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Persones en situació d'atur, sense recursos, amb un baix nivell de formació i dificultats per incorporar-se al món del treball.
Nivell d'estudis	Estudis primaris
Participants	15
Participants de STC/SS	

8 ORIENTACIÓ LABORAL PERSONES AMB PROBLEMÀTICA PSICOSOCIAL

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat FEDERACIÓ D'ASSOCIACIONS DE VEÏNS DE PALMA
Domicili Muntaner, 12
Telèfon 849129
Fax 844905
Localitat 07500 MANACOR
Responsable Catalina Bonet i Gabina Hernández
Dates inici i final 1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

0

0

HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Diagnòstic sociolaboral.
- Modificació hàbits, actituds i conductes socials que impedeixen competir en el mercat de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector Població General
Tipus de problemàtica Psicosocial, Marginació, Immigrants, Toxicòmans.
Nivell d'estudis Ns/Nc
Participants 40
Participants de STC/SS 2

9 INSERCIÓ SOCIOLABORAL MUNICIPIS COMARCA D'INCA

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	INSTITUT DE TREBALL SOCIAL I SERVEIS SOCIALS (INTRESS)
Domicili	Carrer de la Pau s/n baixos
Telèfon	881150
Fax	881150
Localitat	07300 INCA
Responsable	Elena Herrera Gorosito
Dates inici i final	1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
HABILITATS SOCIALS
TALLERS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

— Taller d'Habilitats Socials. Informació i Formació. Recerca activa de feina. Diagnòstic i Pla Individual d'Inserció.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 25 a 65 anys
Sector	Població General
Típus de problemàtica	Famílies multiproblemàtiques. Activitats econòmiques marginals. Persones en situació d'atur sense recursos, amb un baix nivell de formació.
Nivell d'estudis	Ns/Nc
Participants	60
Participants de STC/SS	45

10 PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (SON SERVERA)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	AJUNTAMENT DE SON SERVERA
Domicili	Plaça de Sant Ignasi 1
Telèfon	567002
Fax	568101
Localitat	07550 SON SERVERA
Responsable	Treballadora social
Dates inici i final	1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA

HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Orientació, informació i seguiment.
- Capacitació per l'integració laboral.
- Posada en funcionament d'una borsa de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Situació d'atur o canvi de feina. Sociolaboral.
Nivell d'estudis	Sense especificar
Participants	30
Participants de STC/SS	5

11 PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (SANT LLORENÇ)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	AJUNTAMENT DE SANT LLORENÇ
Domicili	Carrer Major 7
Telèfon	838202
Fax	838544
Localitat	07530 SANT LLORENÇ
Responsable	Treballadora social
Dates inici i final	1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Orientació, informació i seguiment.
- Capacitació per a la integració laboral.
- Posada en funcionament d'una borsa de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 16 a 65 any
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Situació d'atur o canvi de feina. Sociolaboral.
Nivell d'estudis	Sense especificar
Participants	30
Participants de STC/SS	5

12 PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (ARTÀ)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat	AJUNTAMENT D'ARTÀ
Domicili	Ciutat s/n
Telèfon	835624
Fax	835624
Localitat	07570 ARTÀ
Responsable	Treballadora social
Dates inici i final	1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA

HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Orientació, informació i seguiment.
- Capacitació per a la integració laboral.
- Posada en funcionament d'una borsa de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats	Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector	Població General
Tipus de problemàtica	Situació d'atur i canvi de feina. Sociolaboral.
Nivell d'estudis	Sense especificar
Participants	30
Participants de STC/SS	5

13 PROGRAMA D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL (CAPDEPERA)

1. IDENTIFICACIÓ DEL PROGRAMA

Entitat AJUNTAMENT DE CAPDEPERA
Domicili Carrer Ponent 2
Telèfon 563052 563712
Fax 818491
Localitat 07580 CAPDEPERA
Responsable Maria Teresa Flaquer Villiger (Triballadora Social)
Dates inici i final 1 OCT 96 - 30 SET 97

2. TIPUS D'ACTIVITATS DEL PROGRAMA

FORMATIVA
HABILITATS SOCIALS

3. CONTINGUT DEL PROGRAMA

- Orientació, informació i seguiment.
- Capacitació per a la integració laboral.
- Posada en funcionament d'una borsa de treball.

4. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ A QUI VA DIRIGIT

Sexe i edats Homes i dones. De 16 a 65 anys
Sector Població General
Tipus de problemàtica Situació d'atur i canvi de feina. Sociolaboral.
Nivell d'estudis Sense especificar
Participants 30
Participants de STC/SS 5

Pautes generals per a la presentació d'articles a la revista Alimara

1. La revista Alimara, com a instrument de difusió i comunicació del Servei d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca, està oberta a la publicació de treballs i aportacions de tots els professionals de les disciplines relacionades amb l'acció social.
 2. El seu punt de referència és l'illa de Mallorca i, per tant, es prioritzaran els treballs que tinguin relació amb el nostre territori insular, tot i que s'hi poden aportar materials que no tinguin aquesta referència.
 3. Treballs que es poden publicar:
 - Investigacions empíriques o aplicades.
 - Treballs de reflexió i recopilació teòrica.
 - Treballs de descripció i anàlisi metodològica.
 - Relats d'intervencions socials: models i resultats.
 - Experiències pràctiques (anàlisi i conclusions), etc.
 4. L'equip de redacció es reserva el dret de publicació. Abans d'acceptar definitivament els originals, els revisarà i si es decideix a publicar-los ho comunicarà als autors, tot proposant, si s'escau, les modificacions oportunes.
 5. Presentació d'articles.
 - a) S'hauran de presentar a la redacció d'Alimara, carrer del General Riera, núm. 67, 07010 PALMA.
En nota a part, s'especificarà el nom i els llinatges de l'autor o autors, el DNI, l'adreça, la població i el codi postal; el telèfon particular o de contacte, la professió i el càrrec. Si el signant és un col·lectiu, a part de les dades anteriors, es faran constar les del seu responsable o coordinador.
 - b) Els originals es presentaran en disquet informàtic, preferentment en WordPerfect per a PC. Se n'adjuntarà, també, una còpia en paper.
 - c) L'extensió serà entre 5 i 25 folis.
 - d) L'autor o autors n'aportaran un resum de 12-15 línies.
 - e) Les taules, figures i gràfics es presentaran per separat i numerades, tot indicant clarament el lloc d'inserció.
 - f) Les anotacions a peu de pàgina i les claus dels textos es numeraran per ordre d'aparició en el text i es presentaran en full a part.
 - g) Les referències bibliogràfiques es presentaran al final del text i per ordre alfabètic d'autors.
 - h) Quan en un article es faci menció d'algun organisme o entitat mitjançant les sigles, la primera vegada que aparegui en text es posarà el nom complet de l'organisme o entitat, seguit de la sigla entre parèntesi.
 6. Els treballs hauran de ser inèdits, exceptuant aquells la difusió dels quals s'hagi fet a través d'un mitjà de difícil accés.
 7. Els articles hauran de ser redactats en català.
 8. Les normes de publicació podran ser modificades si l'equip de redacció ho creu necessari.
-

**Consell Insular
de Mallorca**

Comissió de Benestar Social